

pawet.net

КРОНІКАЛІДЫ

Славуты лідскі камбайн

*Зернесушніа вытворчасці
“Лідсельмаша”*

30 чэрвеня, 1, 2 і 3 ліпеня ў Лідзе працавала 2-я прамысловая выстава “Ліда-рэгіён-2006”. У працы выставы прынялі ўдзел 60 афіцыйных асобаў з 14 краінаў.

Новая марка аўтобуса завода “Нёман”

Наталля Дабранава

20 ліпеня выпускніца Лідскай гімназіі №1 Наталля Дабранава пры цэнтралізаваным тэставанні па матэматыцы набрала 100 балаў, адзіны такі паказчык на ўсю Гарадзенскую вобласць.

4 жніўня мітрапаліт Менскі і Слуцкі Філарэт асвятціў у імя Ўсіх Святых прастол верхняга храма Лідскай царквы святога вялікапакутніка і ціціцеля Панцелеймона.

4 жніўня мітрапаліт Менскі і Слуцкі Філарэт асвятціў першы камень у падмурак царквы Святога Аляксандра Неўскага ў Новым Паўднёвым гарадку г. Ліды.

6 жніўня 206-я Лідская штурмавая авіябаза як лепшае авіяцыйнае злучэнне атрымала пераходны сімвал “Славянскі меч”.

Выканавец абавязкаў камандзіра 206-й авіябазы А. Зімін прымае меч ад намесніка камандзіра 120-й збр А. Булаўкі.

У жніўні ў Хазенвінкелі (Бельгія) на чэмпіянаце свету па акадэмічным веславанні сярод дзяўчат да 23 гадоў беларуская чацвёрка распашная стала срэбным прызёрам. У складзе экіпажу Алена Махала з Ліды.

Алена Махала

У жніўні ўстаноўлена стэла на КПП 206-й Лідскай штурмавой авіябазы.

У жніўні пабачыла свет кніга лідскіх паэтаў Смарагда Сліўко і Святланы Дарошкі “Ад сэрца да сэрца”.

У верасні ў выдавецтве “Канфіда” пабачыла свет кніга ўраджэнкі Лідчыны Хрысціны Лялько “На далонях любові”.

У верасні ў вучаніца Лідскай гімназіі №1 Марыя Хітрун заняла 1-е месца ў рэспубліканскім інтэлектуальным турніры “Свая гульня”.

Марыя Хітрун

Ганна Барташэвіч

30 верасня “Міс Бярозаўкі” стала Ганна Барташэвіч, вучаніца СШ №3 г. Бярозаўкі.

Расчыстка сядзібы Ігната Дамейкі ў Заполлі

З 15 жніўня да канца месяца ішлі работы па расчыстцы сядзібы Ігната Дамейкі ў Заполлі Лідскага раёна. У Заполлі, у маёнтку свайго дзядзькі Ігната Дамейкі Ігнат Дамейка-малодшы жыў з канца кастрычніка 1824 года як ссыльны пасля разгрому Таварыства філаматаў. Празыў ён тут да траўня 1831 года і адгэтуль пайшоў у паўстанне. Гэтыя шэсць гадоў зрабілі Ігната Дамейку лідзянінам, і на Лідчыне яго шануюць, мабыць больш, чым дзе-небудзь яшчэ.

Пасля паўстання маёнтак быў секвестраваны і праз пэўны час перайшоў Антонію Квяткоўскаму, а потым яго дачцы Квяткоўскай-Шалевіч, але тое, што тут жыў Ігнат Дамейка, памяталі заўсёды.

У 1939 годзе чырвонаармейцы разграмілі маёнтак, спалілі кнігі. Пасля вайны тут была школа. Пасля пабудовы школы ў Крупаве ў пачатку 60-х гадоў 20-га стагоддзя сядзібны дом быў парваны трактарамі, бярвенні былі вывезены на будоўлю фермы. Застаўся толькі фундаментам, які зарос лесам. 10 гадоў назад перад 1-м з'ездам лідзян сядзібу чысцілі.

Сёлета на сядзібу прыйшлі маладыя сябры Слабадской суполкі ТБМ г. Ліды. Працавалі ўчатырох: Эдуард Пальчыс, Яўген Сілько, Алёк Халявінскі (СШ № 16 г. Ліды), Эдвард Запаснік (г. Масты). Дапамагаў, падказваў і неўпрыкмет кіраваў работамі мясцовы жыхар, 77-гадовы Франц Адамавіч Круглы, бацька якога парабкаваў у апошняй уладальніцы маёнтка Алены Шалевіч і арандатара немца Бэрхмана. Наведваліся на сядзібу і іншыя мясцовыя жыхары.

На сядзібе выразаны дрэвы, высечаны кусты, скошана трава, прыбрана смецце. Праведзены раскоп падвала.

30 жніўня сядзібу наведаў старшы навуковы супрацоўнік Лідскага гістарычна-мастацкага музея, кандыдат геаграфічных навук Валеры Сліўкін і правёў абмеры. Паводле меркаванняў В. Сліўкіна ўжо сёння можна гаварыць пра пэўную навуковую значнасць праведзеных работаў.

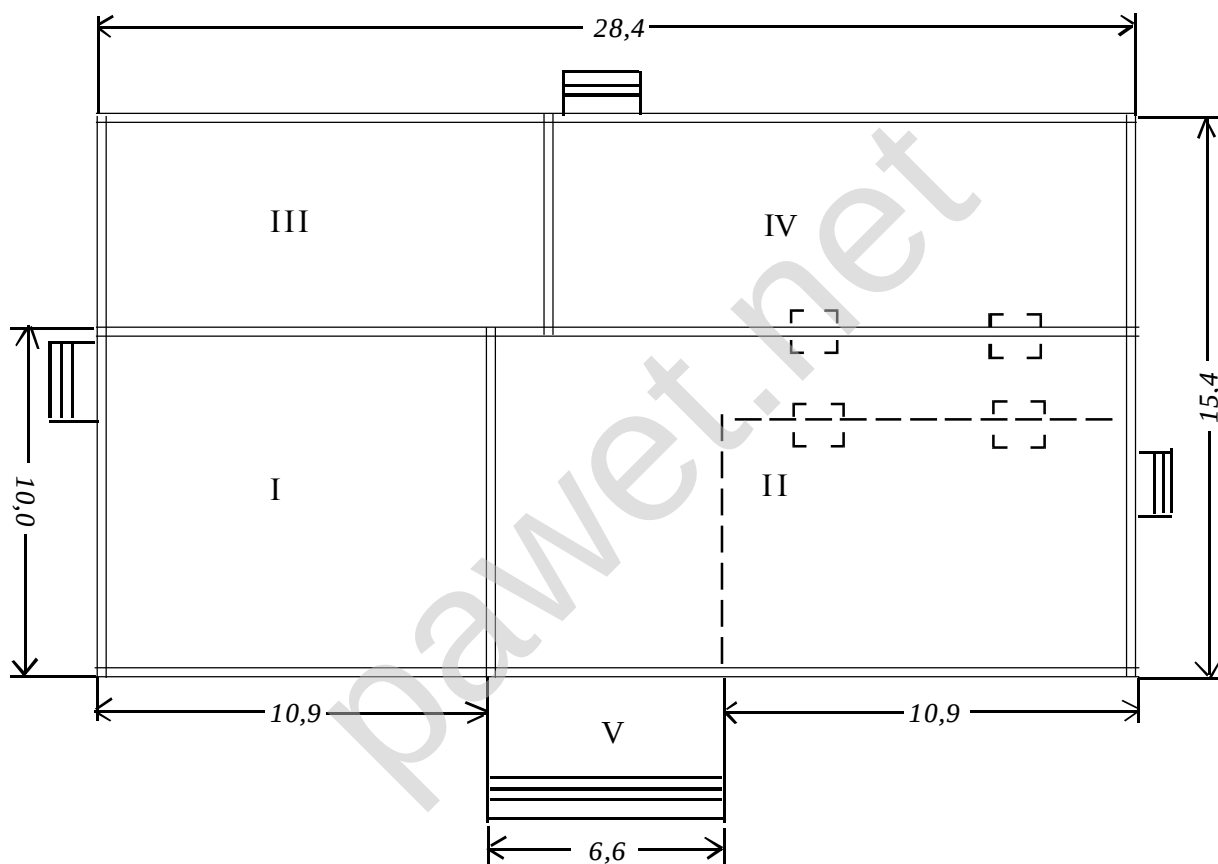
Так абмеры паказалі, што дом быў памерам 15,4х28,4 м. Адназначна можна гаварыць, што дом пасля 1831 года дабудоваўся (перабудоваўся) і, мабыць, не адзін раз. Прынамсі апошнія вялікія работы праведзены з ужываннем цэменту і сілікатнай ваўкавыскай цэглы, якая рабілася ў міжваеннай Польшчы.

Прыблізна ўдалося вызначыць старажытную (дамейкаўскую) частку дома. Фундаменты на вапне знаходзяцца пад паўднёвай часткай дома. На складзеным па выніках абмераў плане гэта частка I і II. У частцы I выяўлены колішнія печышчы і не адно. Па рэштках старажытнай алеі можна сказаць адназначна, што яна вяла якраз да ганка (на плане V).

Калі лічыць, што старажытную сядзібу складалі часткі I і II, то атрымоўваецца, што дом меў тры ўваходы, і хутчэй за ўсё частка I з печышчамі - гэта гаспадарчая частка (кухня), а частка II - жылая.

Выцягнутая архітэктура сядзібы вызначыла кірунак, у якім была праведзена дабудова. Былі дабудованы часткі III і IV, пры гэтым пад часткай III знаходзіцца склеп. Склеп і фундаменты частак III і IV выкананы з ужываннем цыменту.

А як яно было ў першай палове 19-га стагоддзя, можа тут быў іншы склеп, магчыма пад новымі фундаментамі ляжаць старыя. Каб разабрацца з усім гэтым, трэба арганізоўваць паўнавартасныя раскопкі. На жаль, не вядомы ніякія малюнкi ці гравюры з той пары. Канешне ёсць дом Дамейкаў у Жыбуртоўшчыне Дзятлаўскага

раёна, які можа служыць узорам, але толькі ўзорам. Парадаксальна, але факт, лідскім края-знаўцам да гэтага часу не ўдалося знайсці ніводнага здымка сядзібы ў Заполлі, хаця да пачатку 60-х гадоў 20-га стагоддзя тут была школа, і здымкаў, здаецца, павінна быць шмат і ў выпускнікоў, і ў настаўнікаў, аж няма, прынамсі, пакуль. Аднак дадаўшы да вынікаў абмераў аповеды тутэйшых насельнікаў агульны малюнак ужо можна ўявіць.

Паводле аповядаў таго ж Франца Круглага дом у XX стагоддзі быў двухпавярховым. З цэнтральнага ганка ўваходзілі ў вялікія сенцы (там захавалася бетонная падлога).

Паміж часткамі II і IV быў калідор, з якога паліліся стаякі (галандскія печкі), пры гэтым кожны стаяк абаграваў два пакоі. Абсалютна

так, як і Жыбуртоўшчыне, хаця гэта адпавядае агульным прынцыпам рацыянальнасці, і Жыбуртоўшчына можа быць не пры чым.

І ў выніку выснова з праведзеных работаў адна: без прафесійных раскопак тут не абысціся, асабліва, калі гаворка ідзе пра перспектыву аднаўлення сядзібы Дамейкаў менавіта ўзору першай паловы XIX стагоддзя.

Станіслаў Суднік.

На здымках: 1. Эдуард Пальчыс, Яўген Сілько, Алег Халявінскі, Эдвард Запаснік, Франц Адамавіч Круглы; 2. Расчышчаны склеп з раскопам. 3. Кандыдат геаграфічных навук Валеры Сліўкін і сябры ТБМ Эдуард Пальчыс, Алег Халявінскі ды Эдвард Запаснік праводзяць абмер сядзібы. 4. План сядзібы, складзены Валерыем Сліўкіным паводле абмераў.

Кроніка

Лідскі гістарычны календар

АЙКУМЕНЫ

ліпень – верасень

1406 год, 5 жніўня. Наезд на Ліду аддзелу смаленскага князя Юрыя Святаслававіча. Спаленне горада і касцёла.

1406 год, жнівень, 600 гадоў назад. Першае згадванне сёлаў Голдава і Сялец.

1496-1501 гады. Намеснікам Лідскім быў Станіслаў Пятровіч Кішка, стольнік літоўскі з 1491 г., пасол Вялікага князя Аляксандра ў Маскву ў 1490 і 1495 гг., маршалак дворны ў 1493-1499 гг.

1506 год, ліпень. У Лідзе абвешчаны збор паспалітага рушэння. Татарскія аддзелы рабуюць і паліць паселішчы паўднёвай Лідчыны: Беліцу, Жалудок, Збляны, Дакудава...

1506 год, ліпень. Вялікі князь літоўскі і кароль польскі Аляксандр і яго жонка Алена Іянаўна прыбылі ў Ліду.

1506 год, 24 ліпеня. Смяротна хворы Вялікі князь літоўскі і кароль польскі Аляксандр у пакоях Лідскага замка паспавядаўся, прычасціўся і падпісаў духоўны тастамант.

1506 год, 27 ліпеня. Паралізаванага Вялікага князя літоўскага і караля польскага Аляксандра ў суправаджэнні жонкі Алены Іянаўны, біскупа Войцаха Табара, намесніка гарадзенскага і ваўкавыскага Яна Юр'евіча Заберазінскага вывезлі ў Вільню.

1506 год, пачатак жніўня. Народнае апалчэнне на чале з вялікім гетманам Станіславам Пятровічам Кішкам і маршалкам дворным Міхаілам Львовічам Глінскім выйшла з Ліды.

1506 год, 5 жніўня. Пераможная бітва пад Клецкам. Апалчэнне пад камандаваннем маршалка дворнага Міхаіла Глінскага разграміла перакопскіх (крымскіх) татарцаў.

Вялікі князь Аляксандр

У ліпені 1506 г. 20-тысячная Перакопская арда пад началом Біці-Гірэя і Бурнаш-Салтана раптам уварвалася ў межы ВКЛ, разрабавала Мазыр і Слуцк і спынілася галоўным табарам у наваколлі Клецка. Паведамленне аб нашэсці было атрымана ў Вільні тады, калі перадавыя аддзелы татарцаў з'явіліся на берагах Нёмана. Хворы Вялікі князь літоўскі і кароль польскі Аляксандр абвясціў паспалітае рушэнне (народнае апалчэнне). Месцам збору была прызначана Ліда. Апалчэнне збіралася марудна - з'ехаліся 3 тысячы шляхціцаў, але выступаць супраць татарцаў яны не жадалі, патрабуючы, каб на чале апалчэння стаў кароль. Цалкам хворы Аляксандр змушаны быў выехаць у Ліду ў суправаджэнні жонкі Алены Іянаўны.

З прыездам караля апалчэнне павялічылася яшчэ на 4 тысячы, але камандаваць апалчэннем Аляксандр ужо не мог - ён цалкам знясілеў. 24 ліпеня 1506 г. у пакоях Лідскага замка кароль Аляксандр

паспавядаўся, прычасціўся і падпісаў духоўны тастамант. Пры гэтым прысутнічалі найбуйныя магнаты і прадстаўнікі дробнамаянтовай шляхты.

Тым часам татарскія аддзелы пераправіліся на правы бераг Нёмана і пачалі рабаваць і паліць селішчы паўднёвай часткі Лідчыны - **Дакудава, Беліцу, Збляны**: *“Татарове пришедши к Новгородку и скоро пришли за Немон (Нёман) и не доходячи Лиды, около города, от всех сторон в мили и в полумили от города, воевали церкви божие и дворы великие, и веси зажигали, и людей имали и забивали»*. Адзін з ліцвінскіх раз’ездаў сустрэў на рабаванні аддзел татараў, *“божию милостью побили их, несколько живых поймали, а иных головы отсекаяючи в тайстра клали.”*

Блізкасць татараў вымусіла атачэнне караля прыняць рашэнне аб вяртанні яго ў сталіцу. Паралізаванага Аляксандра паклалі ў калыску, падвешаную паміж сёдламі двух коней, і ў суправаджэнні вялікай княгіні Алены Іянаўны, біскупа Войцаха Табара, канцлера Яна Ласкага, намесніка гарадзенскага і ваўкавыскага Яна Забаразінскага і невялікага вайсковага аддзелу ранней раніцай 27 ліпеня выправілі ў Вільню.

У першыя дні жніўня апалчэнне - *“десять тысячей людей перебранных, конных, и збройных”* выступіла з Ліды на чале з вялікім гетманам Станіславам Пятровічам Кішкам і маршалам дворным князем Міхаілам Львовічам Глінскім. Станіслаў Кішка перад бітвай захварэў, кіраваў бітвай Міхаіл Глінскі. У кровапралітнай бітве на р. Лань пад Клецкам 5 жніўня 1506 г. татары былі ўшчэнт пабітыя: *“В стов пост татар побила литва под Клецком, а етманом был в той битве князь Михайло Глинской”*.

Быў знішчаны ўвесь татарскі лагер, *“около 20 тысяч трупов положил, закрасил их кровью прилежащий пруд, который с тех пор Красным прудом стал называться”*. Радасная вестка аб першай сур’ёзнай перамозе над пераконскімі татарамі заспела караля Аляксандра яшчэ жывым: ён не мог гаварыць, толькі мігамі выказаў сваю радасць. У ноч на 20 жніўня кароль памёр.

Караля Аляксандра пахавалі не ў Кракаве - побач з дзедам, бацькам і братам, а ў Віленскім кафедральным саборы. Аляксандр - адзіны польскі кароль пахаваны ў Вільні.

1506 год, 2 верасня. Кароль Жыгімонт пацвердзіў прывілеем атрыманне кіеўскім і пуціўльскім дваранінам Міхаілам Гагіным Мажэйкаўскага двара і надаў Мажэйкаўскаму двару Біікушскі дварэц (невялікі двор).

1696 год, 29 жніўня. Прынята пастанова Ёсеагульнай канфедэрацыі станаў Рэчы Паспалітай аб складанні ў ВКЛ усіх рашэнняў толькі на польскай мове

1706 год, верасень. Па ўмовах Альтранштадтскага міру Аўгуст II адмовіўся ад кароны Рэчы Паспалітай на карысць Станіслава Ляшчынскага.

1736 год. У Балотным (Блотна, Веранова) Сцыпіёны дэль Кампа адчынілі школу піяраў.

1796 год, 8 жніўня. Ліда вызначаная павятовым цэнтрам Слонімскай губерні (намесніцтва) Літоўскага генерал-губернатарства.

Бітва пад Клецкам

Герб Сцыпіёнаў дэль Кампа, старастаў Лідскіх не ў адным пакаленні

1856 год, восень. Пры Голдаўскай царкве святар Канстанцін Самсонавіч Брэн адчыніў народную вучэльню (першую ў павеце).

1886 год. У часопісе “Край” Багушэвіч апублікаваў артыкул, у якім распавядаў, што на Лідчыне гэтак жа, як і ў суседніх паветах, усахадзілася матыліца, ад якой загінула шмат жывёлы (авечак).

Адчыненая школа пісьменства ў Буцілах ад Дзікушкага прыходу.

Маёнтак Дамейкі пасля смерці Антонія Квяткоўскага пераняла яго дачка Алена Шалевіч.

1896 год, 13 жніўня. Столе і Краеўскі паведамляюць Віленскаму губернскаму кіраванню: “Паравы шкляны завод на зямлі Ганны Смальян у маёнтку Магадзіно намі ўсталяваны канчаткова”. Была пабудаваная 12-гаршковая шкловарная печ са здымам шкломасы 4200 кг/суткі. У цэху апрацоўкі быў пантограф, 5 гільяшырных машын, пескаструменевы апарат і розныя шліфавальныя станкі.

1896 год. Адчыненая першая і адзіная Дзікушская жаночая народная вучэльня.

У Дакудаўскай народнай вучэльні вучыліся 15 дзяўчынак.

У Вялікіх Канюшанах ад Гончарскаго прыходу адчыненая школа пісьменства.

У Радзівонішках і Бабрах збудаваны школьныя будынкі.

1896-1900 гады. Ліду неаднаразова наведваў Ф. Э. Дзяржынскі.

1906 год. У Лідскай жаночай вучэльні адчынены пяты клас, і яна ператворана ў прагімназію.

1926 год, 26 верасня. У Лідзе адбыўся павятовы з’езд Грамады. У яго працы прынялі ўдзел 100 дэлегатаў. Старшынём абраны Вікенці Антонавіч Салыга.

1936 год, 13 ліпеня. У Лідзе прайшоў усеагульны страйк у знак пратэсту супраць крывавай расправы над страйкаваўшымі працоўнымі шклозавода “Нёман”. Дырэкцыя завода пайшла на саступкі.

1936 год, жнівень. Выйшаў з друку першы даведнік па Лідскім і Шчучынскім паветах прэзідэнта мясцовага аддзела ПТТК Антонія Гржымайлы-Прыбыткі.

1936 год. Пабудаваны будынак СШ № 10.

1936 год. 3-класная сумеснага навучання гандлёвая піярская школа з чацвёртым адмысловым класам атрымала назву - Купецкая гімназія.

Пабудаваная Кянцёўская школа. Настаўніцай была Гарбінова. Ставіла спектаклі на беларускай мове, паставіла “Паўлінку”.

1946 год, 10 жніўня. Адбылася другая гарадская парканферэнцыя. Партарганізацыя Ліды налічала 247 членаў і 113 кандыдатаў

Жнівень. Заснаваная Лідская нафтабаза. Размяшчалася на пляцоўцы пры чыгунцы поруч Нарыхтзбожжа. Забяспечвала спажываўцоў бензінам маркі А-56 і насельніцтва асвятляльнай газай.

Жнівень. Кантынгент 24463 чалавекі.

1946 год, 29 жніўня. Прынята рашэнне аб адкрыцці пачатковай школы № 4 на вул. Лётнай, 1.
16 верасня. Прынята рашэнне выканкаму прысвоіць гарадской бібліятэцы імя Янкі Купалы.

16 верасня. У Ліду прыехала брыгада пісьменнікаў і навуковых супрацоўнікаў - дырэктар музея Я. Купалы Уладзіслава Францаўна Луцэвіч, П. Глебка, У. Агіевіч, В. Таўлай на ўрачысты акт прысваення гарадской бібліятэцы імя Я. Купалы.

17 верасня. Сустрэча брыгады са студэнтамі і выкладчыкамі падвучэльні. Даклад

Ф.Э. Дзяржынскі

“Ідэя аб’яднання народа ў беларускай паэзіі”. П. Глебка зрабіў агляд вершаў маладых паэтаў, даў парады. П. Глебка і В. Таўлай чыталі свае вершы. Прачытаў свае вершы паэт-пачатковец Мікалай Варонін. Увечар адбылося ўрачыстае паседжанне гарвыканкаму разам з партыйнай і грамадскімі арганізацыямі горада ў сувязі з 7-й гадавінай аб’яднання Беларусі.

18 верасня. Агульнагарадскі ўрачысты збор, прысвечаны прысваенню гарадской бібліятэцы імя Я. Купалы. Сабраліся працоўныя, службоўцы, настаўнікі, вучні старэйшых класаў У. Агіевіч выступіў з дакладам “Я. Купала - народны паэт БССР”. В. Таўлай прачытаў свой верш прысвечаны памяці Я. Купалы і дню 17 верасня. П. Глебка прачытаў верш і паэму “Пра вясну і рэвалюцыю”, У. Ф. Луцэвіч падзялілася ўспамінамі. Ад калектыва бібліятэкі загадчыца Таццяна Мыгланава падзякавала і запэўніла, што бібліятэка будзе годна несці імя Народнага песняра.

1946 год, 23 верасня. Бандай “Дурыса” па-зверску перабітая сям’я старшыні Цвермскага сельсавета Кавальчука Ё.Ф. і ўпаўнаважаныя Бей С.С. і Стрыбуць Б.І.

1956 год, 16 ліпеня. Прынята рашэнне гарвыканкаму аб перадачы інтэрната тэхнікума механізацыі сельскай гаспадаркі пад СШ № 2.

1956 год, жнівень. З 3606 вучняў не паспявалі 406. 1-4 класы 1547/116, 5-7 кл 833/164, 8-10 кл 491/41. З 2871 вучня па рускай мове не паспяваюць 184, па матэматыцы - 229, па беларускай мове - 72. 10-ты клас скончылі 180 вучняў. Прадстаўлены да ўзнагарод і медалёў 21 вучань (з дакладу заг. ГарАНА за 1955/56 навуч. год).

1956 год, 1 верасня. Старшынём камітэту фізкультуры і спорту прызначаны Ядэшка Ўладзімір Лявонцевіч.

1956 год, 1 верасня. Адчынілася школа-інтэрнат на 210 месцаў.

1966 год, 8 ліпеня. Адкрыццё Кургана Неўміручасці.

1966 год. Нёманская школа стала сярдняй.

1976 год, 7 жніўня. Лідскі піваварны завод адзначыў стагоддзе і ўзнагароджаны ордэнам “Знак Пашаны”.

1976 год, 29 жніўня. Адбылося традыцыйнае свята працы на пляцы Леніна. Выступілі Ё. Логаш, Б. Грыцэнка, дэлегат ХХУ з’езду КПСС рабочы лакафарбавага завода Г. Азаронак, рабочая абутковай фабрыкі Г. Левановіч, рабочы завода “Лідсельмаш” М. Вушка. Чырвоны сцяг падымалі дырэктар завода “Лідсельмаш” М. Кашынскі, сакратар парткаму завода электравырабаў М.Астраверхаў, рабочая піўзавода Н. Яцкевіч, брыгадзір дыстанцыі каляі Ё. Бяляўскі, рабочая абутковай фабрыкі Л. Круковіч. На пастаменце славы стаялі шліфавальшчык завода “Лідсельмаш” У. Катлінскі, зваршчык аўтарэмзавода П. Авяр’янаў, электрамеханік вузла сувязі М. Турчэнік і інш.

1996 год, 17 ліпеня. Са сцяны былога планетарыя, перададзенага праваслаўным, знятая мемарыяльная дошка ў гонар Людвіка Нарбута.

Закладка Кургана Неўміручасці 9 траўня 1966 г.

Уручэнне ордэна “Знак пашаны” Лідскаму піўзаводу

Лідскія юбіляры 2006 года

МАКРЭЦКІ Адам Вінцэнт (16.08.1856 - 6.04.1921). Нарадзіўся ў маёнтку Дзітрыкі Белагрудскай воласці. Скончыў вайсковую школу ў 1877 г., падпаручнік, удзельнік руска-турэцкай вайны. У 1914 г. палкоўнік, камандзір палка. Крыж Святога Георгія. Генерал расійскага войска. У 1918 г. уступіў у корпус генерала Доўбар-Мусніцкага. Вярнуўся ў Дзітрыкі. Кіраўнік II групы Віленскай самаабароны са штабам у Лідзе. Камендант Вільні. Узяў Слонім, Баранавічы, Нясвіж (1919). Камандзір 1-й Літоўска-Беларускай дывізіі. Узяў Слуцк і Клецк (1920). У пачатку 1921 г. генерал брыгады польскага войска. Памёр у Гародні.

Яго дачкой была **Каміла Ланге**. Напісала паэму "Рок 1919". Дапамагла камдзіву чырвонай дывізіі перайсці на польскі бок.

ПАШКЕВІЧ (у замужжы Кейрыс) **Алаіза Сцяпанаўна** ("Цётка") [3(15).07.1876-5(18).02.1916]. Беларуская грамадская дзяўчка, асветніца, пісьменніца, артыстка тэатра, педагог, выдавец.

Нарадзілася ў фальварку Песчына Лідскага павету (цяпер Шчучынскі раён) у багатай сялянскай сям'і. Бацька - Стэфан меў пяць дочак і двух сыноў, Алаіза названая ў гонар бацькавай маці, была 4-ай. Дзяцінства прайшло ў фальварку Тарэсін (1879-85) у Старым Двары ў дзядулі і бабулі, дзе вучылася ў хатняй настаўніцы. Скончыла ў Вільні прыватную 7-класную вучэльню (1901). Настаўнічала на вёсцы. Удзельнічала ў стварэнні Беларускай Сацыялістычнай Грамады (1902), выданні часопіса "Свабода" (1902). Вучылася на Вышэйшых Агульнаадукацыйных курсах П. Лестгафта ў Пецябурзе (1902-04), здала экстэрнам іспыт за курс гімназіі. Працавала фельчарам у Новавілейскай псіхіятрычнай лякарні. Удзельнічала ў з'ездзе жанчын у Маскве (1905). Вяла агітацыю супраць самадзяржаўя. Ададзена пад суд, эмігравала ў Галіцыю. Вучылася як вольная слухачка на філасофскім факультэце Львоўскага ўніверсітэта (1906-08, 10-11), на гуманітарным факультэце Кракаўскага ўніверсітэта (1908-09). Прыязджала ў Вільню і Пецябурж, у Вільні ўдзельнічала ў выданні газеты "Наша доля" і "Наша ніва".

Алаіза Пашкевіч (Цётка)

Падарожнічала па Італіі (1908). Лячылася ў Закапанэ. Замуж выйшла ў 1911 г. З 1911 г. у Вільні, Менску. Была артысткай тэатра І. Буйніцкага - выступала ў спектаклях "Па рэвізіі" М. Крапіўніцкага, "У зімовы вечар" па Э. Ажэска. Арганізоўвала таемныя, з 1915 г. легальныя беларускія школы (каля Вільні, у Лідскім павеце), вучыла дзяцей. Першую нелегальную беларускую школу на тэрыторыі сучаснай Беларусі адкрыла ў Лідзе ў 1912 г., першую легальную беларускую школу на тэрыторыі сучаснай Беларусі адкрыла таксама ў Лідзе ў 1915 г. Выдавала ў Менску часопіс для дзяцей і моладзі "Лучынка" (1914). Падарожнічала па Скандынавіі. У 1915 г. - фельчар у тыфозным салдацкім бараку ў Вільні. У пачатку 1916 г. прыехала ў родныя месцы, дзе лячыла хворых тыфам. Бацька памёр у студзені 1916 г. у лякарні ў Лідзе, пахаваны на Лідскіх каталіцкіх могілках.

Публікавалася з 1902 г. Пісала вершы, аповесці, публіцыстычныя і этнаграфічныя артыкулы, аповяды аб прыродзе, даследавала беларускі народны тэатр. Асобнымі ўлёткамі выдаваліся ў 1905 г. яе вершы "Мору", "Пад штандарам", "Хрэст на свабоду". Выдала ў Жолкве каля Львова зборнікі вершаў "Хрэст на свабоду" (1906), "Скрыпка беларуская" (1906), зборнік перакладаў з украінскай "Гасцінец для малых дзяцей" (1906). У Пецябурзе выйшла яе "Першае чытанне для дзетак беларусаў" (1906). Выпусціла "Праграму для збірання матэрыялаў аб батлейках на Беларусі" (Вільня, 1910). У рукапісу застаўся яе "Малітоўнік для беларускіх дзетак".

РЫДЗ - СМІГЛЫ Эдвард (1886-1941), **ганаровы грамадзянін г. Ліды**, маршал Польшчы, палітык. Выпускнік ASP у Кракаве, з 1908 г. у Саюзе Актыўнай Барацьбы, з 1912 г. у Саюзе Стральцоў, блізкі паплечнік Ю. Пілсудскага, рэдактар штомесячніка "Сталец"; падчас 1-й Сусветнай вайны ў Польскіх легіянах - камандзір 1-га палка пяхоты, з верасня 1915 г. - 1-й брыгады, камандант GI. POW; з лістапада 1918 г. у Войску Польскім, у лістападзе абраны міністрам абароны, таксама камандантам польскіх войскаў падчас Народнага ўраду Рэчы Паспалітай у Любліне, затым камандант Генеральнай Акругі Люблін, студзень-красавік 1919 - камандзір аперацыйнай групы Ковель, красавік 1919 - красавік 1920 адбіў Вільню, разам з літоўскім войскам Дынабург; 1919 - генерал брані (роду войскаў). У польска-бальшавіцкай вайне камандзір 3-й арміі. 7.05.1920 заняў Кіеў, 7-15.08.1920 кіраваў Сярэднім фронтам (ад Дэмбліна да Бродаў), 16.08.1920 - разбіў 16-ю чырвоную армію, з 18.08.1920 - камандзір 2-й арміі

(20-28.09 бітва над Нёманам). З 15.09.1922 інспектар войска з сядзібай у Вільні, з 1926 г. у Варшаве, у час травеньскага перавароту 1926 г. падтрымаў Пілсудскага, даслаўшы яму частку віленскай залогі. З траўня 1935 г. генеральны інспектар Узброеных Сілаў, з 1936 г. маршал Польшчы, выконваў таксама шмат грамадскіх функцый у арганізацыях вайскоўцаў і камбатанцкіх. Пасля 1935 г. пачаў працу над 6-гадовым планам мадэрнізацыі Узброеных Сілаў, таксама канцэпцыяй польскай ваеннай дактрыны, у вераснёвай кампаніі 1939 г. Вярхоўны Галоўнакамандуючы. 17 верасня 1939 г. перайшоў у Румынію, інтэрнаваны. 7 лістапада склаў свае паўнамоцтвы. У 1941 таемна вярнуўся ў Польшчу, памёр пад імем Адам Завіша.

*Ганаровы грамадзянін г. Ліды
Эдвард Рыдз-Сміглы*

САСНОЎСКІ Роберт Юр'евіч (14.10.1916 - 10.02.2003, г. Ліда). Нарадзіўся ў рабочым пасёлку Янкоўка Кіеўскай вобласці. Украінец. З службоўцаў. Скончыў Кіеўскі дзяржаўны ўніверсітэт, фізіка-матэматычны факультэт (1.09.1932-30.07.1937), спецыяльнасць - выкладчык фізікі.

Працоўная дзейнасць:

1.09.37-1.08.38 - выкладчык фізікі ў СШ ст. Альмовіца (Альшакіна) Кіеўскай вобласці;

1.09.38-1.10.39 - лабараторыя эксперыментальнай фізікі пры Кіеўскім педінстытуце;

14.10.39-10.07.41- служба ў РККА, Омск- Навасібірск- Каўнас, вайсковы інжынер па абаронных будынках, але склад сяржанцкі;

10.07.41-4.09.41- ваеннапалонны ў лагеры Магодзіна і ў Лідзе. У палон патрапіў пры акружэнні на Заходняй Дзвіне. 4.09.1941 збег.

4.09.41-1.05.42 - грузчык Лідскага вугальнага склада. У траўні 1942 г. арганізаваў на Лідскім чыгуначным вузле дыверсійную групу, падарваў электрастанцыю ў Лідскім дэпо.

12.03.43- 8.07.44 - партызан атрада "Іскра", начальнік асобага аддзела атрада "Іскра".

Валодаў польскай і ўкраінскай мовамі добра, нямецкай - слаба.

15.08.44 - старшыня планавай камісіі Лідскага гарвыканкаму;

4.1.1947 - галоўны інжынер гаркамгасу Лідскага гарвыканкаму;

1.4.1955 - інжынер па тэхкантролю будаўніцтва сярэдняй школы;

28.11.1955 - дзясятнік-майстар Лідскага піўзавода;

16.07.1957 - галоўны інжынер камунальнага аддзела Лідскага гаркамгасу;

4.3.1960 - інжынер групы капрамонтау Гарадзенскага аблпраекту;

25.4.1961 - кіраўнік групы па капрамонтау г. Ліды.

1.6.1966 Гарадзенскі аблпраект перайменаваны ў Гарадзенскія абласныя праектныя майстэрні. Р. Сасноўскі прызначаны кіраўніком групы капрамонтау ў г. Лідзе;

1.3.1968 - галоўны інжынер інстытута "Белрамбудпраекту";

1.7.1969 - начальнік сектара "Белжылпраекту";

1.1.1974 - начальнік Лідскага сектара інстытута "Белжылпраект" Мінкамгасу БССР.

15.10.1976 г. выйшаў на пенсію.

Узнагароджаны медалямі "Партызан Айчыннай вайны 1 ступені", "За перамогу над Германіяй", "За доблесную працу".

Роберт Сасноўскі

СЛУК Вацлаў Дамінікавіч (7.09.1926 - 23.12.2004). Нарадзіўся у в. Паддубна Лідскага павету ў сям'і парабка, з малых гадоў разам з бацькамі, якія мелі слабое здароўе, пасвіў жывёлу ў багатых сялян. 1944-48 працаваў у дапаможнай гаспадарцы ваенгандлю ў в. Тарнова. Конюх 1947-1958, з 1958 г.- даглядчык па адкорму буйной рагатай жывёлы саўгаса "Тарнова".

Герой Сацыялістычнай Працы (22. 03.1966), неаднаразова абіраўся дэпутатам раённага і абласнога Савета дэпутатаў, член райкаму партыі. У 1968 г. занесены ў кнігу Народнай Славы раёна.

Вацлаў Слук

Жыў у Лідзе свой Напалеон

140 гадоў з дня нараджэння Напалеона Чарноцкага

ЧАРНОЦКІ Напалеон Казіміравіч (13.07.1866 - 14.02.1937). Жыў у Лідзе і працаваў лекарам у 1931-1936 гг., беларускі публіцыст, перакладчык, адзін з пачынальнікаў беларускага нацыянальнага руху.

Нарадзіўся ў маёнтку Нача-Брындоеўская - цяпер в. Нача Ляхавіцкага раёна. Скончыў Слуцкую гімназію (1887), медыцынскі факультэт Маскоўскага ўніверсітэта (1894). У Слуцкай гімназіі ўваходзіў у таемны гурток самаадукацыі, у Маскве - у інтэрнацыянальную студэнцкую арганізацыю, удзельнічаў у рэвалюцыйным руху. За ўдзел у студэнцкіх хваляваннях 1890 г. выключаны з універсітэта і сасланы пад нагляд паліцыі ў маёнтка бацькоў, праз год аднавіўся ва ўніверсітэце. Працаваў лекарам у Заходняй Беларусі і Літве. У 1904-05 гг. мабілізаваны на Манчжурскі фронт. У 1908-12 гг. у эміграцыі ў Канадзе. З 1918 г. у Варшаве, пасля ў Вільні. У 1922 г. уступіў у Польскую сацыялістычную партыю. З 1928 г. працаваў лекарам на Валыні, з 1931 г. - у Лідзе. З 1936 г. жыў у в. Вялікая Лябёдка Шчучынскага раёна.

У 1885 г. у Слуцку ўдзельнічаў у перакладзе на беларускую мову і выданні на гектографі першага варыянт рэвалюцыйнай брашуры "Дзядзька Антон" (не выяўлена). Браў удзел у выданні 2-га варыянт (1892, з М. Абрамовічам). Перапісваўся з У. Караленкам, на польскую мову пераклаў яго апавяд "У дрэннай кампаніі" (каля 1887 г., не выяўлены, захаваліся два лісты Чарноцкага да пісьменніка). У 1910 г. выдадзеныя ў яго перакладзе на беларускую мову п'есы "Сватаўство" А. Чэхава і "Пашыліся ў дурні" М. Крапіўніцкага. Аўтар брашуры "Як будзе з зямлёю?" (1907). У артыкуле "Ды пытанні пра беларускую народную школу" (газета "Мінскі кур'ер", 10 красавіка 1908 г.) выступіў у абарону беларускай мовы. У "Нашай ніве" 21 чэрвеня 1912 г. змясціў

Напалеон Чарноцкі

допіс "З Канады". Аўтар успамінаў пра рэвалюцыйны рух і пра Абрамовіча. Зрабіў апісанне батлеечнага прадстаўлення "Батлейкі з ваколіц Начы" (ўключана ў кнігу "Народны тэатр", Мн., 1983).

(Паводле "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі" і "Беларускай энцыклапедыі".)

Аляксандр Снежка

Доктар Напалеон Чарноцкі

У маёнтку Вялікая Лябёдка павету Шчучын Наваградскі ціха, амаль непрыкметна пакінуў гэты свет цікавы і заслужаны чалавек. Некралогі ў прэсе паведамілі агульна і каротка, што 14 лютага 1937 года памёр Напалеон Чарноцкі ў веку 71 года, і што пахаванне адбылося 17 дня бягучага месяца ў Скрыбаўцах.

Аднак доктар Напалеон Чарноцкі заслугоўвае на больш трывалую памяць з боку грамадства, якое ашаломленае вірам сучаснага жыцця,

забывае пра людзей старых і даўнейшых, якім не раз былі вельмі ўдзячныя. Народжаны 13 ліпеня 1866 года ў Наваградскім ваяводстве ў радавым маёнтку Нача (Баранавіцкі пав.) у старой польскай патрыятычнай сям'і. Гімназічную навуку чэрпаў у Слуцку.

Пасля атрымання сярэдняй адукацыі паступіў на лекарскі факультэт у Маскве, які скончыў 13 лютага 1895 г. Захоплены прыродазнаўчымі навукамі, выбраў медыцыну таму, што

прафесія лекара падавалася яму найбольш прыдатнай у службе для дабра людзей, якім прысвяціў пазней усё сваё наватарскае жыццё.

Пасля заканчэння універсітэта, распачаўшы працу лекара, Напалеон Чарноцкі, як прыхільнік польскага незалежніцкага руху, кіраванага Юзафам Пілсудскім, аказаў важную паслугу першай друкарні “Robotnika”. Сведчаннем таго, як гэта сталася, хай паслужаць уласныя словы доктара Чарноцкага, запісаныя ў памятнай кнізе ППС (Польскай сацыялістычнай партыі): “... калі мы з жонкай, - піша Чарноцкі, - сабраліся выехаць у радавы маёнтак Нача, а потым на практыку недзе ў сваіх краях, Сулкевіч паведаміў мне, што павінен даверыць мне таямніцу ППС і хоча напасіць у сувязі з ёю дапамогі. Аказаў, што згодны, пры ўмове, што і мая жонка мусіць быць пасвечана. С. умову прыняў. Пасля гэтага я даведаўся, што мой слуга калега Парнеўскі, які меўся быць ксендзам, але адмовіўся з-за адсутнасці магчымасці дасягнення таго становішча ў цяжкія часы, ад свайго паклікання, а толькі скончыў у Маскве фармацэўтычны факультэт, заснаваў на даручэнні ППС у мястэчку Ліпнішкі аптэку для таго, каб даць спакойны прытулак друкарні “Robotnika” і яе рэдактару Пілсудскаму. Акрамя рэдактара быў яшчэ наборшчык, варшавяк. Паводле словаў Сулкевіча, легкадумны варшавяк, прыгавораны да смяртэльнай нуды ў друкарні-аптэцы, збаламуціў не вельмі маладую і непрыгожую кухарку аптэкара, абяцаючы з ёю ажаніцца. Праз некаторы час захацеў ад таго абяцання адступіцца. Каханка пачала здагадвацца, што тут хаваецца нейкая таямніца, і што яна мае праз гэта свайго каханка ў руцэ, і пачала злёгка награжаць. Трэба было справу ліквідаваць, пакуль быў час.” Пані Парнеўская неўзабаве павезла служанку ў Чанстахоў да споведзі, а тым часам Міхал Сулкевіч з Напалеонам Чарноцкім прыступілі да ліквідацыі друкарні “Robotnika”. Два вялікія кашы, у якіх былі старанна спакаваны друкарская машына і шрыфты, былі ноччу здадзены як багаж да чыгуначнай станцыі Пагарэльцы (на адрэзку Баранавічы - Стоўбцы), адкуль Напалеон Чарноцкі забраў іх як асабісты багаж у сваё радавое гняздо - Начу, а пазней перавёз на першы этап свайго лекарскай практыкі ў Мір. У Міры доктар Чарноцкі хаваў друкарню некалькі месяцаў, пакуль яе не забраў у Вільню будучы прэзідэнт Станіслаў Вайцяхоўскі.

Напалеон Чарноцкі як сацыяльны лекар, практыкаваўшы ў Міры (Стаўбцоўскі павет), неўзабаве пераканаўся ў нікчэмнасці экстранных лекарскіх парадаў і санаторнага лячэння, недаступнага для немажых пацыентаў, якія жывуць у дрэнных гігіенічных умовах.

Ён носіцца з намерам стварэння для іх курортаў. На адным з лекарскіх з'ездаў доктар Чарноцкі выступае са смелым праектам стварэння для немажых санаторных пунктаў, дзе пад-

ставай лячэння мела быць: адпачынак, шмат чыстага паветра і сонца, а таксама добрае харчаванне. Гэты праект атрымаў прызнанне і чынную падтрымку з боку лекараў. Былі знойдзены месца і супольнікі, здольныя ўнесці немалыя сродкі для пачатку працы. Нажаль, уся гэтая акцыя не дайшла да рэалізацыі. Перашкодай гэтаму стала расійска-японская вайна, і доктар Чарноцкі накіроўваецца на Далёкі Ўсход у якасці вайсковага лекара. Пасля вайны, атрымаўшы за сваю частку радавога маёнтка, невялікі капітал, Чарноцкі выехаў у Паўночную Амерыку з задумай стварэння там “грамадскага санаторыя”. Нешта кшталту адпачынакавай калоніі для людзей ідэйных, якія працуюць палітычна або на грамадскай ніве, якія жывучы ў ненармальным умовах у краі, падарвалі сваё здароўе. У Канадзе Чарноцкі купляе вялікі кавалак зямлі, на якой працуе некалькі гадоў як звычайны фермер па вырошчванні розных гатункаў лекавых траў і раслін. У гэтай працы ён не перастае думаць пра ажыццяўленне сваіх планаў. Аднак спазнаўшы асабістыя матэрыяльныя цяжкасці вяртаецца ў край перад самым выбухам 1-й Сусветнай вайны. І тут зноў як лекар прызываецца на службу ў войска.

Пасля перамогі маршала Пілсудскага над бальшавікамі і ўваходу польскіх войскаў на вялікідзень 1919 года ў Вільню і пасля ўтварэння там Ураду ўсходніх зямель генеральны камісар таго ўраду пан Ежы Асмалоўскі прызначае доктара Чарноцкага на пасаду старшага рэфэрэнта санітарнага аддзела. Гэтую пасаду ён займае да траўня 1920 г. Пасля эвакуацыі ўраду перад бальшавіцкай навалай некалькі месяцаў працуе ў Шахцёрскай Дуброве (Dabrowie Gornicza). Пасля заканчэння вайны і заключэнні міру ў Рызе доктар Чарноцкі займаецца ў родных мясцінах сацыяльнай медыцынай і натуральным лячэннем.

З 1921 па 1928 працуе лекарам Бальнічных касаў горада Вільні, пасля гэтага на Валыні ў цэнтры Крамянецкіх бальнічных касаў. Перад ад'ездам з Вільні доктар Чарноцкі змясціў у “Zrodla Mosy” (“Крыніцах сілы”, № 3 - 1928 г.) цікавы рэгіянальны артыкул пад назвай “Батлейкі з ваколіц Начы”, заснаваны на асабістых ўспамінах і замілаванні да радзімага краю.

З 1 лютага 1932 года доктар Чарноцкі заняў пасаду Галоўнага лекара ў Сацыяльнай страхавой касе ў Лідзе, дзе карыстаўся агульнай сімпатыяй, як сярод персанаłu касы, так і ў грамадстве.

Хто з лідзян не памятае ціхага, прыветнага, з анельскай дабрынёй сэрца сацыяльнага доктара? Трэба яшчэ сказаць, што доктар Чарноцкі веў у нашым горадзе кавалерскі (халасты) лад жыцця. Таму сталыя наведвальнікі вядомай прыватнай сталойкі паняў Васькоўскай і Міцкевічавай мелі магчымасць бачыць яго ў свайго

кампаніі і падзвіцця сціпласці мілага дзядулі.

У канцы 1934 года доктар Напалеон Чарноцкі пакідае лекарскую працу, пераязджае на вёску і асядае ў маёнтку Вялікая Лябёдка (станцыя Скрыбаўцы), дзе ціха, удалечыні ад гарадскога тлуму, аддаецца з усім запалам любімай сваёй справе: вырошчванню розных лекавых траў і раслін. Самотныя паходы на прыроду: на лугі, багны і тарфавіскі складалі яго любімыя штодзённыя заняткі. Падчас тых вылазак доктар Чарноцкі пільна прыглядаўся да кожнай траўкі, кожнай кветкі, збіраў, сушыў і складваў самыя розныя гатункі лекавых траў і раслін, якія дастаўляў у розныя ўстановы і прадпрыемствы. Падчас той любімай працы, у якую ўкладваў рэшткі сваіх сілаў, прыйшла раптам хвароба і смерць прастарэлага дзядулі, пра жыццё, працу і высакародныя ідэі якога ведаюць толькі адзінкі.

Літаратура:

1) Napoleon Czarnocki. Przyczynki do historii P.P.S. - Księga Pamiątkowa P.P.S. Warszawa, 1923 r.

2) Wacław Lipiński. Drukarnia „Robotnika” w Lipniskach. „Niepodległość”, tom V, zeszyt 3, Warszawa 1932 r.

3) W podziemiach konspiracji. art. Tad. C. „Słowo” Nr. 306. 1935 r. List Napoleona Czarnockiego do redakcji w sprawie artykułu „W podziemiach konspiracji” – „Słowo” 12 listopada 1935 r.

4) Władysław Abramowicz. Kolebka słowa drukowanego Wielkiego Marszałka - Lipnisk - chłuba ziemi Nowogrydzkiej, „Kurjer Poranny” z dnia 20.11.b.r.

5) Notatka „Z założeń karty - s.p. dr. Napoleon Czarnocki”, skreślona przez członka Głównego Zarządu Słow. Lekarzy S. Bezradzkiego. Patrz „Łąka i Torfowisko” organ stowarzyszenia lekarzy Nr. 10? styczeń-marzec 1937 r.? Warszawa-Sarny.

(Артыкул з архіваў „Зімі Лідзкія”. Пераклад з польскай Станіслава Судніка.)

З Ямантаў Дакудаўскіх

120 гадоў з дня нараджэння Браніслава Яманта

Род Ямантаў не лідскі, але аказваўся цесна звязаным з Лідчынай і ў першую чаргу з Дакудавым. Тадэвуш Ямантузначальваў адміністрацыю маёнткаў князя Вітгенштэйна, якому належала і Дакудава. Ён часта прыязджаў у Дакудава і жыў тут. У яго было васьмёра дзяцей, якія таксама бывалі і жылі ў Дакудаве. Род Ямантаў прыняў самы актыўны ўдзел у паўстанні 1863 года, дастаткова сказаць, што дачка Тадэвуша Марыя Ямант была нарачонай Кастуся Каліноўскага. Пасля паўстання сям'я Ямантаў - бацькі і старэйшыя дзеці - была саслана ў Сібір. Лёс траіх малодшых дзяцей невядомы, але ў сярэдзіне другой паловы XIX стагоддзя ў Дакудаве жыў арандатар Казімір Ямант, якому падчас паўстання было 13 гадоў. У яго сям'і ў 1886 годзе нарадзіўся сын Браніслаў.

ЯМАНТ Браніслаў Казіміравіч (5.08.1886, в. Дакудава Лідскага павету - 4.02.1957), беларускі і польскі мастак, мастацкі педагог. Доктар мастацтвазнаўства (1953). Прафесар (1937). Вучыўся ў Віленскай рысавальнай школе І. Трутнева і Г. Рыбакова, адначасова ў гімназіі, якую скончыў у 1907. У 1908-10 вывучаў права ў Пецябургскім універсітэце. З 1910 стала жыць у Вільні (у 1918-19 - настаўнік малявання ў рэальнай школе ў Гомелі). Выезджаў (да 1939) на плянэры ў Кракаў, Крамянец, Гародню, Люблін, Львоў, на Балтыку. З 1919 працаваў у дзяржаўных установах, выкладаў у віленскіх гімназіях. Адзін з заснавальнікаў Віленскага таварыства мастакоў (1920), быў сябрам яго ўправы. У 1928-34 вучыўся з перапынкамі на мастацкім факультэце Віленскага універсітэта. З 1931 - асістэнт кафедры пейзажнага жывапісу (кіраўнік Ф. Рушчыц), з 1936 - намеснік прафесара, у 1937-39 прафесар Віленскага універсітэта. З 1946 - дэкан мастацкага факультэта і прафесар кафедры пейзажнага жывапісу і нацюрморту Торунскага універсітэта. Пісаў у жанры пейзажу. У выставах - з 1915 (у Вільні, Варшаве, Кракаве, Львове, Познані, Бруселі, Гаазе, Амстэрдаме, Бухарэсце, Маскве, Рызе, Берліне, Сан-Францыска, Балціморы). Сярод твораў: „Матэў старой Вільні” (1909), „Стог сена на лузе” (1913), „Пейзаж з рэчкаю” (1914), „Вясковы пейзаж” (1914), „Фантастычны пейзаж” (1922), „Пейзаж з каплічкаю” (1928), „Віхура” (1929), „Старыя вербы” (1929), „Дубы” (1931), „Падворак пры вул. Татарскай у Вільні” (1931), „Жыдоўская вуліца ў Вільні” (1934), „Вятрак” (1937), „Хата сярод дрэў” (1937), „Касцёл св. Міхала ў Вільні” (1941), „Вятрак” (1940), „Заснежаны падворак” (1944), „Завулак Снапоўка ў Вільні” (1954). (Пяткевіч А. Людзі культуры з Гродзеншчыны. Гродна, 2000. С.71.)

Браніслаў Ямант

Сын Лідчыны. Неадбыўшыся праўнік (юрыст). Жыццё сваё прысвяціў маляванню. Нарадзіўся пад канец XIX стагоддзя, калі свет ужо паволі набліжаўся да вялікага канфлікту, 1-й Сусветнай вайны. Давялося яму жыць у часы неспакойныя, у часы вялікіх трансфармацый устояў, змен межаў і войнаў, у т. л. польска-бальшавіцкай і 2-й Сусветнай вайны, а таксама расійскай рэвалюцыі. Быў у трох вялікіх сталіцах: Вільні, Пецябурзе і Кракаве. У час польска-бальшавіцкай вайны працаваў настаўнікам у Гомелі. Займаў пасаду прафесара ў Вільні, а пасля 2-й Сусветнай вайны - у Торуні.

Прышоў на свет 5 жніўня 1886 года ў вёсцы Дакудава. Быў сынам арандатара Казіміра і Марыі з Свяцкевічаў. Вучыўся ў Вільні, сталіцы Вялікага Княства Літоўскага, якая ў той час належала да Расійскай імперыі. Хадзіў у 1-ю класічную гімназію і адначасова слухаў лекцыі малюнка ў школе, якой кіравалі І.П. Трутнеў і Г.Ф. Рыбакоў. Калі ў 1907 годзе Браніслаў Ямант выдатна закончыў школу і атрымаў атэстат сталасці, шмат дзвярэй адчынілася перад ім. Спачатку выбраў праўны (юрыдычны) факультэт, дзякуючы чаму мог у будучым мець працу. Не вядома, ці было гэта выбарам самога Браніслава, ці яго бацькоў. Фактам застаецца, што Б. Ямант паехаў у Пецябургу, сталіцу Расійскай імперыі, дзе ў 1908 годзе паступіў на факультэт права. Аднак душа мастака прагла іншай навукі. Праз два гады Ямант перапыніў вучобу, каб заняцца маляваннем. Яшчэ праз год адведаў Кракаў, старажытную сталіцу Польшчы, дзе меў нагоду пазнаёміцца з вучнямі мастака Яна Станіслаўскага.

Зноў праз год прыехаў у Вільню, балазе меў шанец знайсці там працу. На ўтрыманне зарабляў выкладаннем малявання (рысунка). У 1915 годзе дэбютаваў на выставе Віленскага мастацкага таварыства. Пасля заканчэння 1-й Сусветнай вайны выехаў у Гомель. Належала б устанавіць, што схіліла Б. Яманта да такога кроку: ці выехаў туды па накіраванні на працу, ці ўжо на месцы знайшоў яе. У рэальнай школе, якую заснавала Macierz Szkolna (польская адукацыйная арганізацыя), у 1918-1919 гадах выкладаў мастацтва рысавання. У 1920 годзе адразу пасля далучэння Сярэдняй Літвы да Польшчы вярнуўся ў Вільню (Гомель аказаўся пад уладай Савецкай Расіі). Пачаў працу на пасадае службоўца ў адміністрацыі польскай дзяржавы, якая аднаўлялася пасля доўгіх гадоў небыцця, а таксама стаў адным з ініцыятараў заснавання Віленскага таварыства мастакоў (мастакоў-пластыкаў, WTPA). Да кіраўніцтва гэтай арганізацыі належаў ажно да моманту яе роспуску ў 1939 годзе. У 1921-28 гадах выкладаў рысунк у гімназіі імя Т. Чацкага, паралельна выкладаў на

Б. Ямант. Вятрак (1940).

курсах за сярэдняю школу пры гімназіі Жыгімонта Аўгуста, а таксама на рысавальных курсах ВТМ (WTPA).

Атрыманне вышэйшай адукацыі, звязанай з зацікаўленнем, пачаў даволі позна, толькі ў 1928 годзе. Выбраў факультэт прыгожых мастацтваў універсітэта Стэфана Баторыя, які зноў быў адкрыты (прыгадаем, што царскія ўлады зачынілі гэтую навучальную ўстанову пасля задушэння паўстання 1863 года). У працэсе вучобы ў 1928 і 1930 гадах наведаў шэраг гарадоў Заходняй Еўропы, у т. л. мастацтва малявання ўдасканалваў у Парыжы, Рыме, Бруселі і Фларэнцыі, якія спрадвечу натхнялі мастакоў на творчую працу. Закончыў навуку з вельмі добрым вынікам у 1934 годзе. Пасля атрымання дыплама быў пакінуты на факультэце прыгожых мастацтваў Універсітэта Стэфана Баторыя, як старшы асістэнт на кафедры пейзажнага малявання, якую ачольваў Фердынанд Рушчыц. Неўзабаве быў прызначаны намеснікам прафесара, а пазней надзвычайным прафесарам пейзажнага малявання. На гэтай пасадае ён працаваў з 1 студзеня 1937 года да моманту поўнай ліквідацыі універсітэта Стэфана Баторыя літоўскімі ўладамі 15 снежня 1939 года (прыгадаем, што пасля выбуху 2-й Сусветнай вайны частка Рэчы Паспалітай аказалася пад акупацыяй СССР, Вільня была перададзена літоўскай дзяржаве). Калі Літва, спачатку занятая Савецкім Саюзам, у 1941 годзе аказалася пад нямецкай акупацыяй, Браніслаў Ямант быў у Вільні. Не перапыніў працы са студэнтамі, хаця такая пазіцыя, безумоўна, вымагала ад прафесара пэўнай адвагі. Правядзенне адукацыйных заняткаў ва ўмовах акупацыі было справай не простаай. Б. Ямант прымаў удзел таксама ў паседжаннях былой рады факультэта прыгожых мастацтваў універсітэта Стэфана Баторыя.

Пасля заканчэння вайны традыцыі віленскай навучальнай установы былі адноўлены ў

Торуні. Сярод іншых навукоўцаў у ліпені 1945 года тут аказаўся і Б. Ямант. Быў адным з арганізатараў вышэйшай навучальнай установы ў гэтым горадзе, універсітэта Мікалая Каперніка. Дзякуючы яго старанням была створана секцыя прыгожых мастацтваў пры гуманітарным факультэце, прадэканам якой ён стаў. У 1946 годзе ён быў абраны дэканам факультэта прыгожых мастацтваў, які ўзнік на месцы секцыі. 23

Памёр мастак 4 лютага 1957 г. пасля цяжкай хваробы сэрца і быў пахаваны на торуньскіх могілках святога Юрыя. Над яго магілай пастаўлены помнік праекту сябра з гадоў віленскіх і торуньскіх прафесара Стэфана Нарэбскага. Усе свае творы Б. Ямант адпісаў Народнаму музею ў Варшаве. За мастацкія дасягненні быў адзначаны Залатым крыжам заслугі (1930) і Кавалерскім крыжам ордэна Адраджэння Поль-

Вуліца Б. Яманта ў Торуні

жніўня 1946 года Б. Ямант атрымаў прызначэнне на пасаду прафесара пейзажу і нежывой прыроды. У 1953 г. Цэнтральная кваліфікацыйная камісія для навуковых працаўнікоў надала яму званне доктара мастацтвазнаўства.

У Торуні Б. Ямант маляваў многа пейзажаў, але месца поўных успамінаў старых віленскіх завулкаў усё часцей займалі маляўнічыя вулачкі і закуткі Старога Месца Торуня. Маляваў таксама прыгожыя надвіленскія краявіды. З 1951 года пачаў выконваць графічныя работы.

Прафесар Ямант быў мастаком выключна пладавітым, да канца 1946 года, як ён сам палічыў, выканаў звыш 1000 працаў. Ствараў іх звыкла на паперы або на тэкстуры, ужываў тамперную тэхніку, гуаш, акварэль, радзей ужываў алей. Тэмай яго працаў быў выключна пейзаж. Побач з замалёўкамі з натуры (краявіды) і відаў гарадоў ствараў пейзажы кампанаваныя, якія сітэзуюць у пластычнай гармоніі матывы дрэваў, неба і вады.

У 1955 годзе ў Торуні адбылася юбілейная выстава Б. Яманта з нагоды 40-годдзя яго творчага дэбюту (выстава 1915 г. у Вільні).

шчы (1955). Яго імем названа адна з вуліц Торуня ў квартале Рубінкова.

А на лідскіх парафіяльных могілках захаваўся помнік з надпісам: **“Kazimierz Jamontt, urodzony w majątku rodzinnym Petrele na Żmudzi, zmarł w majątku Moryń. powiatu lidzkiego 1. VII. 1889 r. w wieku 39 lat.”** (*“Казімір Ямант, народжаны ў радавым маёнтку Пятрэлі на Жмудзі, памёр у маёнтку Морын Лідскага павету 1.VII. 1889 г. у веку 39 гадоў”*) і ніжай - **“Władysław Jamontt, Dyrektor Wileńskiego Banku Handlowego w Lidzie, syn Kazimierza, urodzony w majątku Dokudowo powiatu lidzkiego w 1871\ zmarł w Lidzie 21.XI. 1932 r. w wieku lat 55.”** (*“Уладзіслаў Ямант, дырэктар Віленскага гандлёвага банка ў Лідзе, сын Казіміра, народжаны ў маёнтку Дакудава Лідскага павету ў 1871 \ памёр у Лідзе 21.XI.1932 г. у веку 55 гадоў.”*)

Андрэй Страчынскі

наводле Я. Паклеўскага **“Bronisław Jamontt (1866-1957), artysta, malarz, profesor UMK, [w:] Torunscy twórcy nauki i kultury, Warszawa, 1989, s. 125-129. З архіваў “Ziemi Lidzkiej”. Пераклад на беларускую мову Станіслаў Суднік.**

Гаспадар лідскага піва

65 гадоў з дня нараджэння дырэктара Лідскага піўзавода Уладзіміра Якаўлевіча ЮФЫ

Уладзімір Якаўлевіч Юфа нарадзіўся ў 1941 годзе, 22 ліпеня. Сям'я жыла ў Кіеве. Неўзабаве пасля пачатку вайны маці з старэйшай дачкой былі эвакуаваныя ў Куйбышаў, у гэтым горадзе і з'явіўся на свет Уладзімір Юфа. Бацька на фронт адпраўлены не быў, паколькі меў вышэйшую тэхнічную адукацыю, быў камуністам, яго камандзіравалі ў Сібір на авіярамонтны завод.

Пасля вайны бацьку як адмыслоўца накіроўвалі працаваць на прадпрыемствы ў розныя куткі Савецкага Саюза, з ім па краіне калясілі жонка і дзеці. Да таго часу іх у сям'і было ўжо трое, нарадзіўся малодшы брат.

- У тых пасляваенных гадах заўсёды хацелася есці. Памятаю (тады мне было гадоў пяць), мама працавала загадчыцай ясляў. Я ведаў, што там выхаванцам выдаюць у мяню вялікую раскошу па тых часах - пернікі. Сваім жа родным дзецям мама такі далікатэс прынесці не магла. Яна была ідэйным камуністам і думкі не дапускала, што можа ўзяць тое, што ёй не прызначаецца. Дык вось, аднойчы я прыйшоў да мамы на працу, прапашыў у камору і схавалася за мяшкою з пернікамі. Калі ўсе сыйшлі, прыняўся есці мае любімыя ласункі, а потым заснуў. Дома ж быў сапраўдны перапалх: "Воўчык знік!". Усю ноч шукалі. А раніцай мяне знайшла клапаўшчыца, калі адчыніла каморку. Маму паклікала, а тая схпіла мяне на рукі, прыціснула да сабе. Ёй б вылуцаваць сына, а яна плача.

А ў 1948 годзе мацеры не стала. Памерла ў лякарні ў Казані. Месца, дзе яна пахаваная, было пазней затоплена Волгай...

Праз год бацьку пераводзяць працаваць у Ліду на малочнакансервавы камбінат, які будаваўся. У Ліду бацька перавёз і дзяцей. Выхаваннем іх занялася махаха.

У першы клас Уладзімір пайшоў толькі ў 1950 годзе. Але неўзабаве бацьку, як трыццацітысячніка, накіравалі ўзначаліць калгас "1 Траўня" у Тракелях Вораноўскага раёна. Сям'я пераехала жыць у вёску. Дарэчы, у мясцовай школе за адной партай Уладзімір Юфа сядзеў з цяперашнім дырэктарам Лідскага каледжа Юльянам Міхайлавічам Грыневічам. Пасля заканчэння школы Ёладзімір з'ехаў да сястры ў Спітак Армянскай ССР. Там жа пачаў працоўную дзейнасць вучнем токара. Затым паступіў у Маскоўскі інстытут харчовай прамысловасці. Але так склалася акалічнасці, што вучобу прыйшлося пакінуць і вярнуцца ў Ліду. Быў прызваны ў войска. Служыў у Варкуце ў войсках СПА.

Вярнуўся з войска і пайшоў працаваць.

Уладкаваўся на Лідскі завод электравырабаў вучнем фрэзероўшчыка. На гэтым прадпрыемстве прапрацаваў дваццаць гадоў. Спачатку падвышаў разрад фрэзероўшчыка, затым скончыў вячэрняе аддзяленне Лідскага тэхнікума, потым быў прызначаны майстрам, начальнікам змены, начальнікам механічнага цэха, а затым атрымаў прапанову ўзначаліць службу забеспячэння прадпрыемства.

На заводзе электравырабаў У. Я. Юфе выпала магчымасць працаваць пад кіраўніцтвам таленавітага дырэктара Пятра Мікалаевіча Грынюка. Ад яго Юфа спасціг шматлікія тонкасці працы кіраўніка. П. М. Грынюк падтрымліваў любое жаданне вучыцца, і з яго лёгкага рукі У.Я. Юфа паступіў у ВНУ, скончыў яго па спецыяльнасці "бухулік, аналіз фінансава-гаспадарчай дзейнасці".

Праз некаторы час у гаркаме партыі У.Я. Юфа атрымаў прапанову перайсці на працу на завод харчовых канцэнтратаў на пасаду намесніка генеральнага дырэктара.

Праз чатыры гады, у 1986 годзе, У.Я. Юфе прапанавалі ўзначаліць ізноў жа прадпрыемства

харчовай прамысловасці - Лідскі піўзавод. І вось 18 жніўня 2006 года споўнілася роўна дваццаць гадоў яго дырэктарству.

-- ... Півам я неяк не захапляўся. Мусіць, не разумеў яго смаку. Упершыню звярнуў увагу на гэты пеністы напой, калі паступаў у інстытут. "Без лідскага піва не прыязджай", - гаварылі выкладчыкі і аднакурснікі. Бо і тады яно было візітнай карткай нашага горада. І вось, адпраўляючыся на сесію, я акрамя падручнікаў заўсёды быў нагруканы бутэлькамі з півам. Не думаў тады, што некалі "несці" дзевядзеца цэлы піўзавод.

Калі У.Я. Юфа ўзначаліў прадпрыемства, на ім працавала 264 чалавекі, зараз - амаль 800. Працоўны дзень дырэктара пачынаецца з сямі гадзін раніцы і заканчваецца ў восем вечара. Прадпрыемства стала акцыянерным. Навучыліся быць самастойнымі і не стаяць на месцы: на заводзе стала вядзецца рэканструкцыя. А ўсяму астатняму прадаўжаюць вучыцца. Вучыцца завод, вучыцца і дырэктар. Не надта часта ездзіць У.Я. Юфа ў замежныя камандзіроўкі, але вымушаны ездзіць.

- З цяжкім пачуццём адтуль вяртаюся да сябе на завод. Зайздрасць бярэ, ці што? Бачу на замежных прадпрыемствах зіхоткае абсталяванне, а мы пакуль дазволіць сабе ўсталяваць такое не можам. Хоць, дзякуючы паездкам да калегаў за мяжу, не толькі я, але і іншыя кіраўнікі многаму навучыліся. І, паглядзіце, беларускія прадпрыемствы ідуць наперад упэўненымі сямімільнымі крокамі. Вялікія змены адбыліся і ў нас на прадпрыемстве.

Завод, як і іншыя вытворцы ўдзяляе важнае месца маркетынгу і рэкламе. У рэкламных мэтах ААТ "Лідскае піва" нават спансавала і трансляцыю некаторых відаў спорту, прадстаўленых на Алімпійскіх гульнях у Турыне, сярод іх фрыстайл, дзе беларускі спартовец заваяваў срэбны медаль.

Па характары У. Я. Юфа халерык. Не можа трываць, калі да пытання падыходзяць здалёку, гавораць нудна і адно і тое ж. Для падначаленых у дырэктара існуе правіла: "Гавары выразна, сыходзь хутка". Яму імпануе ў людзях прыстойнасць, сумленнасць, мэтанакіраванасць, працаздольнасць, кампетэнтнасць. Любіць працаваць з разумнымі людзьмі, з імі лёгка, яны разумеюць з паўслова. Паважае працаголікаў. Дапускае права на памылку. Галоўнае, каб чалавек умеў яе прызнаць. Стала дае самаацэнку сабе, знаходзіць час, каб падумаць: правільна паступіў сёння або не? І калі не мае рацыі, пойдзе да чалавека і перапросіць, будзь-то нават грузчык або прыбіральніца.

У дырэктара піўзавода жыццё не закан-

чваецца за прахадной. У яго дружная сям'я, і для яго сям'я - найвялікшая каштоўнасць. Прыемна ўсведамляць, што цябе заўсёды чакаюць дома, жывуць тваімі думкамі, жаданнямі, зразумеюць, падтрымаюць, і сам ты жывеш дзеля сваіх блізкіх.

- З жонкай Эльвірай Міхайлаўнай разам больш за сорак гадоў. Я заўсёды ганарыўся сваёй спадарожніцай жыцця і ўдзячны лёсу, што паслаў мне менавіта яе. Эльвіра (або, як яе многія завуць, Ала), выхаванка дзіцячага дома, у пачатку 60-х прыехала працаваць на размеркаванні ў Ліду. Эльвіра працавала на заводзе электравырабаў, на гэтым прадпрыемстве пасля войска ўладкаваўся і я. Але пазнаёміліся мы не ў вытворчых цэхах, а на танцах...

З жонкай мы выхавалі дваіх дзяцей: дачка працуе на ААТ "Лідскае піва" дырэктарам па вытворчасці. Вялікі аб'ём, скажам так, руцінную працу яна ўсперла на сябе. Дарэчы, з аднаго боку ёй лёгка - побач бацька з вялікім досведам працы, з другога цяжка - пытаю я строга за вытворчыя справы. Калі не паспеў на заводзе, то тады дома ёй дастаецца.

Сын скончыў вайсковую вучэльню і служыць у Лідскім памежным атрадзе, мае званне падпалкоўніка.

У сем'ях дзяцей падростаюць свае дзеці, і ў нас з жонкай трое выдатных унукаў: старэйшаму хлопчыку шаснаццаць гадоў, унучкам - пятнаццаць і сем. Мы з жонкай стараліся зрабіць усё, каб яны сталі годнымі людзьмі. А яшчэ, каб брат і сястра сябравалі паміж сабой і як родныя разумелі адзін аднаго, падтрымлівалі. Такія пачуцці мы прышчапляем і ўнукам.

З напояў у дырэктара піўзавода любімы, як ні дзіўна, гарбата. Піва часцей п'е на дэгустацыі. Адразу ўлоўлівае тонкасці яго якасці. Аддае перавагу найменням піва з малым утрыманнем алкаголю, тыпу "Тры каралі".

У. Я. Юфе заўсёды падабаліся машыны. Упершыню сеў за руль у Тракеях у чатырнаццаць гадоў, не маючы яшчэ правоў кіроўцы і нават бацькоўскага на тое дазволу. Зараз мае асабістую аўтамашыну "Мазда", службовую - "Фольксваген-Пасат", але яму падабаецца любая новая імартная машына.

Вельмі любіць жывёл. З хатніх гадаванцаў У.Я. Юфа больш за ўсё любіць коней і сабак. Яны адчуваюць гэта. У яго жыве аўчарка, якая разумее нават настрой гаспадара. Толькі адчыніць брамку ў двор, жонка па брэху сабакі вызначае, засмучаны ён сёння або ж у лірычным настроі.

Любімы і традыцыйны для дырэктара Лідскага піўзавода тост: "За здароўе!"

Паводле Л. Петрулевіч.

Літ. "Лідская газета", № 94 (11320), 19.08.2006 г.

1861 ГОД НА ЗЕМЛЯХ БЫЛОГО ВКЛ ў документах

19 лютага 1861 года расійскі цар Аляксандр II падпісаў “Маніфест” і “Палажэнне аб сялянах, што выйшлі з прыгоннай залежнасці”, якія паклалі пачатак сялянскай рэформе і адмене прыгоннага права. Рэформа, як і любыя перамены, асабліва неспяждоўныя, выклікала незадаволенасць усіх станаў грамадства і ўрэшце рэшт прывяла да паўстання 1863 года. У 1861 годзе гэтая незадаволенасць толькі зараджалася і напіла большыя мяккія формы. Архівы захавалі з той пары шэраг дакументаў. Некаторыя з іх, якія тычацца Лідчыны і іншых былых наветаў ВКЛ, мы можам сёння апублікаваць. Дакументы, напісаныя на польскай мове, падаём у перакладзе на беларускую, дакументы, напісаныя на-руску, падаём на мове арыгіналу паводле выдання 1964 г. “Рэвалюцыйны пад’ём у Літве і Беларусі, 1861 - 1862 гг.” з серыі “Паўстанне 1863 года”.

Станіслаў Суднік.

1861 г. апреля 9.

Донесение М. Н. Похвиснева В. И. Назимову** со сводными данными о крестьянском движении в Виленской губ.*

В исполнение предложения в. вп. от 4 марта № 3666¹ и в дополнение к представлению моему от 5 сего апреля № 228² о прекращении происходивших между крестьянами Виленского у. беспорядков имею честь довести до сведения вашего, что сверх имений, поименованных в помянутом представлении моем № 228, беспорядки между крестьянами происходили еще:

1. По Виленскому у.³ Между крестьянами им. Ростыняне помещицы Костровицкой и Цехановишки помещика Белькевича, где крестьяне, несмотря на убеждения вотчинников и местного станового пристава, отказались от отбывания повинностей; для прекращения сих беспорядков предписано исправнику лично отправиться в сказанные имения для вразумления крестьян, дознания причин происшедшей между ними ослушности и арестования подстрекателей, если таковые будут обнаружены. Исполнительного донесения по сему предмету еще не получено.

2. По Лидскому у.⁴ В им. Мелегов и Ельно помещиков Адамовичей и Докудово (614 душ) кн. Витгенштейна, где крестьяне, узнав о происходивших в соседних имениях Ошмянского у. Ивье, Гераноны и Липнишки, беспорядках, отказались от отбывания барщины и должного дворовой власти повиновения. Для восстановления порядка в сих имениях предложено предводителю дворянства лично отправиться в места возникших неурядиц для вразумления крестьян, подвержения более упрямых исправительному наказанию и арестования подстрекателей; причем разрешено в случае надобности

требовать военную команду от расположенного в м. Гольшанах 2-го батальона Ревельского пехотного полка. Исполнительного по сему предмету представления еще не получено.

3. По Свенцяньскому у.⁵ О беспорядках, происходивших в им. Шементовщице помещика Скирмунта, Литвянах — Вишневого, Поляках — Микоши, Серенчанах — Контковского, Спягле и Гоздове — Бочковской, Дудах — Микулича, Полесье — Кублицкого и многих других соседних имениях, в. вп. известно уже из представлений моих от 20 и 27 марта за № 151⁶ и 172. Для восстановления порядка в названных имениях, по распоряжению вашему, командированы состоящие при вас по особым поручениям майор Михнев и полковник Бо, и, сверх того, для той же цели отправился в Свенцяньский у. флигель-адъютант е. и. в. гвардии ротмистр гр. Олсуфьев. Из полученного представления свенцяньского уездного предводителя дворянства от 4 апреля № 366 видно, что в им. Шементовщице порядок водворен принятыми флигель-адъютантом гр. Олсуфьевым решительными мерами и все бывшие между крестьянами подстрекатели арестованы⁷.

По получении подробного о том донесения от земского исправника, равно представлений от майора Михнева и полковника Бо, о действиях их по водворению порядка в остальных поименованных имениях, я не премину довести о том до сведения в. вп.

В им. Цирклишках гр. Мостовского крестьяне, отказавшись от отбывания барщины, 29 марта в числе 150 человек отправились в Свенцяны к предводителю дворянства, где хотя и были увещеваемы отбывать повинности согласно инвентарю, однако же от сего с упорством отказались и, объявив, что более 2 дней с двора барщины отбывать не будут, отправились по

* Похвиснеў Міхаіл Мікалаевіч (1811 - 1882) - дзейны стацкі дарадца, віленскі цывільны губернатар.

** Назімаў Уладзімір Іванавіч (1802 - 1874) - генерал-ад’ютант, з 1855 па травень 1863 віленскі генерал-губернатар і камандуючы войскамі Віленскай вайскавай акругі.

домам. На следующий день флигель-адъютант гр. Олсуфьев, прибыв в Свенцяны, отправился с ротой 1-го батальона Либавского пехотного полка в им. Цирклишки, где, когда меры убеждения на крестьян не подействовали, 8 человек из более упорных были подвергнуты исправительному наказанию, а главные подстрекатели — свенцянский мещанин Терентий Филипов и двое крестьян — арестованы, чем крестьяне приведены в должное повиновение и изъявили готовность отбывать барщину по инвентарному положению.

Наконец, в поиезуитском⁸ им. Жодзишках, находящемся в потомственном владении помещика Милачевского, крестьяне дер. Расно, в числе до 200 душ, 30 марта отказались от отбывания барщины и стали требовать от помещика объявления им Положений, которые в это имение не были доставлены. Хотя крестьяне и были убеждаемы вотчинником и местным настоятелем оставаться в повиновении дворовой власти, однако же они решительно от сего отказались и перед стоящим в деревне их крестом исполнили присягу не повиноваться никаким властям, о чем вотчинником в то же время доведено до сведения местного станового пристава.

Для прекращения сего беспорядка я вместе с сим препровождаю к свенцянскому предводителю дворянства экземпляр Положения для выдачи крестьянам помянутого имения, с тем чтобы если и за сим беспорядки не прекратятся, предводитель лично совместно с одним из командированных вами в Свенцянский у. чиновников принял надлежащие меры к приведению ослушных крестьян в должное дворовой власти повиновение.

По Ошмянскому у.⁹ В следующих имениях: Веркеляне — помещика Гриневского, Габриеловщизне — Пашкевича, Соля — Антроповой и Бонифацово — Бениславского, крестьяне, по превратному толкованию им Положения одним рядовым Ревельского пехотного полка, отказались от отбывания барщины; но мерами вразумления порядок между ними восстановлен, а подстрекатели подвергнуты тюремному заключению.

Беспорядки, происходившие в имениях Кушлянах — Сулистровского, Рачунах — Кочана, Нарбутовщизне — Черницкого, Дзяговцах — Левандовской и Бордзобогатишках — Мисевича, равномерно прекращены одними мерами вразумления.

Что же касается более важных неурядиц в им. Ивье графини Замойской, Лугомовиче и Лаздуны — Милевского и Липнишек — Вольского, равно: в некоторых окрестных имениях, крестьяне которых, отказавшись от отбывания барщины, собрались в числе до 2000 человек в м. Ивье и расположились табором на базаре, то, когда все меры вразумления командированных туда члена губернского по крестьянским делам

[присутствия] Умястовского и состоящего при в. вп. поручика гр. Тышкевича не имели никакого успеха, толпа ослушных крестьян была окружена истребованными 3 ротами 2-го батальона Ревельского и 1 ротой 3-го батальона Эстляндского пехотных полков, и, когда она решительно отказалась выдать главных подстрекателей — крестьян Иодко, Горбуна и 4 других, а затем разойтись по домам, сделано было распоряжение к разогнанию крестьян и арестованию подстрекателей, без употребления, однако же, оружия, что приведено было в исполнение. К крайнему сожалению, при происшедшем при этом случае смятении несколько крестьян получили сильные ушибы, а один 60-летний старик, страдавший с давнего времени грыжей, был сильно сдавлен, опрокинут и, лишившись чувств, отнесен в местный лазарет, где, несмотря на оказанное ему медицинское пособие, вскоре скончался.

По прибытии моем в Ивье, куда я отправился вместе с членом губернского по крестьянским делам присутствия ген.-адъютантом Фроловым, я нашел, что беспорядки между крестьянами уже прекращены. Но в предупреждение возобновления таковых, равно для производства дознания о причинах происходивших неурядиц, я счел нужным командировать туда виленского жандармского штаб-офицера, поручив ему оставаться там до совершенного успокоения взволнованных крестьян.

По Вилейскому у. о происшедших между крестьянами им. Ижа помещика Любанского и Слобода — Олеси беспорядках в. вп. известно уже из представления моего от 4 сего апреля № 218¹⁰; по получении дополнительных по этому делу представлений я не премину довести о том до вашего сведения. Сверх того, происходили еще по им. Понятычи — помещика Володкевича и Порее — помещицы Прушинской незначительные беспорядки, которые вскоре прекращены одними мерами вразумления.

Что же касается Троцкого и Дисненского¹¹ уездов, то, дабы там между временнообязанными крестьянами происходили какие-либо неурядицы, до настоящего времени ни официальных донесений, ниже частных сведений получено не было.

К сему обязываюсь присовокупить, что в проезд мой через помещичьи имения я везде обращался к крестьянам, объясняя им настоящие их права и обязанности и убеждая их ожидать с доверием постепенного устройства их быта. Главнейшей причиной возникших во многих местностях здешнего края беспорядков есть не должное понимание дарованных им прав. По своей грубой неразвитости и по совершенному отсутствию доверия к помещикам, а также к местным полицейским властям они не могут совместить в своем понятии мысли о свободе с

необходимостью обязательных отношений к землевладельцам. Крепостное состояние тяжелым гнетом легло на здешнее крестьянское сословие, и при первом усилии правительства освободить крестьян от этого гнета они, естественным образом, не могли воздержаться от увлечений. Надо ожидать, что это волнение мало-помалу успокоится, но трудно ожидать, чтобы добрые, правильные отношения могли в скором времени установиться между помещиками и временнообязанными крестьянами, особенно там, где существует ненавистная им «панщизна». В этом убеждении я счел нужным по возвращении моем из поездки по уездам обратиться к г. губернскому предводителю дворянства, равно ко всем гг. уездным предводителям с особыми предложениями, в которых, указывая на необходимость употребления со стороны дворян-помещиков ради собственной их пользы всех мер кротости, снисхождения, облегчений и даже, где возможно, уступок в отношении к водворенным на их землях крестьянам, предваряю притом, что правительство, конечно, не потерпит беспорядков, но что предупреждение споров и недоразумений между крестьянами и землевладельцами лежит на прямой обязанности самих помещиков¹².

Гражданский губернатор Похвиснев.

ЦГИА Лит. ССР, ф. 378, 00, 1861 г., д. 909, лл. 49—53. Подлинник Опубл. частично: «Крестьянское движение в Белоруссии после отмены крепостного права (1861—1862 гг.)», Минск, 1959, стр. 72—74¹³.

¹ См. ЦГИА Лит. ССР, ф. 378, 00, 1861 г., д. 909, л. 19.

² См. док. 79.

³ О крестьянском движении в Виленском у. см. также док. 76, 79 и примечания к ним.

⁴ В конце марта крестьянские волнения имели место в трех имениях Лидского у., а в апреле — мае волнения произошли в имениях помещиков Корляка, Гобаровича, Волчека, Иодки, Яровой-Равской (подавлены военной силой) (ЦГИА Лит. ССР, ф. 378, 00, 1861 г., д. 909, лл. 49, 147, 148, «Крестьянское движение в Белоруссии после отмены крепостного права (1861—1862 гг.)», стр. 74).

⁵ См. док. 77.

⁶ См. док. 75.

⁷ О репрессиях, которым были подвергнуты крестьяне Свенцянского у., в том числе и им. Шеметово, см. док. 81.

⁸ Поиезуитские имения — имения, конфискованные у ордена иезуитов в 1775 г. Их раздали частным лицам, которые платили в казну определенный процент с дохода от имения. Впоследствии они перешли в ведение Министерства государственных имуществ. С 1858 г. крестьян поиезуитских имений переводили на оброк, но в большинстве случаев эти крестьяне отбывали смешанные повинности. При осуществлении люстрации

их владельцы уменьшали крестьянские наделы, а также увеличивали повинности крестьян. Ввиду крестьянских волнений в этих имениях, 18 декабря 1861 г. на них были распространены Положения 19 февраля.

⁹ О крестьянских волнениях, происходивших в марте — апреле 1861 г. в Ошмянском у., см. ЦГИА Лит. ССР, ф. 378, 00, 1861, д. 909, лл. 20, 65—66, 109—112, 113, 124, 131, 137, 152—153 и др., «Крестьянское движение в Белоруссии после отмены крепостного права (1861—1862 гг.)», стр. 67—70, 75, 88, а также ЦГИА Лит. ССР, ф. 419, оп. 2, д. 25, л. 13; д. 126, лл. 1, 8—10; д. 135, лл. 1, 9 и др. По подсчетам С. А. Лазутки, во второй половине марта — в первых числах апреля волнения отмечены более, чем в 20 имениях Ошмянского у. (С. А. Лазутка. Революционная ситуация в Литве в 1858—1862 гг. М., 1961, стр. 105).

¹⁰ См. ЦГИА Лит. ССР, ф. 378, 00, 1861 г., д. 909, л. 31. Кроме того, в Вилейском у. произошло волнение в им. Маковичи помещицы Хлевинской (см. там же, лл. 79—80, 133).

¹¹ В Дисненском у. волнения начались 8 апреля 1861 г. в им. Игуменово (см. док. 84).

¹² Сводные данные о крестьянском движении по Виленской губ. см. также в записке М. Н. Похвиснева о ходе крестьянского дела в губернии за 1861 г. (ЦГИА Лит. ССР, ф. 378, оп. 121, д. 430, лл. 1—11). Всего в марте — начале апреля 1861 г. волнения крестьян произошли в 61 имении Виленской губ. (см. С. А. Лазутка. Указ. соч., стр. 105).

¹³ В указанном издании опубликована лишь часть документа, подпись под документом прочитана неправильно.

1861 г. мая 22.

Записка виленского полицмейстера П. С. Васильева В. И. Назимову об активном участии учеников виленской гимназии в пении запрещенного гимна¹.

Вчерашнего числа в половине первого часа пополудни в костеле св. Иоанна при большом стечении народа после окончания богослужения ученики здешней гимназии в числе более 150, стеснившись в густую толпу по левой стороне между стеной и колоннами, будучи окружены множеством разного сословия людей, стали на колени, а за ними и все их окружающие, и громким голосом, с энтузиазмом пропели тот же самый возмутительный гимн, который пет был уже в костелах: кафедральном 8-го² и в Остробрамском 14 и 17 сего мая³. Стоявших на коленях было около 500, но как все вообще были пригнувши[сь] и прикрывались платками, шляпами и бурнусами, а потому замечены поющими только следующие: дворянка Ванда Пацынкова и сестра ее девица Идалия Брунов, проживающие в доме графини Плятер; девица Ивицкая, чиновник уголовной палаты Полуян, брат инструментмахера⁴ Тома-

⁴ Мастер-инструментальщик (с немецк.).

шевич хромой, сапожник Будревич и два брата ученики гимназии Антоновичи, проживающие в доме Абрамовича; сверх того, ученики гимназии, а именно: 7-го класса — Юлиан Козел, Беньковский, Ивановский, Норейко, Август Козелл, Яковицкий, Горайский, Кукель; 6-го класса — Свенцицкий, Догель, два брата Желиговские, Павлович, Феликс Домбровский, Антон Домбровский, Малецкий, Бродовский, Издебский, Пашковский, Гецевич, Гуза, Узембло, Леошкевич, Соколовский; 5-го класса — Урбанович, Конча, Козловский, Рыдзевский, Шостак, Линкевич, Ежерский, Адамкавич, Стацевич, Станевич, Белковский, Франковский, Каменецкий, Гуза, Ольшевский, Якублевич, два брата Колцы, два брата Боровские, Виксельский, сын доктора, Верещинский, Заштофт, Мисевич, Стребейко, Жемойтель, Барановский; 4-го класса — Зданович, Гуза; 2-го класса — Кукель, Шостак; 5-го класса виленской прогимназии — Лопушинский, Рабей, Ивашевский, Шукевич, Силевич, Цедровский, а также две сестры Франковского, проживающие на Заречьи, и Малоховцувна ⁴.

О чем в. вп. почтительнейшее честь имею доложить с присовокуплением: 1) что начинщиками⁶ и руководителями пения были ученики 6-го класса гимназии Феликс и Антон Домбровские и 2) ученики гимназии с каждым днем делаются более смелыми и дерзкими, а также публично оскорбляют полицейских чиновников. Это в особенности доказали они вчерашнего числа при проходе двух полицейских чиновников из костела большими дверьми через гимназальный двор на улицу, где они собрались до 200, стали кричать, ругать последними словами и угрожать самыми дурными последствиями, потом, когда один из этих чиновников, сев на дрожки, отъезжал от костела, то они, выйдя со двора, провожали его при большом стечении народа также оскорбительными бранными словами. Сверх выше поясненных, пели упомянутый гимн дворянин Адам Кодзь, квартирующий в подоминиканском доме, ученик здешней гимназии Боровский, квартирующий в том же доме, бухгалтер Виленской дирекции училищ Владислав Чехович, сестра канцелярского чиновника уездного суда Тышкевичувна и два кадета, которых прозвание неизвестно, но один из них росту выше среднего, лицом худощав и рябоват, лет около 20.

Вчерашнего же числа перед фигурой Пресвятой Богородицы, у Францисканского костела на дворе находящейся, ученики гимназии в числе 30 и прочие люди, бывшие на вечерне, когда духовенство отправилось в костел, пропели тот же гимн ^а.

ДГИА Лит. ССР, ф. 378, ПО, 1861 г., д. 43, лл.

⁶ Т. е. зачинщиками.

5—6. Подлинник.

¹ С началом манифестаций в Вильно подобные записки представлялись П. С. Васильевым В. И. Назимову почти ежедневно. В канцелярии ген.-губернатора они концентрировались в деле с полицейскими донесениями «о лицах, участвовавших в пении возмутительного гимна и в других манифестациях по гор. Вильно» (там же).

² См. док. 82.

³ См. ЦГИА Лит. ССР, ф. 378, ПО, 1861 г., д. 43, лл. 2—4.

⁴ На учительском совете гимназии было принято решение: «Временно исключить учеников гимназии 6-го класса: Бродовского, Фаддея и Оттона Желиховских, Гецевича, Феликса Домбровского, Лявданского и Свенцицкого; 5-го класса: Гузе, Дзяконского, Езержу, Юлиана Боровского, Бялковского, Гойлевича, Густава и Осипа Копеца и Франковского; 3-го класса — Кунцевича; виленской прогимназии 5-го класса: Пиотровича, Цедронского, Силевича; 4-го класса — Ивашевского и 3-го класса — Савашкевича.

Тому же наказанию подвергнуть учеников 6-го класса гимназии Антона Домбровского, который был зачинщиком пения вместе с братом своим Феликсом в костеле св. Иоанна 21 мая, с тем, что они будут приняты опять в гимназию и прогимназию, если они до начала будущего учебного года не будут замечены ни училищным начальством, ни полицией в каком-нибудь дурном и предосудительном поступке» (см. там же, д. 44, лл. 5—7). Эта мера применялась властями против учащейся молодежи, принимавшей активное участие в пении гимнов и в уличных манифестациях, и в дальнейшем. Очень напряженное положение сложилось в виленской гимназии осенью 1861 г. На педагогических советах часто ставились вопросы об исключении учеников из гимназии. Несколько учеников было арестовано, многие исключены с запрещением проживать в Вильне, так как царские власти опасались их влияния на учащуюся молодежь (П. Конча, С. Урбанович, В. Жемойтель, Помернацкий и др.). Некоторые из исключенных учеников во время восстания вступили в ряды повстанцев: Бенедикт и Эдвард Лявданские, Б. Жебровский, З. Кимбар и др. (см. там же, лл. 14—15, 95—96 и др.; ф. 421, оп. 1, д. 1412, лл. 10—25; ф. 378, ПО, 1863 г., д. 696, лл. 1—2; д. 1147, л. 7; д. 1148, лл. 2, 3, 6).

1861 г. не раней ліпеня 13¹.

Ліст невядомага карэспандэнта ў “Гатэль Лямбер”² з інфармацыяй пра паездку У. І. Назімава па Віленскай і Гарадзенскай губ. для правэркі вынікаў правядзення сялянскай рэформы.

Ген. Назімаў у ліпені г. г. выехаў з Вільні³, ён накіраваўся праз Ліду і Слонім па Брэсцка-Бабруйскай шашы ў Брэст-Літоўск і зваротна на Высока-Літоўск, Беласток, Гародню. Ва ўсіх павятовых гарадах, якія ляжаць на яго шляху, як і на шматлікіх паштовых станцыях паміж гэтымі гарадамі, яго чакалі сабраныя шматлікія навакольныя сяляне на чале з ізноў прызначанымі службоўцамі, прынялі ўдзел у гэтым і афіцыйна

запрошаныя павятовыя маршалкі шляхты, назіраўся вялікі рух земскай паліцыі.

Генерал звяртаўся да сялян, па некалькі разоў паўтараючы ў тых месцах, дзе ён спыняўся, аднойчы складзеную ў розуме прамову; ён так добра ўрэзаў яе ў памяць слухачоў, што яна дайшла да ўсіх закуткаў краю.

Пасля ветлівага прывітання годны саноўнік звычайна пачынаў з наступнага: *“Ці ведаеце вы, што зараз вы вольныя (усё гаварыў па-руску). Ніхто зараз не мае правы вас караць, улада паноў ужо скончылася. Яны вас ва ўсім прыгняталі. Падумайце, падумайце, што яны з вамі рабілі. А тыя эканомы апошні дух з вас выбівалі. Зараз гэтага не будзе: вы вольныя! Я гэта для вас зрабіў. Маліцеся за цара. Толькі падумайце самі, што для вас зроблена ў гэтыя апошнія гады, ці гэта не справа, каб на працягнуты гадоў не браць рэкрута. А да гэтага як было? О, усё гэта вашы паны (сціскаючы кулак). Яны вас. Урад даўно думаў аб вашай волі, але паны... Але зараз усё іх панаванне скончылася. Ужо ні над чым у іх няма ўлады! Гэта ім непрыемна, вельмі непрыемна... але годзе ўжо гэтага, з імі баста! Яны зараз спяваюць па касцёлах... просяць бога, каб вярнуліся ранейшыя тыранскія часы, каб ізноў, маглі прыгнятаць! Дакладна, чуеце, як яны аб гэтым спяваюць?”*

На ўсіх паштовых станцыях ад Воранава да Слоніма высокі царскі саноўнік паўтараў амаль тое ж самае, і толькі адзін раз, як абвешчае гаворка, атрымаў ад аднаго з абшарнікаў рэзкае папярэджанне. Паважаны суграмадзянімі чалавек, які мае навуковыя заслугі, быццам бы сказаў яму: *“Я не жадаю дыскутаваць з вамі, сп. генерал, наколькі гэта было так, як вы гаворыце; з таго півя, якое вы, сп. генерал, наварыце, мы, дасць бог, як-небудзь выйдзем. Ці выйдзе Расія цэлай, аб гэтым, здаецца, вы не думаеце”*.

У іншым месцы селянін з вёскі, якая належыць сп. Атону Пілецкаму, сказаў: *“Хоць ты, паночку, і гаворыш, што паны нас душылі... але мы памятаем таксама, што былі і бацькамі (добрадзеямі), што нам дапамагалі”*. Генерал чмыхнуў на яго з гневам і абурэннем: *“Дурань!”*.

Нарэшце, аб іншай гутарцы сведкі распаўядаюць наступнае.

Генерал: *“Ці ведаеце, што вы зараз вольныя, што ніхто не мае правы вас караць?”*.

Селянін: *“Якая там воля... б’юць, на паншчыну і гвалты⁴ тураць”*.

Генерал: *“Напэўна не слухаліся, вось і добра, што б’юць (абгортваючыся), але біць нельга, я забараніў, я аб усім ведаю”*.

Селянін: *“Ды што з гэтага... у нас яшчэ сяк-так, а вось у Іўі (маёнтка у Ашмянскім п., які належыць спн. Аўгустовай Замойскай”) як панаехалі маскалі... конямі тапталі, народ да смерці забівалі”⁵*.

Генерал: *“Так, так, так было... гэта... я сам*

загадаў як след біць... гэта па маім загадзе. Але гэта нічога! Вы зараз вольныя... Пайшоў прэч!”. І, гледзячы ўслед селяніну, заўважыў ад’ютанту, што стаяў побач: *“Чуў, як я ім растлумачваў? Вось калі б кожны не шкадаваў працы, а стараўся б утлумачыць мужыкам, то зразумелі б, што такое воля, і быў бы парадак”*.

Селянін, з якім адбылася гэтая гутарка на паштовай дарозе, родам з Гарадзенкі.

Нарэшце, сп. Назімаў прыбыў у Слонім. Там, выступаючы ў такім ж, як і раней, стылі, згадаў, што зорка, якую ён носіць на грудзях, была яму дадзеная за вызваленне сялян з-пад панскай няволі. Звяртаючыся да прысутных абшарнікаў, ён даў ім такое павучанне: *“Я ведаю, гэта вашы жонкі, гэта ўсё жанчыны спяваюць, але вы для падтрымання хатняга парадку павінны выкінуць іх за акно! Паліцыя іх там прыме”*.

Другі акт гэтай камедыі заканчаецца крывавай сцэнай. Прычынай была справа сп. Б. Як раз у яго маёнтку сяляне адмовіліся выконваць паншчыну. Сп. Б., які знаходзіўся ў Слоніме, устрымліваўся ад таго, каб асабіста звярнуцца з скаргай. Празнаўшы аб гэтым, ген.-губернатар моцна раззлаваўся на няўмелыя паводзіны, звальваючы на сп. Б. усю віну ў тым, што ён, несумнеўна, не ўмее растлумачыць сваім сялянам, што такое воля. Ён загадаў з’явіцца і сп. Б., і грамадзе, і звярнуўся да іх з наступнымі словамі: *“Ніхто не мае правы вас караць: ні пан, ні земскі суд, ні губернатар (з націскам), ні нават я сам. Аднак вы павінны, як і раней, выконваць павіннасці, паказаныя ў інвентары”*. Адзін з грамады адгукнуўся на гэта: *“Як жа выконваць паншчыну і гвалты, калі ў Слоніме на рынку аб’яўлялі, што гэтага рабіць ужо не трэба”*. У адказ на гэта генерал, ужо не ўдаючыся ў рыторыку, абламаў палку, якую ён трымаў у руцэ, аб галаву і хрыбет небаракі. Збіўшы ж яго да крыві, закрычаў: *“Стараста! Адбарабаниць яму 50 палак”*. Прысуд тут жа быў публічна выкананы.

Пасля гэтага здарэння некаторыя з сялян, дапамагаючы змазваць цяжкую губернатарскую каляску, так гаварылі паміж сабой: *“Маскаль заўсёды па-маскоўску: набраў ад паноў грошай, так што і каляскі не падымеш, і народ збівае. Учора, пакуль яшчэ не накармілі, не напайлі і не заплацілі, гаварыў інакш”*.

На зваротным шляху, бліжэй да Вільні, сп. ген.-губернатар быў, здаецца, у значна больш горшым настроі. Шмат гавораць аб тым, што ён закрычаў на паштовай станцыі ў прысутнасці сабраных сялян: *“Пасярэднік! Луні гэтых разбойнікаў палкамі, колькі ўлезе”*. Што было прычынай незадавальнення яго губернатарскай міласці, бо, наколькі вядома, тамтэйшыя сяляне не вінаваціліся ў непаслушэнстве, аб гэтым мясцовыя палітыкі дагэтуль губляюцца ў здагадках.

Вось усё, што нам удалося сабраць аб

вандраванні ген. Назімава; працяг, можа быць, нам прыйдзеца дапоўніць пазней⁶.

¹ *Датуецца па часе паездкі Ў. І. Назімава.*

² *“Гатэль Лямбер” - цэнтр кансерватыўнай польскай эміграцыі ў Парыжы ў 30-х - 60-х гадах XIX ст., які ўзначальваўся А. Чартарыскім.*

³ *Маніфест 19 лютага 1861 г. быў абвешчаны ў Вільні 9 сакавіка 1861 г., у Коўна - 8 сакавіка 1861 г. Аб адмоўным стаўленні сялян да маніфесту гл. ЦДІА Літ.-ССР, ф. 378, 00, 1861 г., д. 991. Паездка Ў. І. Назімава па Віленскай і Гарадзенскай губ. мела мэтай ацаніць стаўленне сялян да рэформы і адбылася 2-13 ліпеня 1861 г. па маршруце: Ліда - Слонім - Брэст-Літоўск - Высока-Літоўск - Вельск - Беласток - Гарадня - Друскенікі - Гарадня - Скідаль - Вільня. Мясцовым уладам было загадана забяспечыць яўку на паштовыя станцыі дэлегатаў ад казённых і б. абшарніцкіх сялян, навакольных абшарнікаў, міравых пасярэднікаў, валасных і сельскіх старшыняў (ЦДІА Літ. ССР, ф. 378, 00, 1861 г., д. 941; ЦДАОР СССР, ф. 109-і, 1 эксп., 1861 г., д. 303, ч. 6, лл. 12-14).*

⁴ *Гвалты (згоны) - прыцягненне абшарнікам усяго працаздольнага насельніцтва маёнтка для выканання тэрміновых панскіх прац, звычайна ў гарачы час.*

⁵ *Гл. дак. 80.*

⁶ *У выніку гэтай паездкі віленскім ген.-губернатарам быў выдадзены загад земскім паліцыям для чытання сялянам на валасных зборах, дзе ён адзначаў, што, па яго меркаванні, сяляне “прасякнутыя пачуццём глыбокай удзячнасці да ўраду”, аднак паведамляў, што з прычыны цяжару павіннасцяў, якія ляжаць на сялянах, у прыватнасці так званых згонных дзён, ён узбудзіў перад царом пытанне аб іх скарачэнні (загад гл. ЦДІА Літ. ССР, ф. 378, ПА, 1861 г., д. 73, ч. 2, лл. 87-88; аб выніках урадавай перапіскі па гэтым пытанні гл. дак. 17.)*

1861 г. июля 14.

Донесение С. О. Адамовича* В. А. Долгорукову об отказе крестьян Ошмянского у. отбывать сгонные дни и подавлении их сопротивления военной силой¹**

Ошмянского у. временнообязанные крестьяне им. Жимослава помещика Казимира Умястовского и Ивье гр. Августа Замойского² после долгих вразумлений и убеждений со стороны моей и местных предводителя дворянства, земского исправника и мирового посредника согласились отбывать сгонные дни, но вскоре жимославские крестьяне, невзирая, что помещик половину этих дней им уступил и что многие из них относительно исправного отбывания таковой повинности 6 сего июля в м. Солечниках в проезд г. ген.-губернатора в Гродно³ лично получили приказания, вслед за тем вновь отказались от исполнения этой повинности.

Такое неповиновение даже приказанию

главного начальника края, мы, принимая за дерзость, внезапно ночью направили в Жимослав роту Нарвского пехотного полка и с восхождением солнца захватили до 70 тамошних хозяев, из коих за исключением немногих престарелых и болезненных, остальных в пример другим серьезно наказали розгами. Мера эта принесла желаемый успех. Жимославские крестьяне, как равно соседних имений: Якуне помещицы Казимиры Дмоховской, Юрадзишек и Ильянова помещика Гедимина Родкевича, изъявили без всяких понудительных мер готовность к отбыванию сгонных дней, а вслед за тем крестьяне им. Лугомович помещика Оскара Милевского после вразумления и умеренного наказания некоторых, не вышедших впоследствии нашего приказания на работу, обратились к должному исполнению сгонной повинности; крестьяне же им. Лоздун, тоже владения Милевского, оказались особенно упорными, они по призыву⁴ отказались на работы и к нам явиться, а арестованные [с] помощью роты, не обращая внимания на чинимые им вразумления, покушались отбить наказываемых нами 11 человек зачинщиков, а эти последние, наказываемые сильно розгами, долго и упорно медлили с изъяснением покорности. За воследованием однако ж таковой со стороны наказываемых и прочие, после долгих разговоров, согласились возвратиться к повиновению и на другой день по призыву нашему исправно вышли на сгонные работы.

Таким образом, между 1800 дворами взволновавшихся крестьян восстановив порядок, я прибыл сего числа в гор. Лиду, чтобы здесь вместе с земским исправником восстановить в нескольких мелкопоместных имениях нарушенное повиновение в отношении отбывания тоже сгонных повинностей⁴.

О чем сим в. с. имею честь почтительнейше донести.

Подполковник Адамович.

ЦГАОР СССР, ф. 109-и, 4 эксп., 1861 г., д. 197, лл. 35—36 об. Подлинник⁵ Опул.: «Крестьянское движение в России в 1861—1869 гг.». М., 1964, стр. 36—37.

¹ Копии донесения направлены С. О. Адамовичем начальнику четвертого округа корпуса жандармов А. М. Гильдебранту и виленскому губернатору М. Н. Похвисневу.

² О волнениях крестьян Ивейской вол. и других имений Ошмянского у. того периода см. сб. «Крестьянское движение в Белоруссии после отмены крепостного права (1861—1862 гг.)», Минск, 1959, стр. 88—89, 91, а также ЦГИА Лит. ССР, ф. 378, 00, 1861 г., д. 909, лл. 124, 131; д. 950, л. 28; ф. 419, оп. 2, д. 135, лл. 1—2, 4, 9.

* *Адамовіч Станіслаў Осіпавіч - падпалкоўнік, у 1860 - 1861 віленскі губернска жандармскі штаб-афіцэр.*

** *Даўгарукаў Васіль Андрэевіч (1804 - 1868), князь, генерал-ад'ютант, у 1856 - 1866 шэф жандармаў і начальнік III аддзялення.*

³ О поездке В. И. Назимова по краю в июле 1861 г. и его попытках лично воздействовать на волнующихся крестьян Виленской губ. см. док. 18 и прим. 3 к нему.

⁴ Летом 1861 г. в Лидском у. волновались не только крестьяне мелких имений. Волнением были охвачены, имения гр. Потоцкого, составлявшие Городенское и Казаковское общества, крестьяне которых отказались от исполнения сгонов. Подавление этого волнения было также поручено С. О. Адамовичу с помощью направленной туда роты солдат (см. ЦГИА Лит. ССР, ф. 419, оп. 2, д. 135, лл. 3, 8, 45 и «Крестьянское движение в Белоруссии после отмены крепостного права (1861—1862 гг.)»).

⁵ Отпуск: ЦГИА Лит. ССР, ф. 419, оп. 2, д. 135, лл. 5—6.

^a Так в тексте.

1861 г. августа 5.

Донесение С. О. Адамовича В. А. Долгорукову о распространении студентами Московского университета В. и Э. Адольфами и Б. Колышкой запрещенных воззваний и гимнов в Лидском у.

В недавнюю бытность мою в Лидском у., получив сведение, что находящиеся там по случаю каникулярного времени у матери своей, проживающей в 8 верстах от гор. Лиды, два брата студенты Московского университета Адольфы и их товарищ Колышко^a, возбуждая народ в гор. Лиде и в местечках к пению возмутительных гимнов, проповедуют ненависть к правительству, раздают писанные гимны и литографированные заграничные воззвания; эти сведения мною были лично 15 прошлого июля на станции почтовой Ищолне сообщены г. ген.-адъютанту Назимову с советом по истечении некоторого времени внезапно обыскать сказанных студентов, но не вдруг это предпринимать, в том внимании, что около того времени распространились было в Лиде неосновательные слухи о сделанном уже будто бы распоряжении об арестовании сказанных студентов, следствием каковых вестей эти последние могли на некоторое время припрятать преступного содержания бумаги, каковое мое предположение г. ген.-адъютант Назимов, одобрив, сделал надлежащее распоряжение, вследствие коего вчерашний день для произведения сказанного обыска командированы полковник Случановской и состоящий при мне за адъютанта штабс-капитан Складенко².

О чем сим имею честь в. с. почтительнейше донести³.

Подполковник Адамович

ЦГАОР СССР, ф. 109-и, 1 жсп., 18Ы г., д. 337, л. аж 1—2, Подлинник. ⁴

^a В тексте Колыско.

¹ В действительности еще 6 июля 1861 г. В. И. Назимов распорядился «студента Колышко в сопровождении жандарма отправить в Москву к ректору тамошнего университета». Причиной этого распоряжения послужило то, что имя Колышко было названо в числе «главных зачинщиков» пения запрещенного гимна в гор. Лиде 22 и 29 июня 1861 г. (см. там же, д. 328, лл. 1—2). В июле и августе Колышко разыскивался в Лиде и Вильне (см. ЦГИА Лит. ССР, ф. 421, оп. 1, д. 1419, лл. 1, 5, 10), но не был арестован.

² Обыск в им. Дайново, которое арендовали Адольфы, не дал результатов. Был найден лишь один экземпляр запрещенного гимна (см. ЦГИА Лит. ССР, ф. 419, оп. 2, д. 124, лл. 73—74; ЦГАОР, ф. 109-и, 1 жсп., 1861, г., д. 337, л. 3).

³ Аналогичное донесение представлено С. О. Адамовичем начальнику четвертого округа корпуса жандармов А. М. Гильдебранту.

⁴ Отпуск: ЦГИА Лит. ССР, ф. 419, оп. 2, д. 124, л. 57.

1861 г. августа 11.

Отношение В. И. Назимова В. А. Долгорукову о пении запрещенных гимнов в костелах Виленской, Гродненской и Ковенской губ. во второй половине июня - июле 1861 г.

В дополнение к отношению от 30 минувшего июня за № 455¹, имею честь сообщить в. с. о вновь полученных мной донесениях о пении возмутительного гимна.

По Виленской губ.²

1. В Виленском у. пет был означенный гимн в пяти костелах: гедройцком, дубинском, видзишском, ширвингельском и солечницком. В последнем костеле замечены в пении две дочери помещика Вержбовича, две дочери дворянина Жебровского и помещицы дочь Кржицкая.

В том же уезде в михалишском костеле 22 июня при большом стечении народа некоторые из прихожан начали петь возмутительный гимн, но пение прервано было игрой на органе по распоряжению приходского священника.

В том же уезде 9 и 16 июля в подбрежском костеле пропет был возмутительный гимн более чем 50 лицами, принадлежащими к разным сословиям, но Духовенство в том никакого участия не принимало, а, напротив, вышло даже из костела.

2. В радошковском костеле 2 июля по окончании литургии несколько женщин и мужчин хотели пропеть возмутительный гимн, но внушениями настоятеля кс. Жилинского и городничего были от того удержаны. То же самое прихожане намеревались повторить 9 июля после литургии, но опять были от того удержаны; в следующее же за тем воскресенье после обедни все разъехались в совершенном спокойствии.

3. В Лидском у. означенный гимн пет был

25 июня в василишском костеле, но кем именно, по большому стечению народа заметить было невозможно. В самой Лиде, в городском костеле, сказанный гимн был пет семь раз: 25 и 29 июня, 16, 23, 27, 30 и 31 июля; в пении замечены дворяне Александр Шукевич, Анзельм Потриковский, б. воспитанник Новогрудской гимназии Калиновский, и. д. секретаря уездного суда Петрусевиц, канцелярский служитель Станислав Янковский, семейство помещика Пилецкого, сестра и жена окружного врача Брандта, канцелярский служитель Лидского городского магистрата Жебровский, студенты Московского университета: два брата Адольфы, Колышко, Геншель и Мацкевич, ученик Адольф (третий брат упомянутых двух студентов), помещик Захватович с сестрой и девица Чернацкая. Главными зачинщиками пения были упомянутые студенты Адольфы и Колышко, а также дворянин Шукевич; помещица же Пилецкая во время литургии занята была единственно собранием побольше участников пения, несмотря на то, что местный ксендз объявил с амвона всем прихожанам указ Виленской римско-католической духовной консистории о запрещении сего пения. Кроме того, 27 июля, когда в лидском костеле виленский епархиальный епископ Красинский совершал лично миропомазание народа, на церковной паперти упомянутый возмутительный гимн опять был пропет означенными главными зачинщиками, при участии других, которых по огромному стечению народа заметить не было возможности.

4. В Ошмянском у. возмутительный гимн пет был четыре раза в сморгонском костеле, один раз в кревском и два раза в гольшанском; в пении замечены, в последнем костеле, дворяне Минейки, Юсевичи и Невярович, а также студенты Карчевский и Печковский. Лица эти, не довольствуясь пением гимна в костеле, повторили таковой 9 июля в заезжей корчме еврейки Шеншелевой.

5. В Дисненском у. в глубоком костеле 16 июля после литургии собравшиеся студенты Московского и С.-Петербургского университетов, проживающие в Вилейском, Борисовском и Лепельском уездах, Микульский, Мисуна, Длужневский, Деревинский, Окушко, Шуневич, Заюнчковский, Куровский и Виткович, а также проживающие в Дисненском у. Свенторжецкий и Ярковский, вместе с помещичьими сыновьями Болеславом и Артуром Винчами, Рафаилом Буйницким и прибывшим из Вильно, по делам службы состоящим при люстрационном отделении Виленской палаты государственных имуществ Прижгинтом пели возмутительный гимн; из женщин пели тот гимн дворянка Городецкая, жительствующая в им. Мнюта, помещица Устина Деспот-Зенович, помещичьи дочери Марья и Валерия Ярковские, дворянки Констанция и Марцелия Коркузевичуны, Филиомена, Юлия

и Пелагея Василевские, жительствующая в Вилейском у. девица Деревинская, из Борисовского у. Леония Антоневиц и из Дисненского, из им. Окунева, православного исповедания Александра и Прасковья Буйницкие, а равно, сколько можно было заметить, в числе певших гимн находился и помощник вилейского окружного начальника тит. с. Павлович. При чем дисненский земский исправник присовокупил, что местный пристав Лакуцевич уговаривал многих не петь гимна, а настоятель костела кс. Бредыцкий велел даже запереть хоры, но присутствовавшие не послушались, ссылаясь, что теперь гимн поют везде; что зачинщиком был дворянин Деревинский, который хотя сам не пел, но по данному им знаку начато было студентами пение, и что главными производителями беспорядка замечаются студенты разных университетов, которые, переезжая с места на место, заводят с жителями какие-то тайные сношения и передают им неблагонамеренного содержания бумаги, и это может повести к более серьезным беспорядкам, тем более что они, считая чиновников земской полиции своими врагами, не слушают их и не обращают никакого внимания на делаемые им внушения.

По Гродненской губ.³

6. Пение возмутительного гимна проникло в Брестский, Сокольский и Слонимский уезды. Хотя к прекращению сего пения приняты были местным начальством меры вразумления и увещевания, но пение повторилось 18, 22 и 25 июня в каменецком костеле, в брестском — 29-го и. в сокольском — 25 июня. В гор. Слониме пение сказанного гимна совершается во всех костелах по окончании богослужения; женщины большей частью носят траурную одежду и одной девице, дочери заседателя, испорчено платье купоросной кислотой; кроме того, подбрасывают безыменные записки тем из жителей, которые в пении гимна не участвуют.

По Ковенской губ.⁴

7. В вилкомирском костеле пение возмутительного гимна повторено 22, 29 и 30 июня, 2, 9 и 23 июля. Пением управляла помещица Бутлер, при участии более 10 человек; из них замечены: дворянин Розен, мещанин Венедикт Мацкевич, помещик Контовт, сын и дочь помещика Левандовского и отставной губернский секретарь Соломон Бенюшевич. В то же время некоторым из присутствовавших в костеле женщинам были облиты платья какой-то кислотой. Ночью же на 22 и 24 того же июня в доме, где живет кс. Балевиц, двукратно перебиты в крыльце стекла и распространен слух, что лица, поющие возмутительные гимны, питают к нему месть, угрожая нанести ему более вредное оскорбление за то, что он в первый раз, когда 4 июня совершено было пение сказанного гимна, сообщил городничему о лицах, принимавших в том участие.

8. Возмутительный гимн пропет был также в Вилкомирском у. 12 июня в пошинском филиальном костеле; 2 июля в уцянском и роговском костелах, а 16 июля в трашкунском бернардинском монастыре.

9. В Тельпевском у. в м. Кальвария 10 июля пропет был возмутительный гимн при стечении многочисленного народа во время литургии в тамошнем костеле, а 16 июля пение сего же гимна совершилось в приходских костелах в местечках Лавково и Жираны, но кто именна пел гимн, сведения не доставлены.

10. В Россиенах канцелярист Урняж и студент С.-Петербургского университета Нешо-коц слишком явно выражали сочувствие свое к варшавским беспорядкам: кроме странных костюмов, которые их отличали от других людей (одевались в серые крестьянского сукна и покрою кафтаны, опоясывались довольно широким ремнем и носили маленькие гарибальдийские шляпы с длинными черными лентами), они в праздник святого духа намеревались пропеть в доминиканском костеле какой-то гимн и не исполнили сего только по малому числу приверженцев; 16 же июня в числе нескольких мужчин и женщин они ходили на кладбище, распевая гимны и приготавливаясь возобновить их в наступавшее воскресенье, 18 июня, в костеле; но и в сем последнем случае по влиянию и внушению настоятеля костела кс. Мацынского посягательство на нарушение благочиния в храме божием было предотвращено. После сих двух неудач намерения их было ослабели, но спустя несколько времени пение в россиенском костеле возмутительного гимна начато с большей энергией. В главе действующих лиц показаны расточивший свое имение, ныне празднующийся помещик Витольд Гринцевич, дворянин Игнатий Шалькевич, канцелярский чиновник уездного суда Сапинский (который также одевался в крестьянский кафтан), канцелярский чиновник того же суда Бутримович, канцелярский чиновник дворянской опеки Иван Висьмонт, бухгалтер уездного казначейства Володкевич, канцелярский чиновник казначейства Викентий Висьмонт, вольнопрактикующий врач Ибянский и ученик ковенской гимназии Сыртовт. Лица эти собирались для спевки в прилегающие к Россиенам имения помещиков Будкевича и Людкевича.

К прекращению означенного пения в римско-католических костелах возмутительного гимна я сделал с своей стороны вновь соответственные распоряжения, предложив начальникам губерний замеченных в пении студентов отправить в университеты, в которых они воспитываются; помещиков с семействами выслать в принадлежащие им имения с учреждением там за ними строгого полицейского надзора; служащих чиновников гражданского ведомства уволить от

службы с тем, чтобы более виновные из них предварительно были подвергнуты аресту на определенное время, и с отдачей всех их после ареста под строгий надзор полиции; женщин, не владеющих именьями, обязать подписками отнюдь не допускать себе участия в сказанном пении под опасением высылки их на жительство в отдаленные места по моему назначению, и неслужащих чиновников, а равно людей простого сословия, подвергнуть также на определенное время аресту.

Ген.-адъютант Назимов

ЦГАОР СССР, ф. 109-и, 1 эксп., 1861 г., д. 303, ч. 1, лл. 150—157. Подлинник ^в

¹ См. док. 16.

² См. прим. 13 к док. 21.

³ См. прим. 9 к док. 21.

⁴ См. прим. 2 к док. 21.

⁵ *Отпуск в ЦГИА Лит. ССР, ф. 378, ПО, 1861 г., д. 73, ч. 2, лл. 61—65.*

1861 г. октября 31.

Отношение В. И. Назимова министру народного просвещения Е. В. Путятину об участии студента Московского университета Т. Умястовского в манифестационном движении и распространении им текста запрещенного гимна среди крестьян Лидского у.

Секретно.

Начальник Виленской губ. уведомил меня, что приезжавший в настоящем году на каникулы к родным в Лидский у. студент императорского Московского университета Фома (Тамаш, рэд.) Умястовский во время пребывания его в Виленской губ. постоянно замечаем был в пении возмутительного гимна; кроме того, на него взведено было обвинение в раздаче списков помянутого гимна крестьянам, и когда по распоряжению начальника губернии потребована была от него, Умястовского, подписка, что не допустит себе участия в сказанном пении и в других противоправительственных манифестациях, то он от выдачи подписки отказался и потом отправился в Москву.

О вышеизложенном уведомляя в. с. для надлежащего вашего, м. г., сведения, я имею честь присовокупить, что д. с. с. Похвиснев отнесся к московскому обер-полицмейстеру об учреждении за упомянутым студентом строгого полицейского надзора.

ЦГИА Лит. ССР, ф. 378, ПО, 1861 г., д. 44, л. 131. Отпуск.

ЛІДСКАЕ ПІВА

Лідскі піваварны завод

(Працяг. Пачатак у напярэдніх нумарах.)

7. 1949-52 гады. Трэці дырэктар.

21 кастрычніка 1949 г. заступіў на пасадку трэці пасляваенны дырэктар. Паводле загаду № 550 ад 8.10.1949 г. па Міністэрстве харчовай прамысловасці БССР і загаду № 266 ад 10.10.1949 г. па Белбрадтрэсту гэтага дня прыняў кіраванне заводам па акце здачы-прыёмкі ў былога дырэктара т. Каланіцкага Сцяпана Трафімавіча. **Машынскі Віталь Іванавіч.** (Архіў піўзавода. Загады 1949 г. Заг. 102.)

Каланіцкі С.Т. здолеў за два гады павялічыць

Машынскі В. І.

вытворчасць піваамаль у два разы, з 18,9 тыс. гл да 36,4 тыс. гл. У Баранавічах і Мала-дзечне былі створаныя ўласныя піўныя базы, але попыт пачаў апырэдджаць прапанову.

Перад кастрычніцкімі святамі абвешчана падзяка і на агульна-завадскую дошку па-шаны

занесеныя Ды-боўскі Ч. М., Воўк А.М., Новік М.М., Шыцікава К.Е., Сы-рыцкая С. І., Дудко С. У., Смірнова А. Н., Ткачук У.П., Карней З.І., Руткоўскі У. А., Бязлепкін У.У., Ван-севіч К. І., Май І.П., Жукоўскі А.Д., Шот А.І., Кляйноцкі А. К., Нікіціна Ё. І., Сіба-гагуліна З.Р., Пушка-роў П. А., Маісеенка І.І., Хрышчановіч А.У., Сямашка К.Ф., Мілаш А. І., Гайда С.У., Бубноўскі К. С. (Архіў піўзавода. Загады 1949 г. Заг.113.)

Шыцікава К.Е.

5 лістапада Ганаровай граматай Міні-стэрства харчовай прамысловасці СССР была ўзнагароджана брыгадзір цэха безалкагольных напояў Нікіціна

Этыкеціроўшчыца Ткачук В.П.

Валянціна Іванаўна і старэйшы бондар Вансавіч Казімір Іосіфавіч. Гэта першыя граматы такога высокага ўзроўню.

Быў перавыкананы снежаньскі план: “За праяўленую ініцыятыву, настойлівасць і добра-сумленнае стаўленне да працы, якое забяспечыла перавыкананне вытворчага плану снежня месяца” Машынскі абвясціў падзяку галоўнаму півавару Перацу, фільтравальшчыкам Новік, Арлоўскаму, разліўшчыкам Дудко, Тайгуновай, Сырыцкай, Урбанавіч, Шыцікавай, загсклада гатовай прадукцыі Хахлову, слесарам Какошку, Лабец-каму, брадзільшчыкам Дыбоўскаму і Воўк, машыністу Сямашку, мыйшчыцам бугэлек Вераценнікавай і Карней, шафёрам Мельнікавай і Маісеенку, грузчыкам Тосараву, Атрошанку, Касаку, Карповічу, экспедытару Казлову, рабочай на ліфце Савошка. (Архіў піўзавода. Загады за 1950 г. Заг. №1.)

За 1949 г. было выраблена 36372 гл піва і 4732 гл напояў. Рост да папярэдняга года склаў па піве 23,7 % і 38,5% па напоях. Тым не менш планы не былі выкананыя, ды і не маглі быць выкананыя, планавыя лічбы былі недасяжнымі, 20 тыс. гл. напояў завод вырабіць толькі праз 18 гадоў, у 1967 г.

1950 г.

1950 г. пачынаўся як нельга лепш, вагоны з півам ішлі ў Баранавічы, Слуцк, Маладзечна, Слонім; атрымана новая аўтамашына.

Затым пайшлі збоі: 14 студзеня на рамонт быў пастаўлены лакамабіль і спынены варачны цэх, 16 студзеня начальнік безалкагольнага цэха Трушкіна не спусціла вадзі ў вадаправодзе і абсталяванні, вада змерзла. У піўцэху пайшоў звышнарматыўны бой бугэлек - матэрыяльная шкода склала 900 рублёў. Гэтыя грошы ўтрымалі з галоўнага півавара Пераца 35%, з брыгадзіра Шыцікавай 25 %, з разліўшчыц Дудко, Сырыцкай, Тайгуновай, Урбанавіч Я. - па 10 %. (Там жа. Заг. 11.)

Таваравед Сінягін быў адпраўлены ў Слуцк у якасці правадніка вагона, у абавязкі якога ўваходзіў апал вагона. “Сінягін вагон не ацяпляў і ў гэтым вагоне не ехаў. У выніку 786 літраў піва выцекла з прычыны размарожанасці бочак. Заводу прычынена шкода ў суме 896 руб. 04 кап. За дапушчанае злачынна-нядбалае стаўленне да выканання службовых абавязкаў” Сінягін быў пераведзены ў грузчыкі. Матэрыялы на прычынненую заводу шкоду перададзены ў пракуратуру для прыцягнення Сінягіна да крымінальнай адказнасці. (Там жа. Заг. №15.)

У лютым праведзена дакументальная рэвізія. Выяўлена маса фінансавых парушэнняў. Услед пайшоў загад: “Спагнаць з інжынера Груздзевы шляхам прад’яўлення грамадзянскага зыску 2000 руб., выплачаных яму за выраб шнуравой кнігі, якая інспекцыяй котланадзору забракаваная. Галоўнаму інжынеру Левіну абгрунтаваць законнасць вытворчых выплат на працоўных лістках за рознага роду рамонтныя работы ў чэрвені - жніўні на агульную

суму 7070 рублёў. Галоўнаму бух-галтару Пушкарову прадставіць трэсту даку-менты, якія апраўдваюць законнасць атрыманых ім пад’ёмных у суме 1814 руб. 02 коп. Спагнаць з вінаватых пазпраўна выплачаную суму прэмій 830 руб. Выпатрабаваць сапраўдныя дакументы, на якіх атрымалі дапамогі на нараджэнне і пахаванне на суму 640 руб. Забараніць выдачу няпланавых авансаў, а таксама выдачу рэчавага забеспячэння і паліва ў лік зарплаты” (Там жа. Заг. № 30.).

20-21 лютага старэйшы інспектар паякасці МХП БССР Хачанкоў правёў праверку стану вытворчасці і якасці прадукцыі, якая выпускаецца заводам. Выкрыты шэраг недахопаў у працы завода, адзначана нізкая якасць прадукцыі, якая выпускаецца. Акт быў прааналізаваны на вытворчай нарадзе. Дамовіліся: праводзіць першасную ачыстку ячменю, палепшыць якасць сартавання, не дапускаць адхілен-няў рэжыму замочак ячменю ад паграбаванняў тэхналагічнага працэсу. Мець тэрмометр у саладоўні. Акуратна весці графік браджэння, весці табліцу ўліку расы і генеравання дражджэй. Усталяваць тэрмометры ў камерах лагернага склепа. Весці рэгулярна тэхнічныя журналы. Прывесці ў належны стан памяшкання вытворчых аддзяленняў. Палепшыць афармленне і бракераж гатовай прадукцыі. Штампы даты разліву ставіць з пярэдняга боку этикетак. Палепшыць якасць мыйкі бугэлек і бочак. Прыняць усе неабходныя меры да атрымання соліду больш светлага колеру. Забяспечыць выпуск піва без адхіленняў ад ДАСТу па колеры. (Там жа. Заг. № 33.)

На 21 сесіі гарадскога Савета дэпутатаў аб працы піўзавода дакладваў заг. аддзела гандлю Марозаў М.Ф. Ён адзначыў, што піўзавод працуе цалкам незадавальняльна. Незадавальняе патрэбнасці гандлёвых арганізацый півам і напоямі. “Экспедытарам гандлёвых арганізацый даводзіцца гадзінамі прастойваць з машынамі на тэрыторыі піўзавода, каб атрымаць піва і напоі. Дырэктар Машынскі не турбуецца аб задавальненні запытаў гандлёвых арганізацый, з прычыны гэтага даводзіцца самім дырэктарам, у прыватнасці дырэктару Ваенгандлю т. Гамбургу, ісці на піўзавод і гадзінамі ўпрошваць аб водпуску піва і безалкагольных напояў. Як гэта ні дзіўна, а верагодна прыйдзеца пры наяўнасці піўзавода ў Лідзе завозіць піва з Ленінграда і іншых гарадоў. Лічу, што дырэкцыі піўзавода неабходна перабудова сваю працу з такім разлікам, каб поўнасю забяспечыць патрэбнасці гандлёвых арганізацый. Часцяком можна сустрэць, што ў ларках піўзавода адсутнічаюць піва і напоі”. (ЗГА у Лідзе. Ф.55. оп.1 д 45 .л.164).

Машынскі ўзмацняе жорсткасць дысцыпліны. За крадзеж звальняе грузчыкаў Катамыц-кага і Дзёнеку, слесара Тамашова; аддае пад суд за прагулы грузчыка Лысавы і бондара Арэху Г.М. Дзяжурнаму машыністу Шкурко аб’яўляе строгую вымову з папярэджаннем за адвільванне ад працы. Пачынае праводзіць па серадах і суботах з 18-30 планёркі, на якія абавязаныя былі з’яўляцца усе начальнікі цэхаў, аддзелаў і ўчасткаў.

3 першага сакавіка прадаўшчыц піўных ларкоў перавялі на здзельную аплата працы - з кожнай тысячы рублёў пачалі выплачваць па 15 руб. 60 коп. Восьмага сакавіка ў сувязі з Міжна-родным жаночым святам 27 працаўніц завода адзначаны падзякамі. Выхадны дзень з паня-дзелка 13 сакавіка перанесены на аўторак 14 сакавіка “у сувязі з тым, што па панядзелках маецца павышаны попыт на піва, і ён асабліва павялічыцца ў сувязі з рэалізацыяй піва ў дзень Выбараў у Вярхоўны Савет. (Там жа. Заг. 46.)

У канцы сакавіка пачалі варыць аксаміт-нае піва.

У красавіку ўсім працаўнікам завода зроблены прышчэпкі супраць брушнага тыфу, паратыфу і дызентэрыі.

Працоўнымі днямі абвешчаны 23, 30 красавіка і 2 траўня, з адпачынкаў адкліканы інжынерна-тэхнічныя работнікі. Красавіцкі план выкананы датэрмінова - 27 красавіка. Пера-ходныя Чырвоныя сцягі ўручаны саладовеннаму і безалкагольнаму цэхам. На заводскую Дошку пашаны занесены 25 працаўнікоў, 19 працаў-нікоў адзначаны падзякамі.

1 траўня ўведзены новыя нормы выпра-цоўкі “у мэтах забеспячэння выканання і пера-выканання ўстаноўленых дзяржаўных планаў на 1950 г., заданняў па росце прадукцыйнасці працы і паніжэнні сабекошту прадукцыі ў адпаведнасці з загадам Саюза галоўпіва, загадам МХП БССР і загадам Белбрадтрэсту” (Там жа. Заг. 69.) 31 траўня пачатак працоўнага дня для бутэлька-мычнага, безалкагольнага і разліўных цэхаў перанесены на 7 раніцы.

Белбрадтрэст звярнуў увагу на наяўнасць дэбіторскіх запазычанасцяў і звышнорматыўных запасаў таварна-матэрыяльных каштоўнасцяў. Машынскі загадаў галоўнаму бухгалтару Пушкарэву выявіць лішкі, спагнаць дэбіторскія запазычанасці, не дапускаць водпуск прадукцыі неплацёжасцельным арганізацыям, выдаткі на капукладанні і на капамонт праводзіць у межах наяўных крыніц. (Там жа. Заг. 79.)

У траўні атрыманы аўтамабіль і падвезены расольны трубаправод у цэх безалка-гольных напояў для астуджэння вады перад сатуратарам у мэтах паляпшэння якасці напояў.

Барацьба з крадзяжом бутэлек увайшла ў новую стадыю. У чэрвені для захоўвання пабітых бутэлек зроблена драўляная скрыня. Прыёмка шклабою па вазе даручана памзагскладу Ніне Савошка. Начальнікам цэхаў загадана здаваць шклабой па накладных. Бухгалтарам спісанне бутэлек праводзіць толькі па накладных на шклабой. (Там жа. Заг. 98.) З’ява, мабыць, набыла масавы характар, і ў ліпені саюзны ўрад знізіў закладныя кошты на бутэлькі.

У чэрвені ў безалкагольным цэху аргані-завана другая змена. Дзеля выканання плану выхадныя аб’яўляюцца працоўнымі днямі.

19 чэрвеня прынята рашэнне арганізаваць будаўніцтва новага зернесклада на 300 тон. (Там жа. Заг. 104.) Праз тыдзень адкліканы з адпа-чынку галоўны інжынер Левін, ён абавязаны забяспечыць заканчэнне будаўніцтва, мантаж і ўвод удзеянне трансфарматарнай

падстанцыі для халадзільных устаноў. (Там жа. Заг. 107.)

3 ліпеня заг. лабараторыі Смірнова забараніла да рэалізацыі і не выдала якаснае па-сведчанне на 20 скрынь яблычнага напоя і 6 скрынь памяранцавага напоя з-за прысутнасці пабочных уключэнняў.

В. А. начальніка цэха Барсук і рабочая Шпакава атрымалі па вымове. (Там жа. Заг. 113.)

4 ліпеня галоўны півавар Язэп Іёнавіч Перац са слоў машыніста халадзільнай устаноўкі Скорадумава выцяў і замкнуў яго ў памяшканні халадзільнай устаноўкі - Скорадумаў адмовіўся пусціць расол у батарэі склепа. Перац атрымаў вымову за дапушчанае рукапрыкладства (Там жа. Заг. 115.) ... і захварэў.

У ліпені выходзілі з ладу бутэлькамычная і разліваўкупорачная машыны, расольная помпа і матор на халадзільнай станцыі. Машынскі прымае рашэнне правесці навучанне працоўных тэхнінімуму, абавязвае галоўнага механіка Фішбайна правесці інструктаж усіх працоўных па тэхніцы бяспекі, а для тых, якія працуюць на машынах і апаратах інструктаж па правілах догляду, рэжыму змазкі і па рэгуляванні. Усе, хто атрымаў інструктаж павінны распісацца ў журналах. (Там жа. Заг. 115.)

У бутэлькамычным цэху паўсталі праб-лемы - няякаснае мыццё бутэлек, дрэнная арга-нізацыя, адсутнасць дысцыпліны. Самых неды-сцыплінаваных - Ткачук і Карней перавялі на зернесклад. Карней праз два тыдні звольнілася.

29 ліпеня інспектар па якасці Качанкоў ізноў на заводзе. І ізноў устаноўлены шматлікія парушэнні ў тэхналагічным працэсе і тэхналагічным кантролі. Выяўлены пабочныя прадметы ў гатовай прадукцыі, выпушчана нестандартнае па колеры і шчыльнасці піва, лабараторыяй не праводзіўся шэраг аналізаў. Галоўны півавар Перац атрымаў строгую вымову, заг. лабараторыі Смірнова і В. А. начальніка цэха Барсук - вымовы. Інжынерна-тэхнічныя работнікі папярэ-джаныя, што “да асоб якія дапусцілі выпуск няякаснай прадукцыі будуць прынятыя самыя строгія меры, аж да прыцягнення да судовай адказнасці.” (Там жа. Заг. 131.)

1 жніўня, арганізаваныя Каланіцкім піў-няы базы ў Баранавічах і Маладзечне, былі выведзены з падначалення піўзавода і пера-дадзены Белбрадтрэсту. У гэты ж дзень прызна-чаныя вызваленыя брыгадзіры: Вераценнікава - брыгадзірам цэха мыцця бочак і бутэлек, Шыці-кава - брыгадзірам цэха разліву бачкавага і бутэлькавага піва, Нікіціна - брыгадзірам цэха безалкагольных напояў. Аплата брыгадзіраў вырашана праводзіць здзельна па 5-м разрадзе ў адсоткавых суадносінах да нормы выпрацоўкі ўсёй брыгады. (Там жа. Заг. 134.)

Са жніўня па загаду Белбрадтрэста ў мэтах эканоміі соладу ў затор пры варэнні жыгудэўскага піва пачалі дадаваць ячменную муку да 15 % па вазе.

7 жніўня вызвалены ад пасады галоўнага механіка Фішбайн, па прычыне, што не мае адмысловай адукацыі, на яго месца прызначаны Біляніца. (Там жа.

Заг. 135.)

6 верасня Машынскі залічаны на двух-тыднёвыя курсы прапагандыстаў з адрывам ад вытворчасці.

3 7 верасня ў сувязі з недахопам электра-энергіі ў горадзе выхадны дзень перанесены на аўторак. (Там жа. Заг. 158.)

9 верасня ў склепе тэмпература паднялася да 7-8 градусаў цяпла. Халадзільная ўстаноўка не працавала 16 гадзін, адчыняліся дзверы.

Зменны тэхнолаг Галяева з 9 па 17 верасня выязджала на рыжскі завод “Алдарас”.

30 верасня на прамысловую выставу ў Менск паехалі Май, Марчанка, Сырыцкая, Левін.

1 кастрычніка начальнікам ПСА прызначаны былі партызан атрада “Іскра” Аляксандр Рыгоровіч Задзіран, неўзабаве яго абяруць старшынём заўкаму, былы нач. ПСА Трыфанаў пераведзены ў ахоўнікі.

9 кастрычніка начальнік Беларускага аддзела службы МХП СССР Кавелін устанавіў грубыя парушэнні правілаў захавання прамы-словай санітарыі і культуры вытворчасці. За-гадана правесці планіроўку тэрыторыі завода з адводам пляцовак для паліва, будматэрыялаў, дадатковага азелянення; забалочаную пляцоўку тылавой часткі двара забяспечыць падсыпкай і нівеліроўкай грунту; гной вывезці з тэрыторыі завода; выгарадзіць птушнік з такім разлікам, каб выключыць доступ птушак на тэрыторыю завода, правесці дбайную ўборку піўцэха; катэгарычна забараніць усім асобам якія пражы-ваюць на тэрыторыі завода выпускаць жывёлу і хатнюю птушку; паставіць перад міністрам харчовай прамысловасці Сысоевай пытанне аб ліквідацыі завадской дапаможнай гаспадаркі. Галоўны півавар Перац атрымаў строгую вымову “за давядзенне ўсіх аддзелаў піўцэха да антысанітарнага стану”.

Перад лістападаўскімі святамі цэх разліву піва пераехаў у новы будынак, 40 працаўнікоў піўзавода адзначаны падзякамі, 20 з іх занесены на Дошку Пашаны. Казімір Вансевіч і Іосіф Май узнагароджаныя Ганаровымі граматамі Міні-стэрства харчовай прамысловасці СССР.

У ноч з 22 на 23 лістапада машыніст халадзільнай устаноўкі Скараду-маў “пусціўся ва ўсе цяжкія”: узламаў дзверы, якія вядуць у лагерны склеп, “пры пранікненні ў склеп зваліўся з вышыні каля 4м, з прычыны чаго нанёс сабе моцныя ўдары і рані-цай 23 лістапада ў цяжкім стане быў адпраўлены ў лякарню”. Брыгадзір Пашкевіч “за непрыняцце мер да выдалення Скорадумава з тэ-рыторыі завода” атрымаў вымову, дзяжурны слесар Тананушка, саладоўшчык Рагойша і дзяжурны машыніст Сямашка “за спробу ўтой-вання адбыўшага здарэння”, атрымалі строгія вымовы. (Там жа. Заг. 217.)

3 26 лістапада нядзеля стала ізноў сталым выхадным, а аўторак - працоўным днём.

24 снежня старэйшы інспектар Беларускага кіравання інспекцыі МХП СССР Хачанкоў ізноў устанавіў шэраг недахопаў у працы завода: няякасны бракераж бутэлькавай прадукцыі, парушэнні рэжыму браджэння сусла, дрэнны ўлік адпрацаванай

бутэлькавай прадукцыі, пару-шэнне рэцэптур, нядбайнае вядзенне і запаўненне журналаў, ужыванне цытрынавай кіслаты для вырабу напояў вышэйшай якасці, у лабараторыі адсутнічае неабходнае абсталяванне, журнал выдачы якасных пасведчанняў. Галоўнаму півавару Перацу і начальніку цэха безалкагольных напояў Трушкінай абвешчаны строгія вымовы.

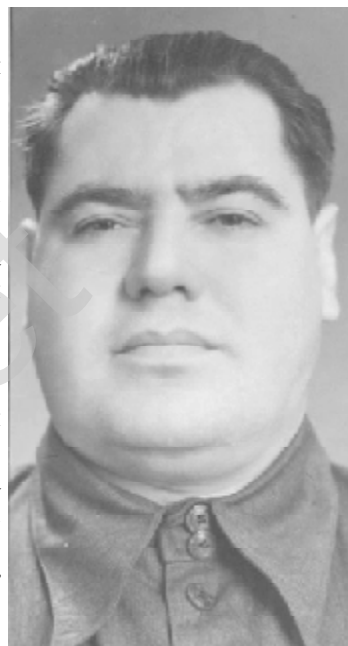
Нядзеля 31 снежня была абвешчана пра-цоўным днём. Год скончыўся паспяхова - зварылі 47959 гл піва, на 11 тыс. гл больш, чым у папярэднім годзе.

Машынскі кіраваў заводам вельмі цвёрда.

Выводы, строгія вымовы, строгія вымовы з апошнім папярэджаннем, перадача спраў у суд па ўказе ад 26 ліпеня 1940 г. - гэтымі сродкамі дысцыплінарнага ўздзеяння карыстаўся бесперапынна. Праўда, і было зашто.

Выводы аб’яўляліся:

заг. склада гатовай прадукцыі Хахлову “за дапушчэнне безадказнасці, фармальнага бюракратычнага стаўлення да

Пашкевіч І.Л.

выканання сваіх службовых абавязкаў”;

падкатчыку Сташэўскаму “за нецвярозы стан і грубіянства”;

заг. склада Журомскаму “за дапушчэнне курэння ў цэнтральным складзе”;

грузчыку Хрышчановічу, “не здаўлітр спірту, атрыманы ў Менску”;

заг. ларка Сцяпанавай “за абмер пакупніка пры водпуску яму піва на 80 смЗ”;

грузчыку Радзюку “за крадзёж піва”;

Маісеенку, Лабецкаму, Федаровічу, Яне-вічу, Сібагатулінай, Кучаравай і Ткачук за спазненне на працу ад 6 да 10 хвілін;

грузчыку Цецяруку - “кінуў працу і сышоў дадому не скончыўшы пагрузку вагона”;

грузчыку Астроўскаму “за спробу крадзя-жу 5 л дражджэй” коштам 2 руб. 50 кап.;

брыгадзіру бутэлькамыечнай брыгады Марчанку “за невыкананне распараджэння начальніка цэха і выяўленае пры гэтым грубі-янства.”

Строгія вымовы:

нач. ПСА Трыфанаву “за сістэматычнае ігнараванне загадаў дзяржспажнадзору”, “за дапушчэнне сну і знаходжанне ў нецвярозым стане”;

шафёрам Сафонува і Маісеенку “за здзяйсненне крадзяжу з узломам” - укралі 3 мяшкі саладзін;
грузчыку Жыбарту - “моцнае збіў рыдлёў-кай грузчыка Карповіча”;

брыгадзіру грузчыкаў Абраменку “за раскрананне сацыялістычнай уласнасці” - украў 5 літраў дражджэй;

грузчыку Лізунову “за дапушчаны крадзёж дзвюх піўных бутэлек”;

качагару Шкурку “за зрыў варэння піва на 2 гадзіны”;

галоўнаму півавару Перацу “за праяву грубіянства і абразы заг. лабараторыяй Смірновай і бракаўшчыцы Лявонавай”;

грузчыку Пілевічу “за здзяйсненне крадзяжу” - спрабаваў украсці мяшок ячменю;

рабочай Рагойшы А.А. - “учыніла дэбош у адносінах да бракаўшчыцы Сібагатулінай”;

заг. склада збожжа Жыромскаму “за дапушчэнне злачынна-нядбалага стаўлення да працы”;

брыгадзіру грузчыкаў Абраменку “за выхад на працу ў нецвярозым стане”, - адаба-вязкаў брыгадзіра вызвалены.

электраманцёру Сухарукаву “за спробу крадзяжу мяшка з-пад саладу і пляшкі піва”;

грузчыкам Лысаву і Асядач “за наўмысную паломку дзвярэй”;

шафёру Сафонува - “за недысцыплінава-насць і выхад на працу ў нецвярозым стане”;

шафёру Майсееву - “адмовіўся скончыць перавозку піва на вакзал, аблаяў экспедытара Мусніцкага і нач. забеспячэння Юдэнку і выцяў у грудзі Мусніцкага”.

Строгую вымову з апошнім папярэджаннем двойчы атрымаў нач. ПСА Трыфанаў “за нядобрасумленнае стаўленне да выканання службовых абавязкаў”, а затым “за ігнараванне ўказанняў і незахаваанне правілаў пропуску на завод, за дапушчэнне бескантрольнасці за працай асабовага склада”.

Да судовай адказнасці па ўказе ад 26 ліпеня 1940 г. прыцягнуты:

машыніст Уласевіч за дапушчаны прагул;
грузчык Радзюнь за самавольны сыход з працы;
грузчык Завала Г.І. за крадзёж 8 літраў піва.

Звольнены:

заг. склада сыравіны і матэрыялаў Жы-ромскі;
грузчык Тхораў, які часова выконваў абавязкі заг. склада гатовай прадукцыі;

ахоўніца Мазайла “за спробу схавачь факт крадзяжу”;

заг. склада Бубашкін “за сістэматычнае заблытванне ўліку, за грубіянства і нетактоўныя паводзіны”.

1951 г.

У студзені 1951 г. мелі месца выпадкі зрыву варэнняў піва па прычыне няўчаснага пада-грэву вады.

29.01 ізноў не была своєчасова нагрэтая вада на варэнне піва і не быў нагрэты запас для мыцця бочак. Галоўнаму механіку Балянціцы абвешчана заўвага; нам. галоўнага механіка Скарыну - строгая вымова. Штраф за прастой вагонаў у суме 250 руб. аднесены на лік Скарына і Балянціцы ў роўных долях. (Архіў піўзавода. Загады 1951 г. Заг. 11.)

31 лютага 1951 г. на заводзе загадана праводзіць тры разы ў тыдзень па панядзелках, серадах і пятніцах заняткі з непісьменнымі і малапісьменнымі працоўнымі. Высветлілася, што 13 працоўных маюць пісьменнасць па 1-3 класы. Кучарава Кацярына Іванаўна і Рыжанкова Ганна Іванаўна мелі па 2 класы адукацыі. Гро с Леанарда Францаўна і Баліхіна былі непісьменнымі. За нез'яўленне на заняткі абяцаны меры аж да зняцця з працы. (Там жа. Заг. 19.)

У сакавіку “у мэтах забеспячэння выканання і перавыканання ўстаноўленых дзяржаўным планам на 1951 г. заданняў па росце прадукцый-насці працы і паліжэнні сабекошту прадукцыі” устаноўлены новыя нормы выпрацоўкі. Слесар -электразваршчык Дуброўскі паспрабаваў абу-рыцца і адмовіўся падпісваць нарады на працу, “учыніў дэбош, абразіў галоўмеха; назаўтра знаходзіўся ў нецвярозым стане. Заслужоўвае адда-чы пад суд, але ўлічваючы тлумачэнні, што ён вы-правіцца” абмежаваліся строгай вымовай. (Там жа. Заг. 49.) Праз месяц Дуброўскі звольніўся.

12 красавіка па загадзе Белбраттрэста галоўным піваварам завода замест абвешанага строгімі вымовамі Пераца прызначаны Мікалай Пятровіч Сідараў.

У сярэдзіне красавіка выплачаны першыя прэміі за рацпрапанову і ўкараненне. Галоўны механік Балянціца атрымаў 560 руб. за “тэхнічнае ўдасканаленне аўтаматызацыі водазабеспячэння шляхам устаноўкі водааўтамата з эканамічнай эфектыўнасцю 3608 руб. у год і ўкараненне ў вытворчасць у 1 квартале”. А слесар Калінічаў атрымаў 167 руб. за рацпрапанову аб ужыванні помпы на адным валу з рэдуктарам з эканамічнай эфектыўнасцю 1704 р. (Там жа. Заг. 61.) Гарэльная сушылка была пераабсталяваная пад вугаль.

Перад 1 траўня “За дасягнутыя поспехі ў сацыялістычным спаборніцтве, за чэсную добра-сумленную працу” - занесены на заводскую дошку пашаны маляр Міхайлоўскі Г.К., сталяр Кожала А.І, брыгадзіры Пашкевіч І.Л., Барсук Р.І, брадзільшчык Астроўскі С.І, фільтроўшчык Новікаў М.М., бондары Вансевичы Т.К. і К.І, зменны півавар Галяева М.П., работніцы Ку-чарава А.І., Дудко С.У., Нікіціна В.І., Шпакава А.Г., Сібагатуліна, Мураўёва П.І., слесар Калінічаў А.Н., машыніст Хрышчановіч А.У., рабочы Бубноўскі К.С., тэхнік Сташкевіч, сала-доўшчык Май І.П. Аб-вешчаны падзякі бон-дарам Бязлепкіну, Гя-цэвіч, начальніку за-беспячэння Юдэнку Я.У., экспедытару Му-сніцкаму, аўтаслесару Федасееву, машыністу Гайдзе, Бубену, элек-трыку Пакулаву, бры-гадзіру

Шыцікавай, ра-бочым Мальцу, Мар-чанку, Сырыцкай, Ур-бановіч Я., Грос, Сёні-най, Клебана, Круповіч Б., Буцько, Яфрэменка-вай, Мухінай, варшчы-ку Скрэндзе, сушняку Жыбарту, брадзільш-чыку Бяляўскаму, пад-качальшчыку Сташэў-скаму, будаўнікам Ме-душэўскаму і Яфімец. (Там жа. Заг. 64.)

15 траўня на за-водзе створана бюро рацыяналізацыі і вы-находніцтва БРВ у складзе: гал. інжынер Левін - старшыня, нач. планавага аддзела Мі-калаева - сакратар, га-лоўны мех. Балянціца, слесар Калінічаў, старшыня заўкаму Задзіран - чальцы. БРВ даручана распрацаваць тэмнік па вынаходствах і рацпрапановах, звярнуўшы адмысловую ўвагу на павелічэнне прадукцый-насці разліву бутэлькавага піва і напояў, скара-чэнне выдатку паліва, асабліва дроў, цепла-ізаляцыю склепа ў летні час, павелічэнне магут-насці абсталявання. Бухгалтэрыі завода зага-дана неадкладна разлічвацца з аўтарамі пра-паноў, выплачваючы ўзнагароды. Начальнікам цэхаў, аддзелаў, брыгадзірам правесці з пра-цоўнымі гутаркі аб важнасці і значэнні рацы-яналізацыі і вынаходніцтва, паўсядзённа пад-трымліваць БРВ. (Там жа. Заг. 69.)

25 чэрвеня 1951 г. загадам МХП БССР брыгадзе саладовеннага цэха прысвоена званне *“Брыгада выдатнай якасці МХП БССР”*. Пра-цоўным брыгады брыгадзіру Маю, саладоўш-чыкам Жукоўскаму, Рагойшы, Чарнаўскаму, сушнякам Кляйноцкаму, Жыбарту, рабочым Урбанавіч, А. Паплеўка, Койпіш, Рыжанковай, Яфрэменкавай абвешчаны падзякі з занясеннем у асабістую справу. Брыгада ў поўным складзе занесена на заводскую дошку пашаны. У цэху вывешаны плакаты з надпісам: *“Тут працуе брыгада выдатнай якасці МХП БССР”*.

28 чэрвеня старэйшы інспектар па якасці кіравання МХП БССР Хачанкоў ізноў на заводзе і ізноў выявіў шэраг істотных недахопаў: пра-дукцыя бракеруецца незадавальняльна, частка прадукцыі мае пабочныя ўключэнні (чарнушкі, варсінкі), парушаецца тэмпературны рэжым падрыхтоўкі піва. Загадана: прывесці ў парадак памяшканне саладоўні, завесці журнал рэжыму тэмператур у лагерным склепе, праводзіць мыццё паддонаў, выключыць ужыванне бутэлек з шчарбінкай, завесці тэхналагічныя журналы ў цэху па выпуску напояў, атрымаць прыбор па вызначэнні вуглекіслаты, цукрамеры, мерны посуд, сіта, праводзіць вызначэнне вуглекіслаты, аналіз памолу соладу, ізаляваць дражджавы пакой, паставіць металічныя ўтулкі ў бочкі. Аб праведзенай працы паведаміць у інспекцыю якасці.

28 ліпеня заг. лабараторыі Смірнова забра-кавала 4500 бутэлек

Галіева М.П.

піва з пабочнымі прадметамі (шкло, сліз). Пасля пераправеркі непрыдатнымі да рэалізацыі прызналі 1500 бутэлек. Выпуск такой вялікай колькасці піва з пабочнымі прад-метамі здарыўся з-за *“дрэннага санітарнага стану апаратуры і шлангаў разліву, безадказных адно-сінаў да сваіх абавязкаў бракероўшчыцы Сібага-тулінай, самаўхілення ад кантролю галоўнага півавара Сідарава”*. (Там жа. Заг. 103.)

Бубен

1951 год піўзавод скончыў чуць горш. Выпушчана 46 171 гл. піва.

1952 г.

7 студзеня аддзел галоўнага півавара быў падзелены на тры цэхі: саладовенна-сарт-вальны (начальнік Розенберг Э.С.), варачна-брадзільны (Галіева М.П.) і разліва-лагерны (Крушэўскі М.І.).

19 студзеня выяўлена, што ў танку № 11 скісла 97 гл. піва. Падвышэнне кіслотнасці піва адбылося *“ўсілу злачынна-нядбалага стаўлення да працы галоўнага півавара тав. Сідарава, не пусціўшага своечасова дадзенае піва на разліў. Дадзенае піва прастаяла ў склепе 52 дні”*. Загадана давесці піва да стандарту. Сідараву абвешчана строгая вымова, а Крушэўскаму-заўвага *“за абман лабараторыі, які выявіўся ў прадстаўленні для аналізу піва з іншага танка”*.

29 студзеня галоўным півавараў завода прызначана Марыя Паўлаўна Галіева.

На працягу студзеня адпраўлена з завода 27 вагонаў піва: у Баранавічы - 9, у Маладзечна - 9, у Берасце - 7, у Наваградак - 2. 7 сакавіка 24 працаўніцаў завода абвешчаны падзякі.

Па ранейшаму ў рабочы час п'юць, кра-дуць піва, адпраўляюць у цэхах натуральныя патрэбы, дапускаюць выхад у гандлёвую сетку прадукцыі з пабочнымі прадметамі ў бутэльках.

... Караюць за прагулы па знакамітым указе ад 26 чэрвеня 1940 г. (грузчыка Радзюка, рабочага гужтранспарту Жэздрына).

Злоўленых зладзеяў пачалі аддаваць пад таварысцкі суд.

Да летняга сезону здадзена ў эксплуата-цыю другая халадзільная ўстаноўка, пераабста-ляваны два танкі пад брадзільныя чаны, уста-ляваны расольныя батарэі, мыйныя машыны і разлівачны аўтамат у цэху безалкагольных напояў, усталяваны пясочныя фільтры, уведзена ў дзеянне 4-вальцавая солададрабілка, зман-ціраваны паравы кацёл “Шухаў”, усталяваны квасавыя чаны. У сакавіку гархарчгандлю перададзеныя ўсе

піўныя ларкі.

З 17 красавіка пачалі праводзіцца планёркі. 22 красавіка зацверджана бюро рацыяналізацыі і вынаходніцтва.

У святочным загадзе да 1 траўня адна-чаныя падзякамі з унясеннем на заводскую дошку пашаны 18 чалавек, абвешчаныя падзякі 26 працаўнікам.

У чэрвені ў безалкагольным цэху ўсталявана дазавальная машына.

З 11 жніўня пачалі вытворчасць бачкавага і бутэлькавага Маскоўскага квасу. У канцы жніўня запушчана другая халадзільная ўста-ноўка.

8. На завод прыходзіць Рыгор Арцёмавіч Сляпцоў.

20 верасня завод узначаліў **Рыгор Арцёмавіч Сляпцоў**, ён быў пераведзены ў Лідзу з паста дырэктара Нясвіжскага спіртзавода.

Сляпцоў Рыгор Арцёмавіч.

Нарадзіўся ў в. Любінчы Шклоўскага раёна ў 1904 г., беларус, адукацыя 7 класаў, член КПСС з 1930 г. Працоўную дзейнасць пачаў з лютага 1925 г. рабочым-прасаўшчыком расліннага алею Шклоўскага маслазавода. Прызваны ў Чырвоную Армію (1926-28), працаваў на чыгунна-ліцейным заводзе пас. Сукрэм Калужскай вобласці (1928-31). Курсант Бранскай саўпартшколы (1931-33). Інструктар Гарадзельскага райкама ВКП(б) Бранскай вобласці (1933-37), заг. сыравіны і паліва Жырынскага спіртзавода Смаленскай вобл., дырэк-тар Ніжненарнігаўскага спіртзавода Гарадзіш-чанскага

Галоўны півавар завода М. П. Галеева

раёна Бранскай вобласці. У ліпені-жніўні 1941 г. у дыверсійнай групе. З верасня 1941 г. дырэктар Атрадзінскага спіртзавода Ўльянаўскай вобл., з 1944 г. - дырэктар Альбінскага спіртзавода Нясвіжскага раёна. Член гаркаму партыі 14 гадоў, неаднаразова абіраўся дэпутатам гарсавету. "Выдатнік сацыялістычнага спорнаўства" (1964). Пахаваны на могілках па Варшаўскай на цэнтральнай алеі.

"Энергічны таленавіты кіраўнік, патрабавальны да сабе і да падначаленых. Ведаў усіх працаўнікоў завода па імені і імені па бацьку. Любіў прамаўляць працяглыя тосты. Кожны тост - гэта як паэма пра чалавека, пра яго сям'ю". (Выгоўскі.)

"Сляпцоў быў гаспадар. У яго не было адмысловай адукацыі, ён быў арганізатарам вытворчасці. Умеў ладзіць з людзьмі. Ён знаходзіў час пагутарыць з кожным. Метад кіраўніцтва спакойны. Ён павінен быў ведаць кожнага і пра кожнага, распытваў пра дзяцей. Святы на заводзе арганізаваліся як святы вялікай сям'і". (Тыртых.)

"Сляпцоў - вельмі добры чалавек, усе яго любілі. Калі ўбачыць, як хтосьці пры яго з'яўленні выкіне бутэльку піва, падыдзе: "**Калі патрапіла бутэлекка піўца - дапівай, што ж ты яе адкід-ваеш**". (Урбан.)

20 кастрычніка ў яблычным напоі санэпідстанцыя выявіла кішэчную палачку. Цэх без-алкагольных напояў быў спынены на трохдзён-ную генеральную прыборку. Начальнік цэха Трушкіна М.М. знятая з працы. Сляпцоў Р.А. уводзіць строгую сістэму кантролю пропуску на прахадной.

У канцы кастрычніка з Маладзечанскай піўбазы вярнулі 48 бочак скіслага піва.

Напярэдадні кастрычніцкіх святаў 54 працаўнікі адзначаны падзякамі, а 18 чалавек атрымалі падзякі з занясеннем на дошку пашаны. У лістападзе з завода адпраўлены 22 вагоны з півам: 10 - у Баранавічы, 8 - у Маладзечна і 4 - у Берасце. У снежні вагоны адпраўляліся на тры ж станцыі і па адным вагону ў Гомель і Слонім.

1953 г.

З 1953 пачынаецца вялікая рэканструкцыя завода. У бразільна-лагерным склепе за наступ-ныя 15 гадоў усталявана 69 металічных танкаў аб'ёмам 1560 длі піва кожны, і 20 бразільных чанаў, што дазволіла значна

Р.А. Сляпцоў

павялічыць магутнасць завода.

Уведзены ў дзеянне ратацыйная бутэлка-мыечная машына, парцыённыя вагі Д-20, усталяваны пясочны фільтр і карбанізатар піва. План першага квартала выкананы на 103,2%, паў-гадавы на 106,7 %, гадавы па піве - на 112 %, па напоях - на 113 %. Сабекошт прадукцыі паніжаны на 7,1 %. Завод заняў першае месца ў сацспа-борніцтве сярод прадпрыемстваў горада, яму быў уручаны пераходны Чырвоны Сцяг гаркаму партыі і гарвыканкаму. Асвоены гатункі піва “Сакавіцкае” і “Украінскае”, напоі “Дэсертны” і “Тэатральны”. Выпушчана рэкордная за 50-я гады колькасць піва - 69543 гл. Брыгадзе сала-доўнага цэха прысвоена званне “Брыгада выдатнай якасці”.

1954 г.

Усталяваны новы паравы кацёл, электрычны размеркавальны шчыт, кандэнсатары, і аміячны кампрэсар. Заміж драўляных лагерных фас усталяваны 15 жалезных лагерных танкаў. Зманціравана паўаўтаматычная лінія для разліву безалкагольных напояў і канвеер для разліву бутэлкавага піва. Усталяваны арашальны халадзільнік для астуджэння гарачага сусла.

1955 г.

Абсталяваны цэх безалкагольных напояў з двума паравымі сіропараварачнымі катламі і трыма разліва-каркавальнымі машынамі. Запушчаны аміячны кампрэсар.

1956 г.

Усталяваны металічныя ёмістасці - 14 штук, і аўтаматычны сатуратар бесперапыннага дзеяння прадукцыйнасцю 1000 літраў у гадзіну. У варачным аддзяленні ўсталяваны 4-х посудны варачны парадак прадукцыйнасцю 20 тыс. гл у год. Уладкована штучная цяга ў соладасушні. Абсталяваны пад’езд ваганетаў у кацельню пад каласнікі. Усталяваны транспарцёры для падачы паліва ў кацельню і на разліве бутэлкавага піва і напояў. План па вытворчасці піване выкананы з-за дрэннага забеспячэння завода ячменем.

“Паставілі мяне кантралёрам гатовай прадукцыі; бярэш 4 бутэлькі ў дзве рукі і глядзіш на святло - ці няма ў бутэльцы дамешкаў, каламуці, асадку.” (Урбан.)

1957 г.

У драбнільным аддзяленні ўсталявана 4-вальцавая драбнілка для соладу і 2-вальцавая для несаложаных матэрыялаў з усталёўкай пад ёй бункера на два заторы. Усталяваны прамежкавы бункер на два заторы. У саладоўні жалезабетонны замочны чан заменены металічным конусапа-добным з усталёўкай

Лагерныя танкі

механічнай падачы ячменю ў чаны з ўзважваннем. Партыйная, прафсаюзная і камсамольская арганізацыі разгортваюць сацспаборніцтва паміж цэхамі, брыгадамі і асобнымі працоўнымі на пошук нявыкарыстаных рэзерваў сыравіны і яе эканомію, на ўдаска-наленне ўсяго тэхналагічнага працэсу. План па вытворчасці піва выкананы на 110,9 %, па вытворчасці напояў на 123,5 %.

У той год было вялікае скарачэнне на заводзе, нават пераводзілі працоўных на абутко-вую фабрыку - не было ячменю”. (Урбан А.І.)

1958 г.

У сакавіку завод перададзены ў падна-чальненне кіраўніцтву мясцовай прамысловасці. На разліве бачкавага піва ўведзены ў эксплуатацыю 3-х ражковы ізабараметрычны апарат прадукцыйнасцю 380 гл у змену, зманціраваны пласціністы халадзільнік для астуджэння піўнога сусла прадукцыйнасцю 60 гл. у гадзіну. У лагерным склепе і на брадзільным участку зманціраваны шклопровод працягласцю 450 пм. Запушчана новая бутэлкамыечная машына прадукцыйнасцю 16 тыс. бутэлек у змену. Уведзеныя ў эксплуатацыю новая халадзільная ўстаноўка магутнасцю 150 тыс. кал/гадзіну, паветраны кампрэсар маркі “Рэк Іштван”. Пад другім замочным чанам у саладоўным цэху ўсталяваны 5-тонавыя вагі з бункерам для ўзважвання ячменю і падачы яго самацёкам у замочны чан. Зманціраваная аўтаматычная лінія разліву бутэлкавага піва прадукцыйнасцю 3000 бутэлек у гадзіну. Усталяваная 2-х вальцавая драбнілка для драбнення несалоджанай сыравіны. Заменены старыя трубаправоды халоднай і гарачай вады і пары ў цэхах разліву сумарнай даўжынёй 600 пм. Зманціраваны перасоўны вонкавы транспарцёр для разгрузкі збожжа і падачы яго ў склады.

“Работніцы ў цэху ляліся мацюкальна, піва пілі. Я была дзяўчынка з вёскі - яны мяне піць прымушалі, а я не магу. Плакала кожны дзень. Мне

пiва вылiвалi за каўнер, была такая Рыжанкова - шмат пiла i лаялася, я адмаўлялася пiць пiва, тады яна мне яго за каўнер. Прыйду дадому, а мы ўтрох здымалi пакой у гаспадынi, спалi на адным ложку, яна з намі ў адным пакоi разам жыла. Памыцца няма дзе, вады нагрэю - пайду ў хляўчук памыюся. Мама прыязджае, гаспадыня ёй: "Ад вашай дачкi кожны дзень пiвам вее, забiрайце вы яе дадому, сап'еца". (Урбан А.І.)

1959 г.

У красавіку пракладзеная цеплатраса ад ЦЭЦ, што дазволіла ліквідаваць заводскую парасілавую гаспадарку. Усталяваны дыфма-нометр для ўліку пары і кандэнсату. Пушчаная канвеерная лінія прадукцыйнасцю 3000 бутэлек у гадзіну. Усталяваны пласціністы халадзільнік. Абсталявана дадатковае брадзільнае аддзяленне для папярэдняга браджэння. Укаранёна электра-штампоўка бочак, абсталяваны дражджавы аддзел. У былой кацельні дэманціраваны паравы кацёл і абсталяваны механічны цэх, інструментальная камора і пакой для адпачынку і прыёму ежы. Праведзена рэканструкцыя па-мяшкання халадзільна-аміячных устаноў. Механізавана загрузка цукру ў варачныя катлы. Варэнне цукровага сіропу праводзіцца ў герме-тычна закрытых катлах.

1960 г.

Усталявана чэхаславацкая канвеерная лінія прадукцыйнасцю 6000 бутэлек у гадзіну. Запушчаная канвеерная лінія ленінградскай вытворчасці па выпуску бутэлькавага пiва ёмістасцю 0,33 л. Усталяваны рольганы для падачы бутэлькавай тары, пласціністы і істу-жачныя транспарцёры для пагрузкі гатовай прадукцыі са склада на аўтамашыны. Варацца жыгулёўскае, рыжскае, маскоўскае, ленінградскае, украінскае, сталічнае, падвойнае залатое.

"У 1960 г. хацелі мяне забраць у калгас. Стаяла перад дырэктарам Сляпцовым на каленях, прасіла і маліла: "Не аддавайце." (Урбан.)

1961 г.

Уведзена новая пнеўматычная ўстаноўка па разгрузцы прадукцыйнасцю 5 тон збожжа ў гадзіну. Усталяваны каўшавы элеватар для механічнай пагрузкі піўной дробіны на аўта-мабілі. Пушчаная росткаадбіўная машына прадукцыйнасцю 500 кг/гадзіну. Для ўзважвання гатовага соладу ўсталяваны аўтаматычны вагі "Хронас" Д-20. Усталяваны новы трыер прадукцыйнасцю 1,5 тоны ў гадзіну. У лагерным склепе зманціраваны 24 рамны фільтр і пласціністы ахаладжальнік для пiва. Калектыву варачнага цэха прысвоена званне "Калектыва камуністычнай працы".

1962 г.

Пушчаны ў эксплуатацыю новы цэх безалкагольных напояў, заводакіраўніцтва і квасное аддзяленне. Асвоеная аўтаматычная лінія "Ленхарчмаша" прадукцыйнасцю 3000 бутэлек у гадзіну. У кожным аддзяленні ўсталяваныя купажныя чаны з механічным мяшаннем купажоў і астуджэннем. Усталяваны сілумінавы фільтр для фільтравання купажоў і сокаў. Зманціраваная халадзільна-аміячная ўстаноўка АВ-75 і транс-фарматар магутнасцю 180 кв. Механізаваны: транспартоўка скрынь з напоямі ўсярэдзіне цэха і пагрузка іх на аўтамашыны, разгрузка пустой тары з чыг. вагонаў і загрузка цукру ў варачныя катлы, падача кваснога экстракту ў чаны для купажавання. Варэнне цукровага сіропу пра-водзіцца ў герметычна зачыненых катлах. Уста-ляваны **пяць радыёактыўных лічыльнікаў "РСР - 11"** на аўтаматычных лініях разліву бутэль-кавага пiва і безалкагольных напояў.

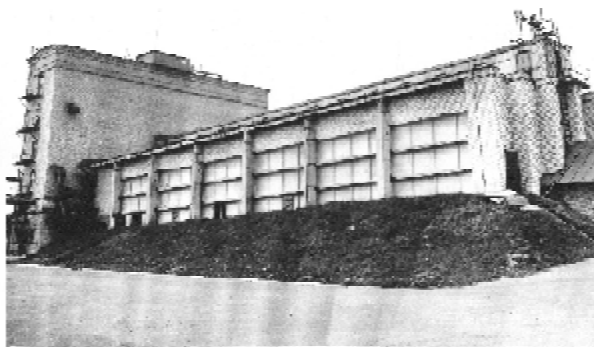
"Амаль усё пiва аддавалі Менску, у Лідзе заставалася 10%. Тады ў Менску была "Аліварыя", і яна не спраўлялася." (Урбан.)

1963 г.

У сакавіку піўзавод перададзены ў пад-началенне Саўнаргаса Харчовай прамысловасці БССР. На свiдравіне № 2 зманціравана помпа АТ - 8 прадукцыйнасцю 25 м3/гадзіну. Усталяваны фільтр для фільтравання вады ФВР-2662 пра-дукцыйнасцю 1500 м3/гадзіну. Усталяваны паветраны кампрэсар ВУ-3/8. Механізавана пагрузка пiва ў аўтамабілі. Мадэрнізавана помпа для фільтравання пiва. Зманціравана абсталяванне для кваснога цэха і асвоена тэхналогія вытворчасці квасу настойным спо-сабам. Праведзена замена металічных пiвапро-вадаў на шкляныя агульнай працягласцю 2200 пагонных метраў. Для захоўвання настояў усталявана эмаляваная цыстэрна ёмістасцю 6,3 м3. Запушчаны транспарцёр для разгрузкі аўтамабіляў з пустой тарай і падачай яе ў тарнае аддзяленне піўцэха. Зманціраваны параварачны кацёл ёмістасцю 300 л. для варэння сіропу. За кошт усталёўкі дадатковых ёмістасцяў у былым сокавым склепе магутнасць завода ўзрасла да 139000 гл. У лагерным склепе ўсталяваны 6 новых танкаў агульнай ёмістасцю 112 гл. Зманціравана абсталяванне для падрыхтоўкі купажоў з меха-нічным мяшаннем і астуджэннем. Асфальтавана ўнутрызаводская тэрыторыя плошчай 5000 м2.

1964 г.

Пабудаваны склад прыёмкі тары ў піўцэху з механізацыяй. Скончаныя работы па павелічэн-ні магутнасці брадзільна-лагернага склепана 20800 гл. пiва. Механізавана загрузка цукру ў сіропаварачныя катлы, фільтраванне і падрых-тоўка купажоў у цэху безалкагольных напояў. Зманціраваны фільтр для фільтравання сокаў, якія ідуць для падрыхтоўкі напояў.

Збожжасховішча

Усталяваны паветраны кампрэсар прадукцыйнасцю 6 мЗ/хвіліну. Пушчаная ў дзеянне халадзільна-аміячная ўстаноўка прадукцыйнасцю 200 тыс. кал/гадзіну. На заводзе выпускаліся жыгулёўскае, мінскае і рыжскае піва; напоі - вішнёвы, трускалкавы, журавінавы, мандарынавы, яблыч-ны, бруснічны, слівавы, цытрынавы (лімонны), памяранцавы (апельсінавы), “Лета”, “Саяны”, ліманад, крэмсода і квас.

1965 г.

Піўзавод ізноў перападначалены Міністэр-ству харчовай прамысловасці БССР. Аўтама-тызаваны ўлік тэмпературы паветра пры сушцы соладу. Усталяваны дадатковы транспарціёр для пагрузкі піва. Для падачы соладу ў драбнілку ўкаранёны пнеўматранспарт. Зманціраваны вагі для ўзважвання бочак з півам перад ад-праўкай у гандлёвую сетку. Сямігадовы план выкананы заводам дагэрмінова 20.10.1965 г. Выраблена звышпланавай прадукцыі на 480 тыс. руб.

1966 г.

Пачалося будаўніцтва цэха па падрых-тоўцы соладу. У цэху падрыхтоўкі напояў усталяваны фільтр для фільтравання сокаў, скончаны мантаж пнеўматранспарту для падачы збожжа са збожжасклада на трыер. У цэхах усталяваны лічальнікі для ўліку выдатку электра-энергіі. Высаджана 85 дэкаратыўных дрэў і 150 кустоў, заасфальтавана 1000 м² тэрыторыі. Распрацаваная рэцэптура піва “Лідскае” шчыльнасцю 13% і моцаю 4 градусы з добрымі смакавымі якасцямі. На ўсесаюзнай дэгуста-цыйнай выставе ў Маскве піву “Лідскае” прысу-джана шостае месца. Успамінае **М.П. Галяева**: “Нам у Беліўтрэсте сказалі: вы павінны стварыць сваё новае лідскае піва. Мы і стварылі. Дапамагала мне **Паліна Фёдаруна Смірнова** - заг. лабара-торыі, яна суаўтар. Піва атрымала няцёрку ў Маскве на дэгустацыі. У “Лідскага” у параўнанні з “Жыгулёўскім” больш высокая шчыльнасць і больш алкаголю”. У першым паўгоддзі ў сацспабор-ніцтве сярод прадпрыемстваў горада завод заняў першае месца, яму ўручылі пераходны Чырвоны Сцяг гаркаму КПБ і гарвыканкаму.

Па выніках рэспубліканскага сацспаборніцтва за

першы квартал за-воду прысуджана трэцяе месца, за трэці квартал - другое месца і грашо-вая прэмія 1300 руб-лёў. Па выніках ся-мігодкі рабочая цэ-ха безалкагольных напояў Ткачук В.П. узнагароджана ордэнам Працоў-нага Чырвонага Сцяга, рабочая піў-цэха Кучарава А.І. - медалём “За доб-лесную працу”, галоўны бухгалтар завода Пушкароў П.А. - медалём “За працоўную ад-знаку”. Дэлегацыя лідскіх півавараў наведла Калінінградскі піваварны завод.

1967 г.

У сярэдзіне 60-х гадоў была зроблена спроба рэфармавання народнай гаспадаркі СССР. На прадпрыемствах укараняліся эканамічныя стымулы: гасразлік, брыгадная форма арганізацыі працы, ствараліся ўласныя фонды матэрыяльнага стымулявання, тэхнічнага пера-абсталявання і сацыяльнага развіцця. Піўзавод на новую сістэму планавання і эканамічнага стымулявання пераведзены 1 красавіка. Папярэдне быў распрацаваны комплексны план арганізацыйна-тэхнічных мерапрыемстваў. Планавым аддзелам быў праведзены аналіз гаспадарчай дзейнасці завода за 1966 год Былі разлічаныя фонды матэрыяльнага заахвочвання, сацыяльна-культурных мерапрыемстваў і раз-віцця вытворчасці. Распрацавана новае прэмі-яльнае палажэнне для працоўных і інжынерна-тэхнічных працаўнікоў. Новая сістэма плана-вання дазволіла павялічыць прэмію працоўным у два разы.

У сакавіку пачалі разліў піва “Лідскае”, упершы ж дзень у гандлёвую сетку адправілі 1500 дэкалітраў. Кошт - 28 капеек за бутэльку. 1 ліпеня здадзены ў эксплуатацыю новы цэх падрыхтоўкі соладу прадукцыйнасцю 1700 тон соладу ў год. Усе працоўныя працэсы ў ім былі механізаваныя, усталяваныя кантрольна-вымяральныя прыборы. Пабудавана збожжасховішча для ячменю ёміста-сцю 1000 тон

Брыгада безалкагольнага цэха. Ніжні рад:
Елманава Л.М., Мураўская Л.В., Кастоўская І.Б.,
Грушэвіч В.І. - брыгадзір, Таўрук А.М.,
Есавулкава М.І., Кавалёва Ч.І. Верхні рад:
Багдзевіч М.В., Чэрап Р.І., Шклёнік Я.М.,
Пільжыс Б.В., Сафонаў Ю.М., Заяц Г.Я.,
Глінская Р.К., Шмуговец З.Ф., Паплеўка Л.М.

Брыгада бразільна-лагернага цеха. Ніжні рад: Кучарава, Воўк, Бяляўскі, Дыбоўскі, Выдрэша А.М. **Другі рад:** Валынец І.М., Пацэвіч Т.А., Чысцякоў В.А. (1 траўня 1964 г.)

Брыгада разліву фруктовых вод.

Брыгада саладовеннага цэха

збожжа. У ім усталявана высока-прадуктыўнае зернеачышчальнае абсталяванне. Завод адмовіўся ад арэнды складскіх памяш-канняў іншых прадпрыемстваў.

Кудзіна Яніна Францаўна пачынала пра-цаваць у саладовенным цэху. (Запісана 27.04. 2006 г. на заводзе.)

“Нарадзілася ў 1947 г. у в. Бельскія. Бацькі аднаасобнікі, бацька меў сваю кузню, хацелі нават запісаць у кулакі і выселіць, але неяк абышлося,

прызналі сярэднякамі. Мама з Раманоўскіх з в. Навіцкія-1.

У яе 4 класы польскай школы. Я вучылася ў розных школах, у Дайнаўскай 1-4 класы, у Запольскай 5-8 класы, а 9-11-ты ў Лідскай вячэрняй школе. У школу пайшла з 8 гадоў, хваравітая была. Завяршыла сярэдняю адукацыю ў 1967 г.

Прыйшла на піўзавод. Тут адчыняўся саладовенны цэх. Наснававалі: Ліцьвіненка Валянціна Васільеўна чытала курс тэхналогіі, маскоўскія адмыслоўцы тлумачылі па лініях, па трубах, мне гэта было цікава. Два гады працавала на замочванні. Ячмень чысцілі на спецмашынах, складалі. Дзялілі ячмень на гатункі на сітах. Праводзілі паўторную ачыстку, ячмень першага гатунку ў адзін чан, другога - у другі. У буйнога ячменю вялікая экстрактыўнасць.

Саладовенны цэх.

Уваход у саладоўню

Ячмень атрым-лівалі з лідскіх калгасаў”.

На чыг. каляі абсталяваны сцяпы для захоўвання піва і напойў плошчай 1380 м2. Пабудавана рампа для грузаў, склады для захоўвання збожжа. Меха-нізаваны ўсе працэсы разгрузкі і пагрузкі прадукцыі і сыравіны. У цэху разліву піва ўсталяваны высокапрадукцыйныя аўтаматычныя мыйна-разлівачныя лініі “Інвес-та” і “Ленхарчмаш” прадукцыйнасцю 6000 бутэлек у гадзіну. Праведзеная рэканструкцыя мыйных апаратаў. Поўнасьцю адрамантаваная вонкавая каналізацыя. Пасаджана 75 дэкара-тыўных дрэў і 75 кустоў.

Забрукавана каменем 4238 м2 бруку і заасфальтавана 10500 м2.

Аўтары рэцэптуры фірмовага піва “Лідскае” - заг. лабараторыі П.Ф. Смірнова, майстар М.І.

Уручэнне гарадскога сцяга Сляпцову Р.А. як пераможцу гарадскога сацспарборніцтва.

Крушэўскі, заг. вытворчасці М.П. Галяева і майстар В.У. Ліцьвіненка атрымалі пасведчанне ўдзельнікаў Выставы Дасягненняў Народнай Гаспадаркі. За 1 і 2 кварталы па выніках рэспубліканскага сацспарборніцтва МХП БССР заводу прысуджана другое месца з грашовай прэміяй па 1300 рублёў за квартал. У трэцім квартале 1967 года завод выйшаў пераможцам ва Ўсесаюзным сацыялістычным спарборніцтве сярод прадпрыемстваў харчовай прамысловасці. Дэле-гацыя працоўных і ІТР пабывала на піўзаводах Рыгі і Каўнаса.

Ткачук В.П.

У чацвёртым квартале завод пераведзены ў падначаленне “Белпіва”. Засвоена некалькі відаў новых напояў, у тым ліку напой “Колас” з соладавага экстракту.

“У 1967 г. да 50-годдзя Савецкай улады выпусцілі адзін раз піва “Ленінградскае”. Яно стаяла (захоўвалася) 90 сутак, тры месяцы”. (Урбан А.І.)

Адбыўся пераход на 5-дзённы працоўны тыдзень. Каманда гарадошнікаў піўзавода заняла 2-е месца ў абласной спартакіядзе харча-вікоў.

1968 г.

За лік перастаноўкі танкаў лагернага склепа і

ўсталёўкі дадатковых ёмістасцяў ма-гутнасць піўзавода ўзрасла да 1,5 млн. дл піва. У Гародні на нарадзе дырэктараў, галоўных інжынераў прадпрыемстваў піваварнай прамы-словасці краіны “Жыгулёўскае” піва атрымала вышэйшую адзнаку - 97 балаў (па 100 бальнай шкале). Улетку ў горадзе адчынены піўны бар завода. На завод прыйшла працаваць Галіна Ўладзіміраўна Тыртых - будучы распрацоўнік дзесяткаў лепшых марак лідскага піва.

1969 г.

Да канца 60-х гадоў значна ўдасканаленая тэхналогія вытворчасці піва, палепшаны яго смакавыя якасці, стаў разнастайным асар-тымент. Гэта дазволіла лідскім піваварам па-спяхова пастаўляць сваю прадукцыю на рынак, павялічваючы яе аб’ёмы. У сакавіку ў Лідзе прайшла рэспубліканская нарада працаўнікоў піва-варнай прамысловасці. У другім квартале піў-завод выйшаў пераможцам у рэспубліканскім сацыялістычным спарборніцтве сярод прадпрыемстваў харчовай прамысловасці БССР. Прадпрыемству ўручаны пераходны Чырвоны Сцяг і першая грашовая прэмія. Агульны аб’ём рэа-лізаваанай прадукцыі склаў 2 479,6 тысяч рублёў. Выпушчана бутэлькавага піва - 1034,3 тыс. дклітраў, бачкавага - 498,2 тыс. дклітраў, безалкагольных напояў 269,5 тыс. дклітраў, соладу ячменнага - 2162,2 тоны, таварнага - 320,5 тон. Усю гэтую прадукцыю выпускаў калектыў працаўнікоў колькасцю 272 чалавекі.

1970 г.

Праведзена рэканструкцыя саладоўні з давадзеннем яе магутнасці да 2 600 тон у год. Прадпрыемства выпускае пяць гатункаў піва і чатырнаццаць гатункаў напояў. На заводзе працуюць 159 мужчын і 105 жанчын, з вышэйшай адукацыяй 11 чалавек.

(Працяг у наступным нумары.)

партыі піва не выявіла нейкі дзелі спірту. Следчы выклікаў тэхнолагаў і працоўных на допыты: “Куды выкраві спірт? Выпілі - не залілі ў піва”.

1984 г.

На прылаўках з’явіўся “Напой Лідскі” вартасцю 15 капеек з гарантыйным тэрмінам захоўвання 15 сутак

“У 1984 г. мяне перавялі начальнікам цэха безалкагольных напояў. Сыходзіла на пенсію Кірыенка Зінаіда Іванаўна, і мяне паставілі на яе месца. Вельмі цяжкі быў цэх. Працавалі ў 2 змены і па святах. Памятаю 31 снежня сыйшла ў 8 вечары дадому. Патрэбна была прадукцыя, попыт быў велізарны. Квас па 30 бочак у дзень запраўлялі. Квасніца была Качар Марыя Іванаўна, у яе раптоўна памёр муж, а другі квасніцы не было. Я стала на яе месца і 3 дня працавала. Квас адчуваць трэба, чысціня павінна быць ідэальная” (Знімеровская Г.Б.)

1985 г.

Пры вытворчасці піва шчыльнасцю 11% выкарыстоўваліся *несоложенные* матэрыялы з ужываннем ферментных прэпаратаў. Звыш плану выпрацавана прадукцыя высокай якасці на 64,2 тысячы рублёў. Засвоеныя новая марка піва “Светлае адмысловае” і газаваны напой “Бананавы водар” вартасцю 20 капеек з гарантаваным тэрмінам захоўвання 15 сутак. Аб’ём рэалізаванай прадукцыі склаў 9,6 млн рублёў.

Выговский аб сабе.

Яшчэ 10 гадоў пасля стагоддзя адпрацаваў генеральным дырэктарам аб’яднання. За 10 гадоў зарплата вырасла да 230 рублёў.

Цікавая была гісторыя. Тэлефануе ўвечар нам міністра *Щербаков*: “Да нас прыязджае *Помпиду*. Чым займаешся?” Піва п’ю. Берэт трубку *Ерей* - міністр. Пастарайся раніцай быць быць цвярозым, пастаўся як пакладзена. Прывязеш 1000 бутэлек піва да прыезду *Помпиду* і *Брэжнева*. Што тут пачалося? Мільён званкоў і ўказанняў. Адабралі 1000 аднолькавых па колеры бутэлек. Спакавалі іх у кардонныя скрыні. Скрыні дасталі ў гандлі. У кожную скрыню пакавальны ліст, у кожную ячэйку штамп *ОТК*. *Завлаб* усё правярыла. Патэлефанаваў гандлёвым арганізацыям па дарозе на Мінск, калі з машынай што здарыцца, каб дапамаглі. Паліна Фёдараўна павезла ў сталовую Саўміна. Прыём быў просты: “Што, піва лідскае? Згружай у кут”. Распісалася *приемщица*, штамп пляснула: “Едзь”. Аж крыўдна было. Так стараліся. Праз 10 дзён *Помпиду* памёр. Застудзіўся ў БССР, схпіў запаленне лёгкіх. Іду па калідоры ў Міністэрстве: “Ты яшчэ тут? А *Помпиду* то *помер*.”

У іншы раз закартавалі:

- Табе зарплату дадалі? Ты ж генеральны.

- У мяне генеральскія лампасы толькі на баязліўцах і зарплата такаючы ж.

Шмат было цікавых падзей. Дружна жылі з вайскоўцамі. Мы ім дапамагалі сустракаць начальства. У кнізе водгукаў ёсць запісы афіцэраў з *Монино*, алімпійскага чэмпіёна Мядзведзя. Зрабілі невялікую *дегустационный* залу. Паставілі дубовы стол. У Вялікім *Можейково* рабілі колы драўляныя. Далечы нам дубовы ствол. Мы яго распілавалі на 3 часткі, асяродак пусцілі на ножкі. Бакавіны - як стальніцы. Пакуль пілавалі - тры *пилы* зламалі. Чаканкі там вісяць мною зробленыя.

За гады працы на піўзаводзе ўзнагародзілі мяне ордэнам “Знак пашаны” і двума граматамі *ВС БССР*. Цягнулі на сабе Гарадзенскі і Наваградскі піўзаводы, Шмат увагі і грошай сыйшло. Наваградскі завод быў стратны, без усякага кампенсавання атрымалі”.

Аб ім.

Выговский - вельмі шмат ідэй, вельмі разумны. *ЦКТ* - гэта яго ідэя. Усё яго кахалі. Лідэр любой кампаніі. Бесперапынна займаўся рэканструкцыяй. (*Багровец*)

Выговский патрабавальны і вельмі ўважлівы дырэктар быў (*Кудина* і *Урбан*).

Выговский - хударлявы, высокі, вельмі энергічны, гумарыст. Ён працягнуў традыцыі *Слепцова*

Асартымент прадукцыі, якая выпускалася ў 1967-1970 гадах (у тыс. дл.)

Год	1967	1968	1969	1970
Гатунак піва				
“Жыгулёўскае” буг.	877,2	868,2	803,8	740
“Жыгулёўскае” бачк.	441,2	457,2	471,2	515
“Лідскае”	45,0	99,7	155,3	200
“Рыжскае”	9,4			
“Асвятляльнае” бачк.	9,3			
“Маскоўскае”	7,4			
“Мінскае”	2,9			
“Ленінградскае”	1,6	3,0		
“Украінскае”	1,6			
“Портар”	1,6	1,6		
“Сакавіцкае”	1,53	1,6	69,0	40
“Аксамітнае” бачк.		43,2	27,0	
“Аксамітнае” буг.			6,1	60
Усяго	1398,7	1473,4	1532,5	1555
Напоі	1967	1968	1969	1970
				план
“Яблычны”	33,7	25,17	37,36	12
“Мандарынавы”	23,13	22,67	19,77	14
“Вішнёвы”	18,25	3,07	18,34	15
“Ліманад”	21,59	24,61	25,46	19
“Крушон”	7,97	20,12	9,28	14
“Трускалкавы”	4,22	6,16	6,0	13
“Цытрынавы”	44,48	28,68	21,83	23
“Саяны”	14,93			8
“Чарнічны”	1,97	1,55		
“Колас” (ас. ў 1967 г.)	2,57	6,48	1,19	
“Сітро”	1,9	15,8	13,62	
“Рабінавы”		2,55		
“Сліва”		5,09		
“Лета”		7,56	3,35	
“Памяранцавы”			17,19	5
“Халадок”			10,44	
“Палескі”			9,16	10

жыць з калектывам, адпачываць, спартовыя спаборніцтвы праводзіліся, санітарная лютва была. Былі агульныя выезды. Ён заўсёды быў з калектывам. Ішоў на крок наперадзе *ИТР*. Кахаў інтэлектуальна прыціснуць да сценкі. (*Тырых*)

10. На дырэктарскі пост прыходзіць Уладзімір Якаўлевіч *Юфа*

У 1986 году здарыліся два найважных падзеі, якія вызначылі будучыня завода: закупленыя тры *ЦКТ* данецкай вытворчасці і дырэктарам завода становіцца ўладзімір Якаўлевіч *Юфа*.

1987 г.

Распрацаваныя новыя выгляды безалкагольных напояў: “Чарнаплодная *рябина*”, “Палявая кветка”,

Старажытныя пасяленні Лідчыны

ДВОРЫШЧА

Назва

Дворышча - вёска ў Лідскім раёне, на рацэ Жыжма.

Рэчка Жыжма ў Дворышчы. Вясна 2006 г.

Як лічыць У.А. Жучкевіч, назва селішча паходзіць ад асновы **двор**: “дворышча - месца былога двара, сядзібы”(2). Найбольш поўна разглядае паходжанне тэрміну “дворышча” даследчык **Іван Якаўлевіч Яшкін** у кнізе “Бела-рускія геаграфічныя назвы”.

А. Без сумненняў, першым абазначэннем **Дворышча** было месца, дзе стаяў двор (дом з гаспадарчымі пабудовамі), тое ж і **дворнішча**, і **дворнічышча** (дворище, дворицо, двориско, дворище). Ён мог мець вялікія памеры, быць агароджаным і вельмі кідацца ў вочы...

Б. **Дворышча** - гэта папалішча. Гэтым словам называлі спапалёнае месца, якое заста-лося ад згарэўшага двара. - “**Мы великий князь Витовт дали есьмо Еську Нешевичу дворище Ярополково пустое**” (АЮЗР, 1.10.1427 г.);

В. Месца, дзе стаяў панскі двор, у нека-тых мясцінах на Беларусі найчасцей звалі **дво-рышчам**.

Г. **Дворышча** - гэта месца каля хаты, паміж сельскагаспадарчымі пабудовамі і хатамі, тое ж і

панадворышча.

Д. Архіўныя звесткі да паловы XV стагоддзя гавораць, што пад словам “дворышча” разумелася: адзін двор або некалькі, частка сяла.

Е. У тых жа актавых запісах **дворышча**: 1) вялікі дом; 2) поле; 3) лог і поле.

А таксама мера зямельнай плошчы - “**полтора дворища земли**” з 1516 г.

Паводле **Уладзіміра Юрэвіча** назву **дворышча** давалі тым паселішчам, якія ўзніклі на месцы былога двара, сядзібы багацця, пана. **Дворышчам** называем і пася-ленне вялікай сям’і - хутару дзве-тры хаты, калі ад бацькі адсяляліся сыны і заводзілі ўласную гаспадар-ку. Звычайна 2-3 дворышчы ўжо ўтваралі вёску, якой давалі або новую назву, або пакідалі раней-шую.

Сапраўды, на заходняй уск-раіне вёскі здаўна існавала сядзіба або двор: цэнтр фальварачна-паншчыннай сістэмы гаспа-дарання.

Ранняя гісторыя

Тэрмін **двор**, як аб’ект абкладання падат-камі і павіннасцямі, існаваў у Вялікім Княстве Літоўскім з 13-га стагоддзя. Пазней на сялянскія сядзібы распаўсюдзіўся тэрмін **дым**, а тэрмін **двор** стаў прыналежнасцю больш буйной, феадальнай гаспадаркі. Звычайна феадальныя двары мелі ўласныя назвы. Калі ж назвы няма, то гэта значыць, што або яна забылася, або была непатрэбная. Назва становілася непатрэбнай, калі той двор або быў адзіны на ўсю ваколіцу, або быў вельмі вялікі ў параўнанні з іншымі, або з’явіўся вельмі рана, з’явіўся першым і атрымаў назву **Двор**, як першыя вёскі атрымлівалі назвы **Сяло**, **Сялец** і да т. п.

У 1433 г. Вялікі князь Вялікага Княства Літоўскага Жыгімонт Кейстуавіч надаў за заслугі **Яну Гашпольду Новы Двор**, на месцы якога пазней узніклі Тракелі. Дворышча, Тракелі і бліжэйшыя да іх селішчы - адзіны гаспадарчы комплекс агульнай плошчай 10 тысяч

1. Жучкевич В.А. Краткий топонимический словарь Белоруссии. Мн., 1974, с. 93.

2. Юрэвіч У. “Слова жывое, роднае, гаворка...”

гектараў. Таму зусім верагодна, што *Стары Двор*, або проста *Двор* быў якраз на месцы сучаснага Дворышча, тады ўзнікненне яго трэба адносіць да канца 14-га -- пачатку 15-га стагоддзяў і лічыць адным з найстарэйшых пасяленняў Лід-чыны.

Двары гэтай эпохі ўяўлялі сабой найпрасцейшыя абарончыя пункты дзяржавы, рангам ніжэй за замкі, але тым не менш здольныя некаторы час утрымліваць абарону, адбіцца ад невялікіх вайсковых аддзелаў і шаяк рабаўнікоў. Таму пры выбары месцаў пад двары ўлічваліся і прыродныя абарончыя характарыстыкі мясцовасці.

Не выключэнне і наш Двор. Спалучэнне узвышшаў і нізінаў поймы рэчкі Жыжма павышала абароназдольнасць Двара, рабілі яго цяжкадаступным з двух бакоў. З іншых двух бакоў была неабходнасць у штучных умацаваннях (капаўся роў). Па ўсяму перыметру Двара ставіўся тын. Аднак трэба меркаваць, што ў адзін з наездаў Двор, нягледзячы на ўмацаванні,

быў спалены дашчэнту і доўга не аднаўляўся. Двор ператварыўся ў дворышча. Назва *Двор* змянілася на назву *Дворышча*.

Каму належаў Двор да спалення невядома, але ў сярэдзіне 15-га стагоддзя тэрыторыі ў раёне Дворышча належалі Вялікім князям літоўскім.⁽¹⁾ Яны былі заселены падданымі Вялікага князя “на службах”, баярамі, якія аднаасобна, або су-польна з іншымі ўпраўляліся з самымі рознымі ўчасткамі зямлі, плацілі самыя розныя даніны і выконвалі самыя розныя павіннасці на карысць больш высокага ўладальніка зямель.

Раскопкі на месцы былога два-ра ў Дворышчы маглі б адказаць на многія пытанні з яго гісторыі, але існуе вялікая небяспека, што культурны слой XIV-XV стагоддзяў мог быць цалкам або часткова знішчаным падчас больш позніх будоўляў і перабудоваў.

У 1520 (1524) г. Дворышча належала пану **Юрыю Ільінічу** - маршалку каралеўскаму, старасце лідскаму.

У 1528 годзе Дворышча перайшло да яго сына **Шчаснага Ільініча**, жанатага з Сафіяй Радзівіл, дачкой Яна Барадатага Радзівіла, кашталя-на троцкага. Паводле перапісу войска ВКЛ 1528 г. Шчасны Юр’евіч Ільініч павінен быў ставіць 32 коней (конных воінаў), але, колькі ён павінен быў ставіць ад Дворышча, не ўказана.

Калі Шчасны Ільініч у 1540 годзе памёр, то адзіны сын яго **Юры** быў узятый на выхаванне сваім дзя-дзькам Мікалаем Радзівілам Чорным, выхоўваўся ў Нясвіжы, а пазней служыў у аўстрыйскім войску. У 1555 г. рымскі кесар Фердынанд II надаў Юрыю Ільінічу тытул графа на Міры. Паводле перапісу войска ВКЛ у 1567 г. **Юры Ільініч** ад маёнтка Дворышча ставіў на службу 12 коней і 6 драбаў. Адзін узброены воін выстаўляўся ад 20 дымоў. Жыхароў вакол Дворышча павінна было быць не менш 2 тысяч чалавек.

Юры Ільініч прыняў да сябе за сына князя **Мікалая Крыштафа Радзівіла**, свайго стрыечнага брата, вядомага як “Сіротка”, і 4 траўня 1569 года падарыў яму ўласнасць за-мак Мір і маёнткі Жу-ховічы, Дворышча, Зэльву, Чарноўчыцы і Белую і памёр у роск-віце веку, як апошні прадстаўнік магутнага роду Ільінічаў.⁽¹⁾

За часы “Сіроткі” Дворышча перажыло валочную пачатку (прыкладна 1570 г.). На дробных зем-леўладальнікаў накладваліся паншчыны і выплаты на карысць магната ўжо ў залежнасці ад велічыні ўча-стка зямлі, якім той валодаў

Тут стаяў Двор канца 14-га пачатку 15-га стст.

1. Michał Szymielewicz. Dworzyszczce i Trokiele. Ziemia Lidzka, № 1 (44), 2001.

Езуіты пачалі дзейнасць у ВКЛ у 1569 годзе. У 1608 годзе была створана асобная Літоўская правінцыя ордэна. У 1759 г. з Літоўскай правінцыі выдзелілася Мазавецкая правінцыя. У гэтых дзвюх правінцыях у 1770 годзе было 90 езуіцкіх устаноў, езуітам належала ў ВКЛ каля 12 тысяч валок зямлі (каля 250 тыс. га).

“Корчак”. Герб Лынічаў, уладальнікаў Дворышча.

Мікалай Крыштаф Радзівіл “Сіротка” (1549-1616) - уладальнік Нясвіжа, Міра і Дворышча пад уплывам езуіта Пятра Скаргі стаў актыўным католікам. Выпраўляючыся ў пілігрымку ў Святую Зямлю князь Мікалай Крыштаф Радзівіл “Сіротка” маёнтак Дворышча з прылеглымі сёламі, палямі і лясамі ў 1574 г. аддаў у заклад, а 22 жніўня 1577 г. прадаў за паўцаны біскупу **Валяр’яну Пратасевічу**.

Мікалай Крыштаф Радзівіл “Сіротка”, уладальнік Дворышча

Праз год, 25 жніўня 1578 г. В. Пратасевіч падарыў Дворышча “навечна” Віленскаму езуіцкаму калегіюму. 1 красавіка 1579 г. кароль Стэфан Баторы зацвердзіў гэты падарунак. (2) Калегіюм да гэтага часу стаў Акадэміяй.

Дворышча, Тракелі і бліжэйшыя да іх пасяленні знаходзіліся ў валоданні езуітаў амаль дзвесце гадоў, як маёнткі прызначаныя для ўтрымання Віленскай Акадэміі. Сяляне падпа-радкоўваліся рэктарам Акадэміі, пачынаючы з самага першага - Пятра Скаргі. Рэктары стала трымалі ў Дворышчы сваіх адміністратараў ці, так званых, пракуратараў, і асабіста наведвалі і кантралявалі гаспадарку.

Дворышча і паселішчы вакол яго ў канцы 16-га стагоддзя, трэба меркаваць, былі невялікімі і нічым асаблівым не адметнымі. На першай карце Вялікага Княства Літоўскага Тамаша Макоўскага (“Радзівілаўская карта”), складзенай у 1595, аформленай у 1599 і надрукаванай у 1603 годзе, Дворышча не

пазначана, хаця ўжо існавала каля двух стагоддзяў.

У 1591 г. рэктар Віленскай Акадэміі **Гарцыя Алабіяна** заснаваў у Дворышчы капліцу Святой Маці Божай Ружанцовай (3), а 1 траўня 1591 г. з дазволу генерала Ордэна перадаў тракельскай плябаніі в. Мейдуны з 6 аселямі сялянамі і штогадовую суму - па тры грошы літоўскія з жылога дома і 10 грошаў літоўскіх штогод з маёнтка Дворышча. (4)

Вайна 1654-1660 гадоў так знішчыла гэтыя маёнткі, што паводле падліку Адама Саковіча, адміністратара літоўскага скарбу, за 1661 год “айцы езуіты з маёнткаў Дворышча і Тракелі, якія належалі да Віленскага калегіюма” заплацілі падымнае ледзь толькі з 16 дымоў, якія відавочна засталіся не знішчанымі на той велізарнай тэрыторыі. (5)

У так зв. “Шчорсаўскім” летапісе, пераказаным Яўстахам Тышкевічам у “Лістах аб Швецыі” (1847), ксяндзы езуіты апавядаюць, што ў часы нашэсця на Літву Карла XII (1706), Дворышча, спустошанае працяглымі рабункамі, мела пайсці з дымам, каб не было выкуплена сотня чырвоных залатых, якія адзін з манахаў, папярэдзваючы спаленне, з найвялікшым спехам прывёз з калегіюма. (6)

Дварышчанская капліца Маці Божай Ружанцовай (р.в. N.M.V. Rozancowej) на Дварышчанскіх могілках пры Лідскім гасцінцы была збудавана ў 1591 г. У спісах касцёлаў 1669 г., укладзеным на сінодзе пры біскупстве кс. Сапегі і 1744 г. пры біскупстве кс. Зянковіча капліца пазначаная як філіяльны касцёл ад Тракельскага. У 1770 г. пасля зруйнавання старой езуіты пабудавалі новую капліцу, а ў 1860 г. арандатар і будучы ўладальнік Дворышча **Аляксандр Вольскі** пабудаваў на тым жа месцы новую васьмівугольную капліцу. У гэтай капліцы 9 траўня 1864 г. тракельскі пробашч **Кастусь Сцефановіч** адпеў памерлую 7 траўня ў веку 67 гадоў жонку заснавальніка Станіслава з князёў Мірскіх Вольскую. Капліца гэтая звалася імем Н.Р.М. Ружанцовай, абраз яе ў срэбным акладзе старажытнай работы ў 30-я гады знаходзіўся ў алтары капліцы. У пачатку верасня - 8 дня тут штогод пры вялікім зборы народу праходзілі набажэнствы. (1)

У 1782 годзе побач з Дворышчам у Гімбутах была пабудавана яшчэ адна капліца. Пабудоваў яе прэзідэнт лідскага земскага суда Адам Бажымоўскі.

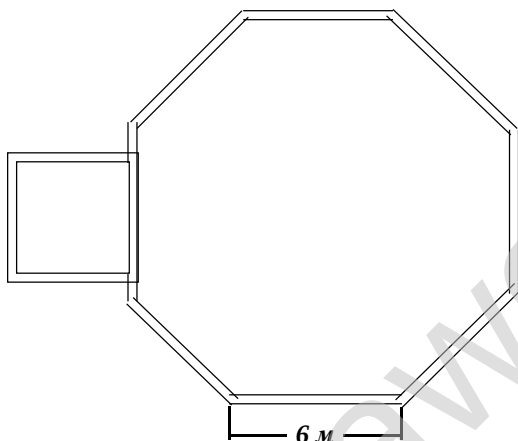
Уладальнікі

Нажаль, гісторыя сядзібы “Дворышча” цалкам не адлюстраваная ў літаратуры. Ні апісання двара, ні апісання сядзібнага комплексу не сустракаецца ні ў савецкіх, ні ў польскіх выданнях па гэтай тэматыцы (2).

1. Michal Szymielewicz. Dworzyszczce i Trokiele. Ziemia Lidzka, № 1 (44), 2001.
2. Szymielewicz M. “Dworzyszczce i Trokiele” // Ziemia Lidzka. № 3. 1939. S. 83.
3. Catalogus ecclesiarum et cleri dioecesis vilnensis. Vilnae, 1923. S. 68.
4. Szymielewicz M. “Dworzyszczce i Trokiele” // Ziemia Lidzka. № 3, 1939. S. 87.
5. Michal Szymielewicz. Dworzyszczce i Trokiele. Ziemia Lidzka, № 1 (44), 2001.
6. Там жа.

На месцы колішняй дварышчанскай капліцы Маці Божай Ружанцовай устаноўлена фігурка Езуса Хрыстуса. Вакол фігуркі добра праглядаецца васьмікугальны фундамент былой капліцы, пабудаванай Аляксандрам Вольскім.

Схематычны план Дварышчанскай капліцы Маці Божай Ружанцовай на Дварышчанскіх старых могілках

Сядзіба не ўключана нават у “Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі”.

Згадка пра маёнтак Дворышчы з прывязаннем кароткіх статыстычных звестак су-стракаецца толькі ў некаторых дарэвалюцыйных выданнях даведкавага характару. Такія выданні як “Воласці і найважныя паселішчы Еўрапейскай Расіі”, “Віленская губерня. Поўны спіс населеных месцаў са статыстычнымі дадзенымі аб кожным селішчы” Гашкевіча І.(3) даюць нам звесткі пра уладальнікаў маёнтка, колькасць жыхароў і наяўнасць у маёнтку млына, броварнага завода, карчмы, касцёла. Але апісання пабудовы нідзе няма.

З-за адсутнасці бібліяграфічных крыніц давялося карыстацца выключна архіўным матэрыялам.

Пошук матэрыялаў вёўся ў архівах і бібліятэках г. Вільні, таму што маёнтак Дворышча знаходзіўся ў Лідскім павеце Віленскай губерні.

У Цэнтральным Дзяржаўным гістарычным архіве Літоўскай Рэспублікі былі прагледжаныя вопісы ўсіх фондаў, дзе меркавана можна было знайсці матэрыял па гісторыі сядзібы ў Дворышчы. Гэта фонды: “Віленскай губерні” № 526, “Губернскага будаўнічага аддзялення” № 382, “Губернскага камітэта па складанні і разгляду інвентароў абшарніцкіх маёнткаў” № 394 і іншыя.(4) Пошук матэрыялаў вёўся таксама ў Дзяржаўным архіве Літоўскай рэспублікі і рукапісных аддзяленнях Акадэмічнай і Ўніверсітэцкай бібліятэкі г. Вільні.

У выніку выяўлены шэраг дакументаў па гісторыі маёнтка. Найболей каштоўнымі з іх з’яўляюцца інвентар маёнтка Дворышча сярэдзіны XIX стагоддзя, ацэначны вопіс будынкаў фальварка Дворышча і праект на пабудову крухмальнага завода ў маёнтку. (5)

У Бюро тэхнічнай інвентарызацыі г. Ліды знойдзены папавярховы план вадзянога млына складзены ў 50-х гадах мінулага стагоддзя.

Нажаль не ўдалося выявіць графічнага матэрыялу які адносіцца да сядзібнага дома.

Зыходзячы з наяўных матэрыялаў, паспрабуем аднавіць гісторыю сядзібы Дворышча.

Сядзібы, як цэнтры фальварчна-паншчын-най сістэмы гаспадарання пачалі ўзнікаць у Беларусі ў канцы XVI пачатку XVII ст.

У канцы XVII стагоддзя маёнтак Дворышча належаў Віленскай Акадэміі. Ксёндз **Ян Франц Кірцэвіч** з Дворышча, рэктар Віленскай Акадэміі валодаў у 1717 годзе 51 дымам, гэта каля 400 жыхароў.

Да канца XVIII стагоддзя маёнтак Дворышча знаходзіўся ў валоданні ў манахаў езуіцкага ордэна. Пасля касачы ордэна езуітаў у 1775 годзе (папская була ад 1773 года) езуіцкія маёнткі на тэрыторыі Рэчы Паспалітай канфіскаваліся. Было канфіскавана і Дворышча, маёнтак перайшоў у скарбовае кіраванне, яго прыняла Раздатачная Камісія, якая прадала яго **Міхалу Ромеру**, троцкаму судзі, з абавязкам выплаты пэўных квотаў укасу Адукацыйнай Камісіі. Неўзабаве значная частка маёнткаў расцерашылася паміж меншымі ўладальнікамі і арандатарамі другой і трэцяй рукі.(1)

Падчас паўстання пад кіраўніцтвам Та-дэвуша Касцюшкі пад раніцу 6 ліпеня 1794 года Дворышча было занятае рускімі войскамі (300 расейскіх

1. Szymielewicz M. “Dworzyszcze i Trokiele”.// Ziemia Lidzka. № 3, 1939, s. 85.

2. Звестак аб Дворышчы няма нават у такіх абагульняючых працах па сядзібна-паркаваму будаўніцтву Беларусі як “Архітэктура палацава-сядзібных ансамбляў Беларусі” А.І. Кулагіна “Садова-паркавае мастацтва Беларусі Федарчука А.Г., “Паркі Беларусі” Анціпава Ў.Г.,”

3. Поўныя выхадныя дадзеныя гэтых кніг гл. у бібліяграфіі.

4. Гл. спіс прагледжаных фондаў у канцы артыкула.

5. ЦДГА Літ. Рэспублікі - ф. 382, воп. 1, спр. 1680.

кавалерыстаў, казакі і дзве палявыя гарматы) генерала Кнорынга. Кнорынг выправіў з Дворышчаў дазор у бок Ліды, недалёка ад сядзібы дазор сустрэлі лідскія сотні пад ка-мандаваннем Караля Сцыпіёна дэль Кампа і Язэпа Вілбека і адагналі назад. Тым не менш перад усёй сілай Кнорынга лідскія сотні адступілі ў Ліду. (2)

Паводле люстрацыі 1796 года Дворышча з фальваркамі Уладзіславава, Тракелі і Гураў знаходзіліся ў спадчыннай уласнасці **Ігната Шукевіча**, слонімскага земскага пісара, у якога Дворышча, Тракелі і Уладзіславава арандавала пані **Пузыніна** (Пузыня). Гураў арандаваў Станіслаў Воўк. У той час гэтая воласць ахоплі-вала 22 вёскі і мела 224 дымы і 1265 душ прыгонных. (3)

У пачатку XIX стагоддзя часткай тых маёнткаў валодалі або арандавалі **Валадкевічы**, а за імі маёнтак Дворышча з фальваркамі Тракелі, Гураў меў у сваім валоданні **Стэфан Незабы-тоўскі**, а пасля яго “паезуіцкі маёнтак Дворышча з фальваркамі Тракелі, Гураў і ўсім да гэтага прыладдзем” быў “загандлёваны ад скарбу і перайшоў у вечнае валоданне сапраўднага стацкага дарадцы і кавалера **Войцаха Пуслоўскага**” (4), уладальніка суседніх Геранёнаў. (5)

4 жніўня 1811 г. Войцаха Пуслоўскі прадаў Дворышча і Тракелі **Антону Наркевічу**, капітану польскіх войскаў.

Разам з тым у пачатку XIX стагоддзя частка маёнтка Дворышча знаходзіўся ў пажыццёвым валоданні ў **Цыпрыяна Шуковіча** “былога прэзідэнта 1-га дэпартаменту Гарадзенскай губерні”. (6) Цыпрыян Шуковіч падчас вайны 1812 г. паступіў у войска і ваяваў на баку французай. Ён не вярнуўся ў тэрміны, азначаныя маніфестам 1812 года для асоб, якія ўдзельнічалі ў вайне на баку Напалеона.

Мабыць не вярнуліся пасля вайны таксама ні Антон Наркевіч, ні яго нашчадкі, бо ў гэты час яны не рабілі ніякіх выплат на рахунак Адукацыйнай Камісіі, і маёнтак Дворышча ў лютым 1814 года ізноў паступіў у скарбовае кіраванне, але ўжо расійскае.

Кіраўнічы сенат пастанавіў у 1821 годзе вярнуць тую маёнткі **Пуслоўскаму**, які ўнёс на пакрыццё запазычанасці ў Адукацыйную Ка-місію 17 лютага 1822 года 33817 рублёў срэбрам.

У 1833 г. пасля смерці Войцаха Пуслоўска-га маёнтак перайшоў па спадчыне шляхам паведамлення яго сынам, адстаўному паручніку **Вандаліну Пуслоўскаму**, а таксама **Францішку, Уладзіславу, Ксаверыю**. Сам Вандалін Пуслоўскі, відаць, не займаўся гаспадаркай і, хутчэй за ўсё, здаў маёнтак у арэнду былому старшыні Нава-градскага межавага апеляцыйнага суда **Аляксандру Антонавічу**

Вольскаму, таму што менавіта Вольскі падпісаў інвентар маёнтка пры аб’яве яго на месцы ў Дворышчы 23 жніўня 1847 года. (7)

У гэты час маёнтак складаўся з мызы Дворышча, асобных фальваркаў Тракелі і Гураў, сяліб Уладзіславава і Божы двор, да якіх нале-жала 18 вёсак і 4 чыншавыя сядзібы. “Да мызы Дворышча належаць: 1) вёска Дворышча 1/2 вярсты ад мызы, у ёй двароў 15, рэвізскіх душ мужчынскага полу 31, жаночага полу 37, наяў-ных м. п. - 54, ж. п. - 54 і вёскі Бялькі, Кабыльнікі, Пашунцы, Зяневічы, Суцькі, Цяшкелі, Гурыны, Мярцінцы, Юравічы - усяго 76 двароў, 270 душ мужчынскага полу і 273 жаночага полу ... усяго зямлі 8758 дзесяцін”. (1)

Паезуіцкі маёнтак Дворышча знаходзіўся ў валоданні спадчыннікаў сапраўднага стацкага дарадцы Войцаха Пуслоўскага да 1855 года. А з гэтага года, “са згоды былой Палаты Дзяржаў-ных маёмасцяў перайшоў у валоданне” былога арандатара гэтага маёнтка “абшарніка Вольска-га па купчай, утворанай 3 лютага 1855 года”. (2)

Пры гэтым на Вольскага былі перанесены ўсе тыя правы і абавязкі, якія ляжалі на Пуслоў-скіх. “На гэтай падставе Вольскі абавязваўся штогод уносіць у скарб 5250 руб., г. зн. па 6% ад сумы, у якую ацэнены азначаны маёнтак былым польскім урадам пры продажы паезуіцкіх маёнт-каў старажытным польскім шляхціцам на пад-ставе канстытуцыі 1775 года”. (3)

Вольскія валодалі маёнткам Дворышча чужь больш за 10 гадоў. (4)

Праўда, у 60-х гадах уладальнікам на-званы ўжо адстаўны паручнік **Станіслаў Аляксандравіч Вольскі**, (5) відаць, сын Аляксандра Антонавіча Вольскага, які згадваўся раней.

Невядома па якой прычыне Станіслаў Вольскі не выплаціў у казну паложаную суму за валоданне паезуіцкім маёнткам, але тым не менш на 1 траўня 1863 года на ім лічылася нядоімка па маёнтку Дворышча ў памеры 5250 рублёў. Нягледзячы на тое, што Палата Дзяржаўных маёмасцяў неаднаразова нагадвала аб неабход-насці аплаціць нядоімку, Вольскі гэтага не зрабіў. А “па гэтаму Палата ў кастрычніку 1864 года паведаміла ў губернскае кіраванне аб узяцці маёнтка ў секвестр з перадачай гэтага мясцоваму ўчастковаму службоўцу”. Вольскаму быў уста-ноўлены ільготны тэрмін да 8 снежня 1965 года на працягу якога ён мог ліквідаваць запазы-чанасць.

8 чэрвеня 1865 г. у Дворышча неспа-дзявана з’явіўся мураўёўскі ураднік з Віленскай дырэкцыі дзяржаўных маёмасцяў і ўвесь комплекс паезуіцкіх маёнткаў - Тракелі, Гурава, Скверны, Уладзіславава і Дворышча з лясамі, лугамі і г. д. забраў у дзяржаўны скарб і, выгнаўшы адтуль правамоцнага яшчэ

1. Michal Szymielewicz. Dworzyszczce i Trokiele. Ziemia Lidzka, № 1 (44), 2001.

2. Лідскі летапісец. № 1-2 (25-26), 2004, см. 28, 37.

3. Michal Szymielewicz. Dworzyszczce i Trokiele. Ziemia Lidzka, № 1 (44), 2001.

4. ЦДГА Літвы. Ф. 394, воп. 4, ад.зах. 782, арк.36.

5. Michal Szymielewicz. Dworzyszczce i Trokiele. Ziemia Lidzka, № 1 (44), 2001.

6. Бібліятэка ВДУ, addзел рукапісаў. 4. 30681-30682 (A.980) арк.2.

7. ЦДГА Літвы. ф.394, воп. 8, ад.зах. 1944, арк. 39.

арандатара Станіслава Вольскага, абвясціў тую маёмасць у сваім распа-радженні, якое трывала некалькі гадоў. (6)

Па правілах Найвысока зацверджанай 23 ліпеня 1865 г. інструкцыі яшчэ пакуль не скарбовы маёнтак Дворышча падлягаў разбіўцы на ўча-сткі для продажу асобам рускага паходжання. Акрамя таго выдзяляліся землі для сялян.

Выгнаны з маёнтка Станіслаў Вольскі не змог ці не захацеў выплаціць запазычанасць у тэрмін, які заканчваўся 8 снежня 1865 года. І тады Палата Дзяржаўных маёмасцяў, спасылаючыся на права канфіскацыі паезуіцкіх маёнткаў за няўплату даўгоў, 31 снежня 1865 года “вызна-чыла прыняць азначаны маёнтак у скарб, пра што данесла другому Дэпартаменту 10 студзеня 1866 года.” (7)

І хоць Вольскі жаліўся з гэтай нагоды ў Сенат, але, мабыць, ён чакаў канфіскацыі, таму што ўвесь хлеб ураджаю 1865 г. ухітрыўся прадаць яшчэ на корані, так што пры ўзяцці маёнтка ў скарб “не знойдзена ніякага збож-жавага хлеба для пракармлення прыслугі і жывёлы.” (8)

На падставе Акта аб наданні зямлі сялянам ад 27 траўня 1866 г. сялянам маёнткаў Дворышча і Тракелі выдзелена для выкупу зямлі з разлікам: вёска Бянейкі - для 9 дымоў, Кабыльнікі - 14, Пашунцы - 8, Юравічы - 4, Суцькі - 4, Гурыны - 6, Ячанцы - 4, Мярцінцы - 12, Эйтуны - 18, Мігуны - 17, Граблі - 4, Вайтовічы - 7, Шнуравічы - 4, Пашаны - 3, Дайнава - 10. Разам для 124 дымоў было выдзелена 2664 дзесяціны 1995 сажняў кв. = 2911 га. Сама вёска Дворышча на той момант мела 14-15 дымоў. Для ажыццяўлення гэтых рэформаў хутчэй за ўсё і быў прысланы муроўёўскі ўраднік, які пракіраваў Дворышчам да 1868 года.

Нарэшце “наезд” урадніка скончыўся. Па кантракце ад 28 траўня 1868 года маёнтак Дворышча перададзены ў арэнднае ўтрыманне губернскаму сакратару **Віктару Міхайлавічу Пятухову** за выплату ў год па 4300 руб. срэбрам (9), а той у сваю чаргу здаў дробныя аранда-тарам прыбытковыя артыкулы маёнтка: карчму, млын, піўзавод і інш. (10)

Дарэчы, згаданы пад 1868 годам піўзавод у Дворышчы - **другі па ўзросту** з вядомых піўза-водаў Лідчыны пасля завода Ландо і Камя-нецкага ў Лідзе (1863 г.). Ён працаваў яшчэ ў 1880-я гады. Будынак завода быў з дрэва. (11)

Аднак маёмасныя пературбацыі не скончыліся. У адносінах да маёнткавага комплексу Дворышча

вярнуліся да інструкцыі 23 ліпеня 1865 г. 3 маёнтка Дворышча былі ўтвораны два продажныя участкі - уласна Дворышча і Тракелі. “З якіх першы на падставе Найвысокага наказу, што адбыўся ў 16 дзень кастрычніка 1868 года, павінен быць прадстаўлены ва ўласнасць, на 37 гадовым праве, генерал-ад’ютанту **барону Лівену Вільгельму Карлавічу** (1), а другі, па хадаініцтву генерал-губернатара Паўночна-Заходняга краю прызначаецца ў продаж, на 20-ці-гадовым праве, г.зн. з прычыны ўзнагароды за службу ў Заходнім краі, **генерал-маёру Нікіціну** (2)”. (3)

Увесну 1869 года начальнік Віленскай люстрацыйнай камісіі загадаў вытворцу спраў Захараву неадкладна падрыхтаваць продажныя ўчасткі б. м. Дворышча. (4)

14 лютага 1870 года арандатар маёнтка каллежскі сакратар Пятухоў вярнуў маёнтак у скарб (5), а 13 студзеня 1870 года адбылася пе-радача ўчастка Дворышча, ацэненага ў 33 тыс. 856 р. 28 коп., ва ўласнасць **барона Лівена**, з растэрміноўкай платы на 20 гадоў без працэнтаў. (6) Пераход Дворышча ад мінстэрства дзяр-жаўных маёмасцяў ва ўласнасць да барона Лівена, члена Дзяржаўнага савета, старшага лоўчага царскага двара, адбыўся на падставе акта дня 5 лютага 1870 года. (7)

Праз 10 гадоў уладальнік Дворышча ізноў памяняўся. Справа ў тым, што “падухоўным тастаманце обер-егермайстра Найвысокага Двара генерал-ад’ютанта барона **Вільгельма Карлавіча Лівена** 15 лютага 1880 г. Санкт-Пецярбургскім акруговым судом зацверджаным і па ўступным акце 5 чэрвеня 1880 г. учыненым” маёнтак Дворышча дастаўся **Вільгельму Густа-вічу Лівену** (8), а ў 2-ой палове 80-х гадоў XIX стагоддзя Дворышча перайшло да яго брата барона **Карла Густа-віча Лівена**. Ад генерал К.Г. Лівена маёнткам Дворышча ў 1890 годзе пе-райшоў да яго сына **Мікалая Лівена** (9), які да 1896 года прадаў маёнтак чарговым уладаль-ніку. Ім аказаўся ці то сенатар **Церцій Філіпаў** (10), ці то яго сын камергер найвысокага двара **Сяргей Церціевіч Філіпаў**.

У якім менавіта годзе ўступіў С. Філіпаў у кіраванне маёнткам не ўдалося ўстанавіць, але ў 1896 годзе ён ужо валодаў Дворышчам таму што да гэтага года адносіцца будаўніцтва С. Ц. Філіпавым у Дворышчы крухмальнага завода.

С.Ц. Філіпаў быў сынам вядомага рускага пісьменніка і дзяржаўнага дзеяча XIX стагоддзя **Церція Іванавіча Філіпава**. Ён стала жыў у Пецярбурзе, займаў важнае становішча пры двары. С.Ц. Філіпаў быў вядомы тым, што скупляў маёнткі (Дворышча - не адзіны

1. ЦДГА Літвы. ф. 392, воп.4, ад.зах. 782, арк.2 і 2аб.

2. ЦДГА Літвы, ф.521, воп. 7, ад.зах. 3468, арк.6аб.

3. ЦДГА Літвы. ф.521, воп.7, ад.зах.3468, арк.7.

4.ЦДГА Літвы, ф.521, воп.1, ад.зах.1270, арк.23.

5. ЦДГА Літвы, ф.524, воп.1, ад.зах.3468, арк.7аб.

6. Michal Szymielewicz. Dworzyszczce i Trokiele. Ziemia Lidzka, № 1 (44), 2001.

7. ЦДГА Літвы, ф.525, воп.1, ад.зах.3469, арк.8.

8. Там жа.

9. ЦДГА Літвы, ф. 525, воп.1, снр.1270 арк. 43-45.

10. Там жа, арк.29

11. ЦДГА Літвы, ф. 525, воп.1, снр.1270 арк. 131.

маёнтак у Беларусі, які набыў С.Ц. Філіпаў) з мэтай абагачэння шляхам далейшага іх перапродажу або здачы ў арэнду па частках, таму што кошты на зямлю пастаянна ўзрасталі.

У 1900 г. некаторы з Філіпавых прадае маёнтак Дворышча **абшарніку Івану Карышаву** (11), а 24 траўня 1906 года Дворышча з фальвар-камі Уладзіслававым, Шуламі, Мікалаевым, Вялікімі Цяшкелямі і Марысевым разам 2754 дзесяціны, атрымаў з люстрацыі ўжо дакладна **Сяргей Філіпаў**, шамбелян царскага двара, які для далейшага гандлю нерухомасцю маёнткі раз-драбіў. Цэнтр іх плошчай у 302 1/2 дзесяціны з млынам на рацэ Жыжме ў 1911 годзе набыў **Аўгуст Амберг** (12), латыш па нацыянальнасці. Магчыма, што ён валодаў маёнткам на правах арэнды. Падставу для такога меркавання даюць заклад-ныя запіскі на атрыманне пазыкі пад заклад земляных участкаў маёнтка Дворышча (3), якія захоўваюцца ў ЦДГА Літвы. Гэтыя “закладныя запіскі датаваныя 1908-1916 гадамі і ўладальнікам маёнтка Дворышча ў іх названы Сяргей Церціевіч Філіпаў. Але паколькі маёнткі былі раздробленыя, то без планаў іх разабрацца, што было прададзена, а што здадзена ў арэнду, цяжка. Невядомая лёс С.Ц. Філіпава пасля Каст-рычніцкай рэвалюцыі. Пасля заключэння мірнай дамовы паміж Расіяй і Польшчай маёнтак Дворышча апынуўся ў складзе Лідскага павету Віленскага Краю Рэчы Паспалітай.

Уладальнікам фальварка Дворышча ў гэты час з’яўляецца вядомы ўжо **Аўгуст Амберг**. Палякі прызналі за ім права ўласнасці на маёнтак, таму хутчэй за ўсё Аўгуст Амберг маёнтак у С. Філіпава ўсё такі выкупіў. Аўгуст Амберг меў жонку польку па імені Яна (Яня, Яніна) і чацвёра дзяцей: сыноў Аляксандрады Вернера і дачок Гертруды ды Эльзу.

Амберг валодаў фальваркам да 1939 года. Пасля прыходу саветаў Амберг уцёк і больш у Дворышчы не з’яўляўся.

Апошнім гаспадаром фальварка Дворышча быў зяць Амберга **Уладзімір Вазняк**. Ён з жонкай прыехаў у Дворышча ў 1941 г. пасля прыходу немцаў і займаў тут трагічны лёс.

Фальварак

Фальварак - сядзіба ўяўляў сабой частку феадальнага валодання, дзе самастойна вялася панская гаспадарка. Складаўся фальварак з двара і зямельнага ўчастка. У двор - комплекс жылых і гаспадарчых пабудов, якія звычайна размяшчаліся па перыметры

прастакутнага ўчастка, уваходзілі панскі дом або дом адміністрацыйнага, адна-дзве невялікія хаты для працоўных і вартаўніка, вытворчыя і гаспадарчыя пабудовы.

Увесь гэты комплекс пабудов прысутнічаў і ў фальварку Дворышча. Больш таго можна меркаваць, што Дворышча было ўзорным фальваркам, таму што належала манахам езуітам.

Фальварак, або як яго называлі мыза Дворышча, размяшчаўся на аддаленні ў чвэрць вярсты ад вёскі Дворышча і прымыкаў да сплаў-ной ракі Жыжмы.

У 40-х гадах XIX стагоддзя сядзібны комплекс уключаў усябе наступныя пабудовы: “Дом жылы панскі драўляны на мураваным фунда-менце” (1), а таксама “эканамічная хата - 1; свіран з сутарэннямі - 1, стайня - 1; хлявоў для быдла - 2, аўчарнік - 1, адына для складвання сена - 1, гумно - 1, хата для мельніка” (2).

Меўся таксама драўляны вадзяны млын на 3-х стойках. (3) Акрамя гэтага, на тэрыторыі сядзібы размяшчаліся наступныя пабудовы: ляднік, печ для абпалу вапны, мураваны бро-варны завод з свіранам на гарэлку. Вінакурэнне на заводзе праводзілася на працягу 6 месяцаў і выкурвалася да 6412 вёдраў гарэлкі. Для продажу гарэлкі ў маёнтку было заведзена 13 корчмаў. Прычым у самім Дворышчы стаяла мураваная карчма. Выручка ад продажу пітва складала 800 рублёў срэбрам. (4) У Дворышчы меўся таксама сельскі запасны склад і драўляная капліца ў імя Божай маці, пабудаваны ў 1770 г. яшчэ ксян-дзямі-езуітамі. (5)

Як відаць, у сярэдзіне XIX стагоддзя сядзіба працягвала захоўваць комплекс пабудов, традыцыйны для фальварачнай сістэмы гаспадаркі XVII - XVIII стагоддзяў. Магчыма нават, што некаторыя з пералічаных будынкаў сядзібы былі збудаваныя яшчэ ў XVIII стагоддзі пры езуітах. На гэта паказвае нататка да інвентара маёнтка за 1847 год, у якім гаворыцца, што і “панскія і сялянскія абзавядзенні па большай частцы вельмі трухлявыя”. А выправіць іх, або пабудаваць новыя цяжка па прычыне адсутнасці ў маёнтку будаўнічага лесу.

Пад значную рэканструкцыю сядзіба ў Дворышчы падпала толькі ў 2-й палове XIX стагоддзя. Комплекс пабудов застаўся ранейшым - дадаўся толькі піваварны завод (1), але на месцы струхлых драўляных будынкаў былі збудаваны новыя мураваныя будынкі сядзібнага дома, млына вадзянога, піваварнага і крухмальнага заводаў, а таксама драўлянага свірана на мураваных сутарэннях. Відаць, у гэты час быў сфармаваны і парк пры сядзібе.

1. Лівен - барон, генерал-ад’ютант, обер-егермейстар царскага двара.
2. Нікіцін - начальнік штаба Віленскага вайсковай акругі.
3. ЦДГА Літвы, ф.525, справа 3468, арк. 22об.
4. Там жа, справа 1270, арк.1.
5. ЦДГА Літвы, ф.525, справа 3468, арк. 19.
6. Там жа, арк. 40 аб.
7. Michal Szymielewicz. Dworzyszczce i Trokiele. Ziemia Lidzka, № 1 (44), 2001.
8. ЦДГА Літвы, ф.525, справа 3468, арк.166.
9. Там жа. Адз. зах. 1270. арк.178.
10. Michal Szymielewicz. Dworzyszczce i Trokiele. Ziemia Lidzka, № 1 (44), 2001.
11. Гашкевіч І.І. Віленская губерня ... Вільня 1905, с. 194.
12. Агляд Віленскай губерні за 1911 г. Вільня 1911. с.
13. ЦДГА Літвы. ф. 542, воп.1, адз. зах. 540, арк.4.

У пачатку 1880 г. у маёнтку была капліца, вінакурны і піваварны завод, вадзяны млын і карчма.

Рэканструкцыя сядзібы праводзілася ў той час, калі пачаўся заняпад дваранскай сядзібы, звязаны з распадам фальварачна-паншчыннай сістэмы гаспадарання. Размах сядзібнага будаўніцтва паступова ішоў на змяншэнне. Мяняецца і сама эстэтычная ўстаноўка. Новыя і рэканструяваныя сядзібы сталі больш нагадваць багатыя дачы; цэнніца ўжо не знешні бляск або паказная пышнасьць, а, хутчэй, інтымнасьць, “выгода”, “паэтычнасьць” прыроднага асяроддзя дома, бытавыя выгоды. Вялікае значэнне надаецца своеасаблівасці, нават арыгінальнасці аблічча сядзібы. Гэта стварае перадумовы для адвольнасці ў мастацкіх рашэннях, бесхарактарнага змешвання стыляў у пабудовах. Асабістыя густы ўладальнікаў ужо не стрымліваюцца модай, як гэта было ў пачатку стагоддзя ў часы панавання стылю класіцызму. (2)

Менавіта гэтым новым эстэтычным уста-ноўкам адпавядаў і сядзібны дом у Дворышчы.

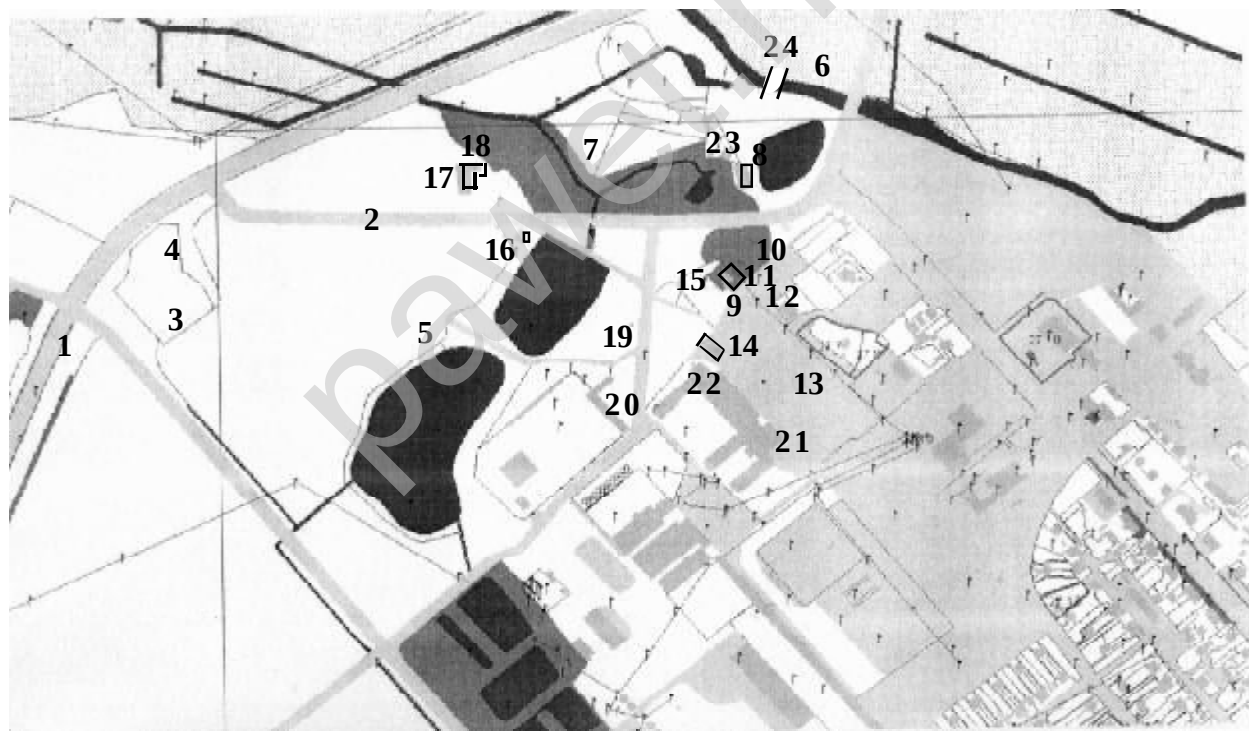
З “Ацэнчнага вопісу будынкаў” скла-дзенага ў 1869 годзе пры канфіскацыі маёнтка ў С. Вольскага мы даведваемся, што ў фальварку Дворышча меўся “панскі

жылы дом з 2-мя вежамі”.

Дом быў зроблены з “часанага хваёвага дрэва, звонку абабіты дошкамі, на мураваным фундаменце. Пакрыты драўняным (гонтаю), дах выфарбаваны фарбай цёмна-чырвонага колеру”. (3) “Дом падзяляўся на тры флігелі, сярэдні - чатырохпавярховы, а два крайнія - 2-х павярховыя, з чатырма ганкамі, з іх - два зашклёныя, у гэтым доме 30 пакояў з кухняю, у ёй студня з меднаю помпаю і трубаю з кранамі, якая праходзіць у пральню; у гэтай апошняй уладкована печка з цэглы, і ў яе памешчаны медны кацёл або апарат для грэння вады для мыцця бялізны, ва ўсім доме некалькі калідораў, 8 камораў, 49 вокнаў, 28 печаў і камінаў, 49 дзвярэй. У пакоях, выключаючы ніжні паверх, падлогі фарбаваныя, сцены вытынкаваныя і выбеленыя, дзверы двойчатыя на жалезных завесах і гаках (круках) з ўнутранымі замкамі, у вокнах рамы венецыянскія падвойныя. Печы з кафлі герметычныя з чыгуннымі дзверцамі.

У ніжнім паверсе ўладкаванне простае, вокны невялікія з кратамі”. (4)

“Па абодвух баках дома дзве мураваныя вежы з галерэямі на версе, сцены іх выфарбаваныя звонку

Карта фальварка Дворышча, рэканструкцыя. Лічбамі абазначаны: 1 - Лідскі гасцінец; 2 - дарога ў фальварак; 3 - старыя могілкі; 4 - фундамент старой капліцы; 5 - сажалкі; 6 - Жыжма; 7 - падвод Жыжмы да млына; 8 - вадзяны млын; 9 - 4-павярховая вежа; 10 - 3-павярховая вежа; 11 - палац, 12 - хаты парабкаў, 13 - стары пейзажны парк; 14 - свіран з сута-рэннямі; 15 - склеп; 16 - карчма; 17 - крухмальны завод; 18 - фундамент бровара, 19 - ляднік, 20 кароўнік, 21 - гумно, 22-адрына, 23 -хата мельніка, 24 - стары мост.

1. ЦДГА Літвы, ф. 394, воп. 4, адз. зах. 782, арк. 3 аб.
2. ЦДГА Літвы, ф. 394, воп. 8, адз. зах. 1944, арк. 4 аб.
3. Там жа, воп. 4, адз. зах. 782, арк. 3 аб.
4. ЦДГА Літвы, ф. 349, воп. 4, адз. зах. 782, арк. 4.
5. Там жа, арк. 3 аб.

жоўтай фарбай. Галярэі абнесеныя ба-лясамі, падлогі іх пакрыты бляхай, выфарбаванай фарбай цёмна-чырвонага колеру”. (5) На вежах былі ўладкованыя бляшаныя трубы для сцёку вады. Вежа на правым баку ад дома - “чатырох-павярховая з лесвіцаю ўсярэдзіне. У ёй 4 пакоі без падлог. Тынковая, 24 акны, 4 печы, 4 дзверэй.

Другая вежа, на левым боку дома - трохпавярховая. У ёй акрамя лесвіцы пакаяўняма, з 7 вокнамі з 3-х бакоў. Пад гэтай вежаю знаходзіцца ляднік”. (6)

Даўжыня дома дасягала 25,2 сажні, а шырыня 6,2 сажні. Усё будынкi г.зн. і дом, і вежы на-званыя трывалымі і ацэненыя ў 2000 рублёў. (7)

Відаць, сядзіба была перабудаваная ў 50-х гадах XIX стагоддзя, але, магчыма, што цэнтра-льны драўляны аб’ём застаўся ранейшым, а да яго прыбудоўвалі дзве мураваныя вежы.

Больш падрабязнае апісанне сядзібнага дома даць немагчыма таму, што не ўдалося выявіць графічны матэрыял з малюнкам сядзібы, а дом у цяперашні час цалкам разбураны.

Захавалася толькі адна чатырохпавярховая вежа. Сядзібная вежа ўяўляе сабой 4-х павярховы, квадратны ў плане цагляны будынак на высокім каменным падмурку. Вышыня вежы каля 15 метраў. Пад ёй маецца склеп. Будынак мае насычанае дэкаратыўнае аздабленне. Аб-тынкаваныя сцены вежы прарэзаныя паўцыркульнымі вокнамі з прафіляванымі арачнымі сандрыкамі. Вуглы вежы да чацвёртага яруса выдзелены рустам.

Чацвёрты паверх аддзелены ад трэцяга шырокім прафіляваным карнізам. Верхні паверх служыў, відаць, назіральнай пляцоўкай, з якой можна было любавання навакольнымі. Сцены 4-га паверха мелі па тры падоўжаныя паўцыркульныя акны з кожнага боку вежы. Над вокнамі былі такія ж прафіляваныя арачныя сандрыкі, як і ў вокнах ніжніх ярусаў. У адрозненне ад ніжніх паверхаў сцены верхняга паверха не мелі рустоўкі вуглоў, але затое былі ўпрыгожаныя чатырма паўкалонамі дырочнага ордэна з кожнага боку.

Будынак вежы завяршаўся нешырокім фрызам і карнізам з зубчастым атыкам. У апісанні 1869 года сказана, што вежы мелі галярэі наверх, абнесеныя балясамі. (1) Па гнёздах у сцяне для бэлек ўдалося ўстанавіць, што дах быў двух-схільны, нахіламі “ўнутр” вежы. У сцяне, якая прымыкала да палаца, выяўлена адтуліна для вадасцёкавага жолаба і “вілкі”, якія трымалі вадасцёкавую трубу.

Унутры сцен вежы пракладзены дымаход, які ідзе знізу па спіралі па ўсіх чатырох сценах усіх паверхаў. Печы знаходзіліся ў падвале вежы. З аднаго боку вежы была прыбудоўка няяснага прызначэння. Пра наяўнасць

прыбудоўкі сведчаць выемкі для бэлек у сцяне вежы і карніз, які накрываў стык страхі прыбудоўкі са сцяной вежы.

Пластычнае рашэнне фасадаў вежы, з поўным наборам архітэктурных элементаў эпохі адраджэння паказвае на яўны эклектычны характар архітэктурны сядзібы. Гэты так званы “неарэнесансны” стыль быў шырока распаўсюджаны ў сядзібнай архітэктурцы Беларусі другой паловы XIX - пачатку XX стагоддзя.

Перш чым прывесці аналагі неарэнесанс-най сядзібы ў Дворышчы неабходна адзначыць, што ў асяроддзі архітэктараў 2-ой паловы XIX пачатку XX стагоддзя “панаваў творчы індывідуалізм, мастацка-стылявы экстрэмізм, што выключала наяўнасць нават двух аднолькавых па кампазіцыі сядзіб”. (2)

Прагледзеўшы вялікую колькасць неарэнесансных сядзіб мы выдзелілі дзве, як нам здаецца, найбольш блізкія да захаванага фрагменту сядзібы ў Дворышчы.

Гэта сядзібны дом ў г. п. Лынтуні (Пас-таўскага раёна), пабудаваны ў 1907 г. у выглядзе абагульненага віды венецыянскага, размешчанага на канале “палацо”. (1). Двухпавярховы сядзібны дом мае асіметрычную аб’ёмна-просто-равую кампазіцыю, у якой дамінуе трох’ярусная квадратная ў сячэнні вежа. У цэнтры фран-тальных фасадаў ідэнтычныя тэрасы на спа-раных канеліяваных калонах. У экстрэмы сядзібы прадстаўлена ўся шматграннасць рэне-сансных форм і прыёмаў. У дэкоры выкарыстаны фактурны і гладкі руст, атыкі, балюстрады, трохвугольныя і лучковыя сандрыкі, гірлянды, пальмавы і г.д. (1)

Яшчэ большае падабенства вежа ў Дворышчы мае з вежай сядзібы Тарнова, размешчана ў тым ж Лідскім павеце.

Асновай для будаўніцтва сядзібнага дома ў Тарнове з’явілася ўтрыманая форма італьянскай вілы, трактованая ў дынамічнай асімет-рычнай кампазіцыі з вежай-дамінантай. (2) Сядзіба ў Тарнове сфармавалася ў канцы XIX - пачатку XX стагоддзя. Сядзібны дом уяўляў сабой мураваны асіметрычны ў плане будынак з маляўнічай ступеньчатай кампазіцыяй фасадаў. Асноўнай часткай будынка з’яўляецца двух-павярховы аб’ём з цэнтральным выступам рыза-літам на галоўным фасадзе.

З заходняга боку размешчана аднапавярховая прыбудоўка, з усходняй - дамінантная ў сілуэце чатырохпавярховая вежа, па абодвух баках цэнтральнага рызаліту над ганкамі размешчаны балконы. Вуглы асноўнага аб’ёму руставаныя.

Цэнтральная вось галоўнага фасада выдзелена рызалітам і вертыкальным радам паў-цыркульных вокнаў з прафіляванымі арачнымі сандрыкамі.

1. Воласці і найважнейшыя паселішчы Еўрапейскай Расіі. Вып. V. Спб. 1886, с. 19.

2. А.П. Вергуноў. У.А. Гарохаў. Рускія сады і паркі. М. 1988, с. 134.

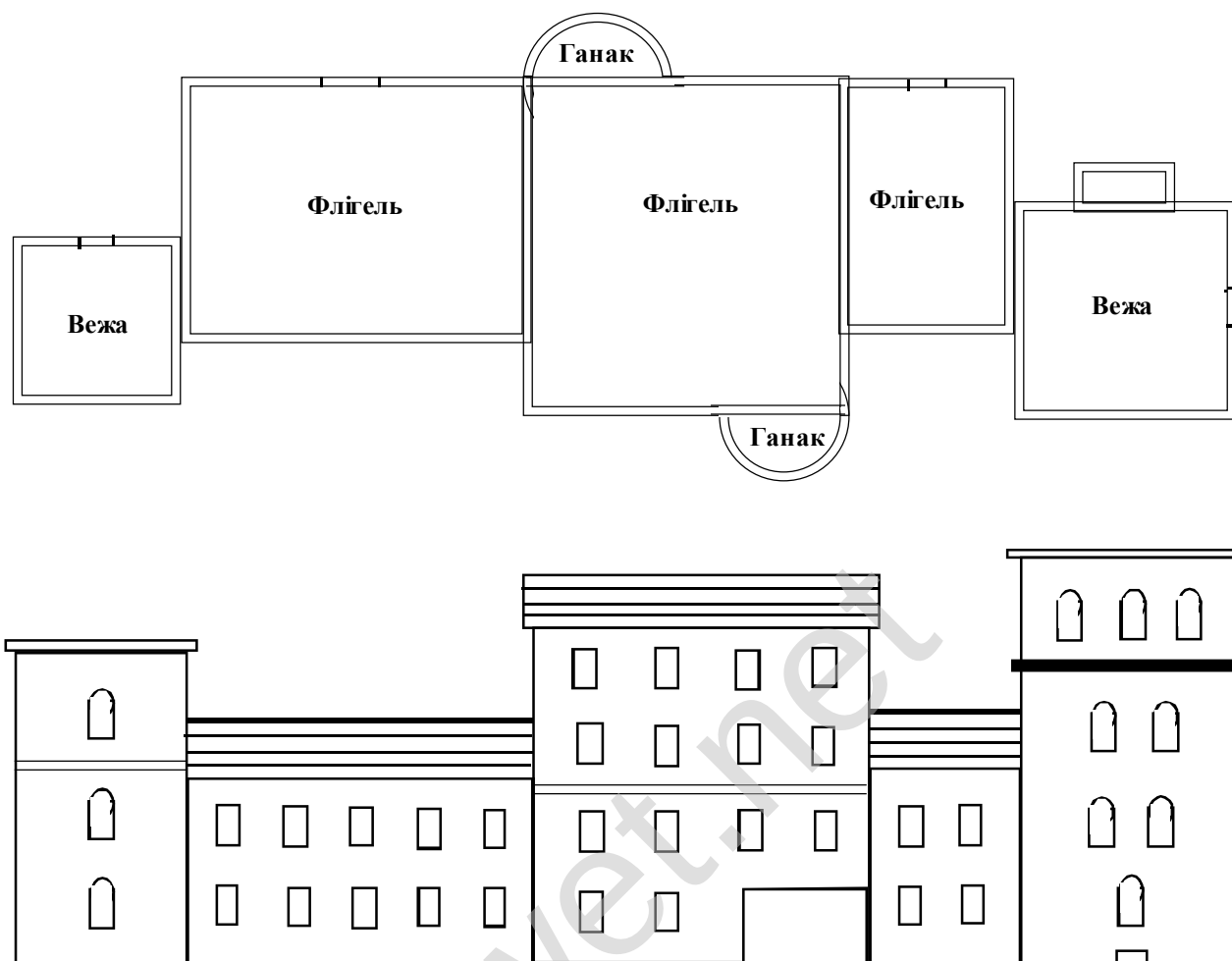
3. ЦДГА Літвы, ф. 525, воп.1, спр.1270, арк. 130.

4. Там жа.

5. Там жа, арк. 130 аб.

6. Там жа, арк. 131.

7. Там жа, арк. 130.

*План і фасад палаца Вольскага ў Дворышчы. Выгляд з боку Лідскага гасцінца.
Схематычная рэканструкцыя.*

Планіроўка будынка анфіладна-калідорная. (3)

Вежа ў Дворышчы мае агульныя рысы з вежамі і Тарноўскай, і Лынтунскай сядзібаў.

Так першыя тры паверхі вежы Дворышчанскай сядзібы практычна ідэнтычныя вежы сядзібы ў Тарнове. Адрозненне складаецца толькі ў тым, што ў Тарноўскай сядзібе вуглы вежы не маюць руста. Затое дакладна такія ж руст маюць вуглы асноўнага аб'ёму тарноўскай сядзібы. Верхні чацвёрты ярус вежы Дворышчанскай сядзібы мае больш агульнага з вежай сядзібы ў Лынтунях. І ў той, і ў другой вежы верхнія ярусы аддзеленыя ад ніжніх шырокімі карнізамі і маюць па тры вялікія паўцыркульныя акны з кожнага боку.

Ад другой вежы - трохпавярховай - у Дворышчы захаваўся фундамент, на якім у 80-я гады 20-га стагоддзя надбудавалі нешта незразумелае "пад старыну". Захаваўся таксама ляднік пад вежай, уваход у які завалены. Наяўнасць лядніка дае падставу меркаваць, што гэтая вежа не апальвалася. Пра архітэктурныя асаблі-васці яе зараз сказаць цяжка. Трэба меркаваць, што стыль абедзвюх вежаў быў блізкі.

Сядзібы, прыведзеныя намі ў якасці анала-гаў да Дворышча, пабудаваныя на мяжы XIX-XX стагоддзяў. Але сядзібны дом у Дворышчы быў пабудаваны значна раней. Найболей вера-годна, што пабудову сядзібы ажыццявілі **Пус-лоўскія**, якія валодалі Дворышчам да 1855 года.

3 "вопісубудынка" за 1869 год, які ўжо згадваўся, відаць, што акрамя сядзібнага дома ў комплекс сядзібы ўваходзілі два жылыя флігелі. Адзін з іх "жылы эканамічны дом з хваёвага дрэва пакрыты дражкаю; даўжыня - 15, шырыня 4 1/2 саж., стары". (1) У гэтай хаце было 3 сенцаў, 8 абтын-каваных пакояў "у якіх столь з дошак, падлогі бітыя з гліны, 5 печаў з двума выведзенымі наверх дахукомінамі, 4 печы - цагляныя і 1 з кафлі. Пад гэтым домам ёсць невялікі склеп". (2)

Другі эканамічны дом з ган-кам і сенцамі з хваёвага дрэва на каменным падмурку пакрыты са-ломай; 5 1/2 саж. даўжыня; 3 1/2 саж. шырыня, тухлявы. У хаце "пакояў з кухняю 5, з іх 4 абтын-каваныя, угэтых пакоях падлогі і столь з дошак.

У "Вопісе" пералічаны і гас-падарчыя пабудовы. Гэта хлебная адрына з хваёвага лесу на камен-ным

1. ЦДГА Літвы, ф. 525, воп.1, спр.1270, арк. 130, 130 аб.

2. Гісторыя Беларускага мастацтва. Т.3, канец ХVIII пачатак ХХ ст. Мінск. 1989, с. 178.

Вежа палаца Пуслоўскіх ў Дворышчы.

Скляпенні падвала вежы

Дымаходныя адтуліны ў сцяне вежы

Фрагмент сцяны вежы палаца Пуслоўскіх у Дворышчы, на якой відны сляды прымыкання страхі і выемкі перакрыццяў палаца.

Тынкаваны дымаход ў сцяне вежы

Уваход у падвал вежы.

падмурку, 6 хлявоў, стайня, вышкі, вяндлярня, свіран, ляднік. Млын з хваёвага дрэва, кузня драўляная, піваварны завод з дрэва. Бровар мураваны, карчма. (3)
Усё будынкі названыя альбо старымі, альбо

1. Гісторыя Беларускага мастацтва. Т.3, канец ХVIII пачатак ХХ ст. Мінск. 1989, с. 183.

трухлявымі. Таму пазнейшымі ўладальнікамі маёнтка большасць гаспадарчых будынкаў была пабудавана зноўку.

У цяперашні час на тэрыто-рыі сядзібы захаваліся поўнаасцю або часткова будынкi млына, крух-мальнага завода, ледніка, свірана, карчмы, кузнi і нейкага складскога памяшкання.

З усіх гэтых гаспадарчых пабудоў даклад-нае датаванне мае толькі будынак крухмальнага завода, які размешчаны на заходняй ускраіне сядзібы на даволі

Новабуд на фундаменце трохпавярховай вежы.

Увахлd у ляднік пад трохпавярховай вежай.

значным аддаленні ад сядзібнага дома.

Завод пабудаваны С. Ц. Філіпавым у 1896 годзе. У ЦДГА Літоўскай Рэспублікі знойдзены праект на пабудову крухмальнага завода ў маён-тку Дворышча. (1)

Паводле гэтага праекту завод быў пабудаваны з буй-нога дзікага каменю на вап-навай рошчыне. Знешнія бакі камянёў былі счэсаны такім чынам, што атрымліваліся роў-ныя плоскасці розных каляро-вых адценняў. Гэта надавала пабудове вельмі маляўнічы выгляд. Будынак завода "Г"- падобны ў плане. Да працяг-лага прастанутнага асноў-нага аб'ёму з паўночна-ўсход-няга боку прымыкае невялікая, амаль квадратная ў плане прыбудова, у якой размяш-чалася паравая машына.

Сцены будынка прарэ-заны прастанутнымі аконнымі і дзвярнымі праёмамі без уся-кага дэкору.

Будынак быў пакрыты высокім двухсхільным дахам, які ўтварае даволі шырокае паддашкавае памяшканне, у якое вяла драўляная лесвіца.

Бэлечнае перакрыцце са-мага вялікага памяшкання мела дадатковыя апоры ў выглядзе васьмі драў-ляных слупоў.

Будынак завода неаднаразова мяняў сваё функцыянальнае прызначэнне - мянялася пла-ніроўка, з'яўляліся разнастайныя прыбудовы. Да 1973 года там размяшчаліся майстэрні с/г тэхнікі Таму, першым чынам неабходна зняць "налёт часу" - апошніх гадоў. Пасля гэтага частку будынка, якая найболей захавалася, можна рэканструяваць і прыстасаваць для новага прызначэння, а частку - закансерваваць.

Побач стаяла хата для рабочых на шэсць сем'яў. Зараз там зарослы падмурак.

Побач з крухмальным заводам знахо-дзіцца падмурак яшчэ адной пабудовы. Перша-пачатковае прызначэнне яе нам не вядома. Магчыма гэта быў бровар або піваварны завод, якія згадваюцца, а можа - стайня. Гэта невялікі аднапавярховы "Г"- падобны ў плане будынак пакрыты двухсхільным дахам. Мур быў выкана-ны аналагічна апісанаму муру крухмальнага завода г.зн. з часанага дзікага каменю.

Насупраць крухмальнага завода цераз дарогу стаяла карчма. Завод, карчма і брук паміж імі фармавалі ўезд у фальварак.

Былая **карчма** як і будынак **крухмальнага завода**, выкананыя ў камені. Толькі карнізы, аконныя і дзвярныя перамычкі ў цэгле.

Карчма (10 x 12 м) - аднапавярховы бу-дынак - размешчаны ўдалечыні ад жылых і гаспадарчых пабудоў вёскі, побач з сажалкай. Зараз, пад'язджаючы да Дворышча, звяртаеш увагу, што карчма і завод знаходзяцца за 50-100 м ад паказальніка, за межамі вёскі.

1. Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Віцебская вобласць. Мн., 1985, с. 329.

2. Гісторыя Беларускага мастацтва. Т.3. Мн., 1989, с.185.

3. Збор Помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Гродзенская вобласць. Мн., 1986, с. 245.

Архітэктара карчмы, як і млына - лаканічная. Усё эмацыйнае ўздзеянне дасягаецца за лік спалучэння каменю і цэглы. У савецкі час карчма была перароблена пад кузню.

Наўпрост насупраць сядзібнага дома па-між дзвюма невялікімі сажалкамі размешчаны **ва-дзяны млын**.

Млын пабудаваны не на Жыжме, а побач. Для яго працы была створана цэлая водная сістэма, якая ўключала шлюз на Жыжме, падвад-ны канал, воданазпашвальную сажалку, сажалку адпрацаванай вады і адвадны канал, па якім вада вярталася ў Жыжму. Рабочая сіла стваралася за кошт розніцы ўзроўняў вады перад шлюзам і пасля шлюза.

Будынак млына пабудаваны з бутавага каменю ў той жа манеры, што і крухмальны завод. Толькі франтоны выведзеныя з цэглы. Пабудова 2-х павярховая прастакутная ў плане памерам 25,6 x 12,2 метра, да паўночна-заходняму тарца асноўнага аб'ёму прымыкае аднапавярховая прастакутная прыбудова памерам 9,9 x 5,5 метра. (1)

Таўшчыня сценаў першага паверху асноўнага аб'ёму дасягае 1,15 метра, другога паверху - 90 см, таўшчыня сценаў прыбудовы каля 60 см.

План крухмальнага завода. 1896 г.

Брук ад Лідскага гасцінца да фальварка Дворышча. Злева крухмальны завод, справа карчма.
Брук пакрыты асфальтам у 2006 г.

1. ЦДГА Літвы, ф. 525, воп.1, спр. 1270, арк. 131.

2. Там жа.

3. Там жа, ф. 525, воп.1, спр. 1270, арк. 131-140.

Млын мае высокі двухсхільны дах, крыты чырвонай чарапіцай. На паўднёва-заходнім схіле даху

ёсць чатыры аконныя праёмы - люкарны.

Прыбудова крытая аднаскільным дахам.

Паўднёва-заходні фасад млына меў па баках ледзь выступаўшыя рызаліты. Вокны першага паверху гэтага фасаду мелі праста-кутную форму, а вокны другога паверху - паўцыркульную форму.

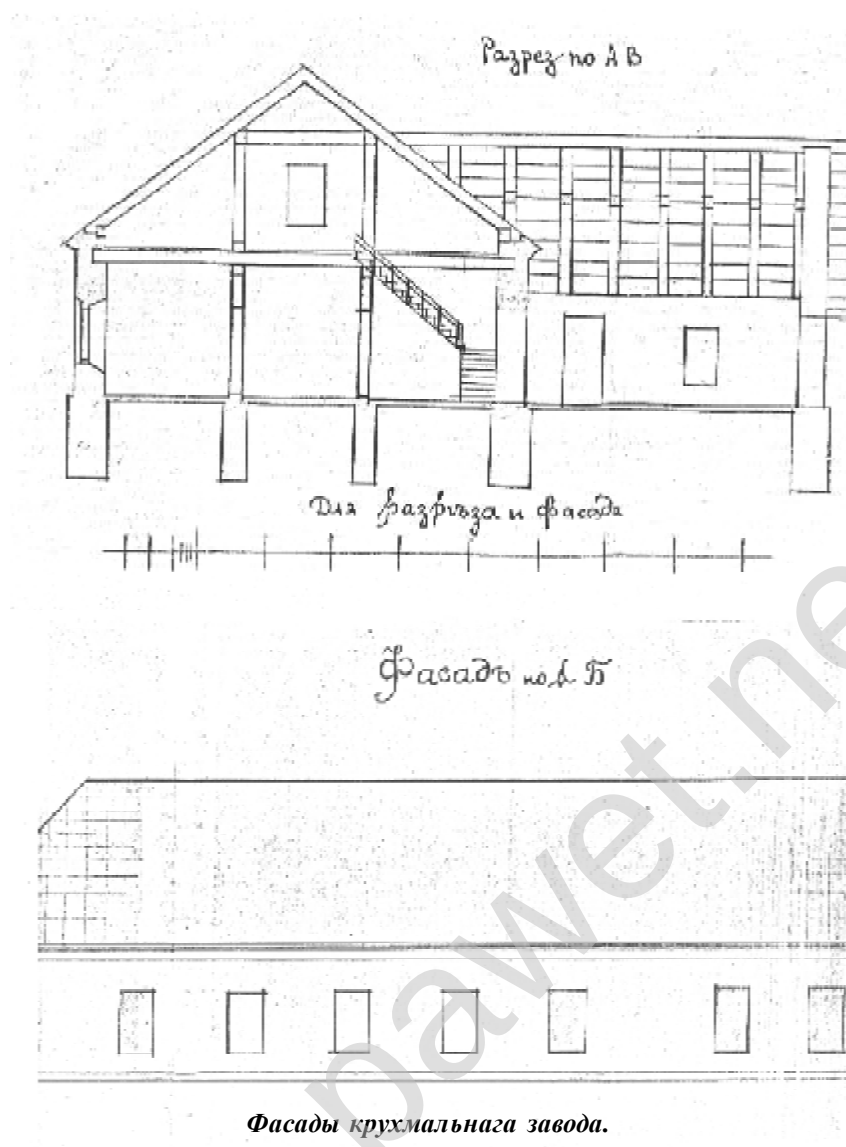
На астатніх фасадах аконныя праёмы, як першага так і другога паверхаў, прастакутнай формы.

Вялікая вышыня паддашкавага памяш-кання дазваляла выкарыстаць яго, як яшчэ адзін паверх. На трэці паверх праз драўляны балкон у тарцы будынка падавалася збожжа. Збожжа падавалася грузавым ліфтам (віндай).

Частку першага паверху займаў тартак. Млын стаіць на дубовых палях. З-за паніжэння ўзроўню вады ў рацэ - палевыя фундаменты праселі. У выніку па целе млына - у каменным му-ры і па галоўным франтоне - утварыліся раско-ліны. Прычынай расколіны ў франтоне магла быць і работа вінды.

Нажаль, год будаўніцтва млына яшчэ назваць нельга. Толькі вядома, што над уваходам вісела бляха з надпісам **“Застрахована ў 1888 годзе Паўночным таварыствам”**. Гэта, мабыць, і ўсё, што вядома пра мінулае млына.

У 1959 годзе БТІ г. Ліды праводзіла інвентарызацыю будынка млына. З складзенага

Фасады крухмальнага завода.

Фрагмент сцяны крухмальнага завода з датай заснавання.

Руіны крухмальнага завода. 2006 г.

тэхніч-нага пашпартавідаць, што ў 1959 годзе млын яшчэ выкарыстоўваўся па сваім найпроставым прызначэнні, малолі збожжа і працаваў тартак.

З пашпарта гэтак жа відаць, што млын меў бутава стужачны падмурак - 30% зносу; бутавае сцены і перагародкі - бутава і бярвенныя - адсотак зносу 35%; перакрыцці - накат до-шак па драўляных бэльках - знос 40%; дах чарапічны 2-х схільны - знос - 40%; падлогі дашчаныя - знос 65%; вокны простыя створкавыя і дзверы філянговыя і простыя цясляр-най работы - знос 50%; уну-транае аздабленне - просты пабел - знос 35%; каменны адмошкі зношаны да 40%. (1)

З дапаможных частак будынка паказана прыбудова са сценамі і перагародкамі з бутавага каменю на бутавым падмурку, з дашча-ным перакрыццем і чарапіч-ным дахам. (2).

Хата мельніка па апо-вядох старажылаў была па-будавана на пару гадоў паз-ней, чым млын. Размешчана яна поблізу ад млына.

Хата пабудавана ў зрубнай тэхніцы. Бярвёны злучаныя шляхам усечкі ад-наго бярвенна ў іншае на вуг-лах зруба. Для Гарадзенскай вобласці характэрны вугал без выступаў за плоскасць зруба (чысты вугал, “ластаў-чын хвост”, гладкі, нямецкі). Гэты тып вугла шырока ска-рыстоўваўся з пачатку XX стагоддзя ў заходніх абласцях Беларусі.

Фундаменты ўяўляюць сабой валуны, выкладзеныя па перыметры хаты, затым рад цэглы, на які ўкладвалі першы вянок.

Дах хаты двухсхільны з усечаным фран-тонам. Такая форма даху, відавочна, запазы-чаная з нямецкай архітэктуры.

Гаварыць аб першапачатковай планіроў-цы хаты немагчыма - кожны гаспадар па-свойму мяняў унутраную структуру.

У розныя часы існавала дзве хаты мельніка. Потым адна была знесена па старасці, больш новая стаіць да сёння.

Карчма, 2006 г.

З іншых гаспадарчых пабудов сядзібы добра захаваліся да нашых дзён **ляднік, склеп і свіран**.

Ляднік і склеп уяўляюць з сябе складзеныя з бутавага каменю з ужываннем цэглы паўпадвальныя памяшканні, дахі якіх выступаюць над зямлёй.

Свіран размяшчаецца на супрацьлеглым (у параўнанні з іншымі будынкамі) боку, на ўсход ад сядзібнага дома.

Свіран - працяглы драўляны будынак на высокім сутарэнні з бутавага каменю. Будынак у плане прастакутны і крыты высокім паў-вальмавым дахам.

Паўпадвальнае памяшканне асвятлялася 7 прастакутнымі вокнамі з жалезнымі кратамі. З заходняга бакавага фасада ў сутарэнь вялі шырокія дзверы.

У свіране маецца двое двухстворкавых дзвярэй. Да адных з іх была зробленая шырокая мураваная лесвіца.

У сценах свірана, на супрацьлеглым ад дзвярэй боку прарэзаны 3 маленькія аkenцы.

Яшчэ дзве гаспадарчыя пабудовы коліш-няга фальварка Дворышча былі разабраны ў 60-80-х гадах мінулага стагоддзя. Гэта гумно і адрына.

Акрамя названых пабудов фальварак меў кароўнік (кароўнікі), стайню (канюшню), шэраг іншых збудаванняў.

З усіх пералічаных гаспадарчых пабудов сядзібы нам вядомая толькі дата пабудовы крухмальнага завода - 1896 год. Але ўлічваючы, што ўсе пабудовы збудаваныя ў той жа манеры, што і крухмальны завод г.зн. з бутавага каменю, не аб-тынкаваныя, то вельмі ве-рагодна, што ўсе яны бу-даваліся ў адзін час, дзесьці з сярэдзіны да канца XIX стагоддзя.

У другой палове XIX стагоддзя, а магчыма нават і раней у сядзібе Дворышча быў разбіты парк пейзаж-нага тыпу. (1)

У пачатку XX ст. ма-ёнтку з 92 жыхарамі фаль-варка належалі 2728 дзеся-цін зямлі. (2)

Матэрыялы сабраў

Віктар Кудла,

адрэдагаваў і надрыхтаваў да друку Станіслаў

Суднік.

(Працяг у наст. нумары.)

Вёска

Вёскі ўзніклі пры дварах, калі колькасць работнікаў, патрэбных для апрацоўкі зямель двара пачынала перавышаць колькасць, якую можна было непасрэдна размясціць у двары. Звычайна гэтыя вёскі былі невялікія.

Першапачаткова вёска Дворышча была забудована абок Лідскага гасцінца, мела 14 дымоў і

размяшчалася за паўвярсты ад двара. Адносілася да Жырмунскай воласці Лідскага павету.

У 1847 годзе вёска Дворышча налічвала 15 двароў.

У 1859 годзе уладальнік маёнтка Дворышча Аляксандр Вольскі знёс вёску, а яе зямлю ўключыў у склад дваровай. Сялян пасялілі на пусташы за дваром. Гэтым і тлумачыцца сённяшняе далёкае ад вёскі размяшчэнне могілак і капліцы.

Да 1861 года сяляне былі прыгоннымі, але прыгон быў “гнуткі”. У “Вынятцы з апісанняў памешчыцкіх земляў у 100 душ і больш” чытаем пра Дворышча: “Величина денежного оброка со двора - кто не ходит на барицину, платит 25 р., пашет и убирает 3 дес. Дани со двора при наделе 15 дес. от 16 1/2 р. до 46 1/2 р., при наделе 20 дес. - очередной караул и огородничество, вышний надел даёт 1/2 гуся, 1 курицу, 16 яиц...”

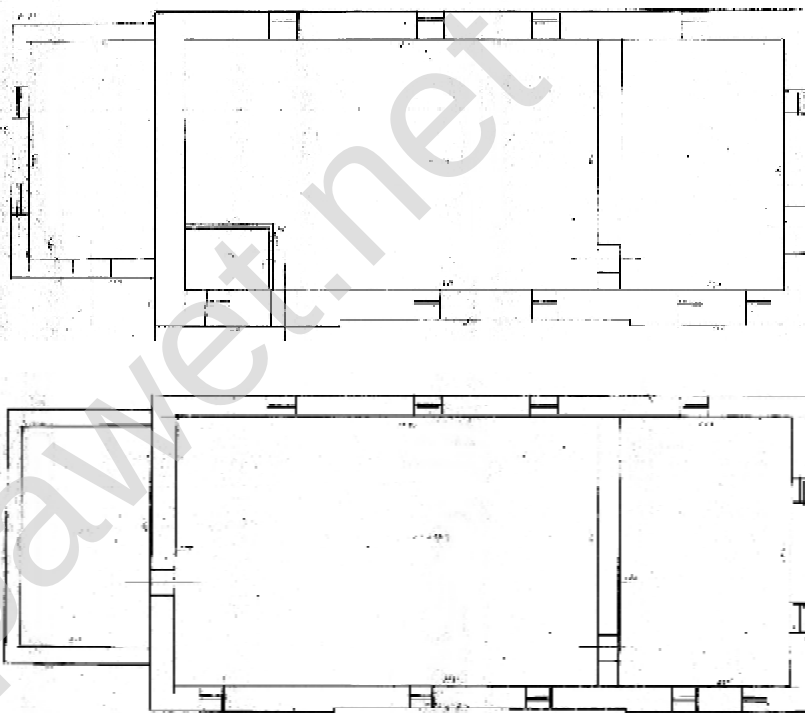
Паводле перапісу 30.09.1921 г. на месцы сучаснага паселішча былі дзве вёскі: Дворышча-1 (8 жылых пабудоў, 50 жыхароў) і Дворышча-2 (9 жылых пабудоў, 49 жыхароў), разам 17 жылых пабудоў, 99 жыхароў. Адносіліся да Жырмунскай гміны Лідскага павету.

Фальварак заставаўся асноўным месцам працы для жыхароў вёсак. Працавалі крухмальны завод, млын, бровар.

У 20-я гады частка зямель фальварка падпала пад парцэляцыю* і была прададзена

Вадзяны мляна ў Дворышчы, здымак 80-х гадоў XX ст.

План 1-га і 2-га паверхаў вадзянога мляна ў Дворышчы, складзены ў 1958 г.

Падвод Жызмы да млына, 2006 г.

сялянам, у першую чаргу з вёсак Дворышчы. Захаваўся акт Дамовы аб намеры продажу адной парцэлі зямлі плошчай 1,432 га абшарнікам Аўгустам Амбергам з маёнтка Дворышча селяніну Міхалу Гяцэвічу з вёскі Дворышча.

Дамова аб намеры продажу

Г. Ліда, дня 19 красавіка 1928 г. Мы, ніжэй падпісаныя: з аднаго боку Аўгуст Амберг, які жыве ў маёнтку Дворышча, а з другога боку Міхал сын Антонія Гяцэвіч (Giesewicz), які жыве ў вёсцы

1. Архіў БТІ Лідскага Райвыканкаму. Тэхнішарт млыны ў в. Дворышча.
2. Там жа.

Млын, выгляд спераду, 80-я гады XX ст.

Млын, выгляд з тыльнага боку, 2006 г.

Дворышча, абодва гміны Жырмунскай, пав. Лідскага, і якія ў названых мейсцах маюць права на законнае пражыванне, па сутнасці сённяшняга акту заключылі дамову аб намеры продажу нерухомай маёмасці наступнага зместу

1) Аўгуст Амберг мае намер і абяцае прадаць Міхалу Гяцэвічу са складу зямскага маёнтка пад назвай Дворышча, які знаходзіцца ў яго ўласнасці, размешчанага ў Жырмунскай гміне Лідскага павету), № зап. у гіпатэчным архіве ў Вільні 617 – адну парцэлю

Хата мельніка, здымак 60-х гадоў.

Ляднік.

Руіны склепа.

зямлі, пазначаную на парцэляцыйным плане часкі таго маёнтка, упарадкаванай мернікам (землямерам) Я. Ненартовічам у 1927 г., акцэпта-ванага старшынём Наваградскай акруговай зямскай управы ў Гародні 11 лютага 1928 г., № 7 заверанай плошчы 1,4320 га – адзін, чатыры тысячы трыста дваццаць.

2) Прадажная цана дабраахвотна была ўстаноўлена бакамі ў суме 529 зл.50 гр. – пяцьсот дваццаць дзевяць зл. 50 гр. за ўвесь аб'ект продажу. У залік гэтай сумы новы пакупнік заплаціў, а прадавец атрымаў з афармленнем квітанцыі 100 –

Свіран з сутарэннямі, 2006 г.

Гумно, здымак 60-х гадоў XX ст.

Адрына, здымак 60-х гадоў XX ст.

Парк пейзажнага тыпу ў Дворышчы.

-
1. Фідарчук А.Т. Садова-паркавае мастацтва Беларусі. Мн. 1989. с. 164.
 2. Для напісання гэтых раздзелаў скарыстана праца: “Кооперативный проектный институт при госстрое РБ. Заказчик: Экспериментальная база «Нива» Эскизный проект детальной планировки центра Н.П. Дворище. Объект 90-129. Историко-архивные и библиографические исследования. Гл. инженер института – В.М. Лапцевич. Гл. архитектор проекта – С.И. Борисович. Историк – Р.В. Боровой. Минск 1991.”

Мар'ян Баяровіч - музыка, фалькларыст, паэт, чалавек

БАЯРОВІЧ Мар'ян Андрэевіч нарадзіўся 1 студзеня 1933 г. у вёсцы Альгецішкі Ашмянскага р-на Гарадзенскай вобласці. Беларус. Адукацыя вышэйшая. Закончыў Беларускаю акадэмію музыкі па класе баяна ў 1970 годзе. Па спецыяльнасці выкладчык. Працоўны стаж 50 гадоў.

Працоўную дзейнасць пачаў з траўня 1951 года сакратаром, а затым старшынём Ашмянскага сельскага Савета.

З верасня 1954 г. па жнівень 1958 г. вучыўся ў Гарадзенскай музпеднавуальні, а з верасня 1958 г. па студзень 1975 г. ужо працаваў выкладчыкам, загадчыкам аддзялення, намеснікам дырэктара па навукальнай рабоце Гарадзенскай музпеднавуальні.

З 1975 г. працаваў намеснікам дырэктара, з 1977 г. - дырэктарам Лідскай музнавуальні, а з лістапада 1996 г. - выкладчыкам.

У перыяд дырэктарства М. Баяровіча у музычнай навукальнай праведзена значная работа

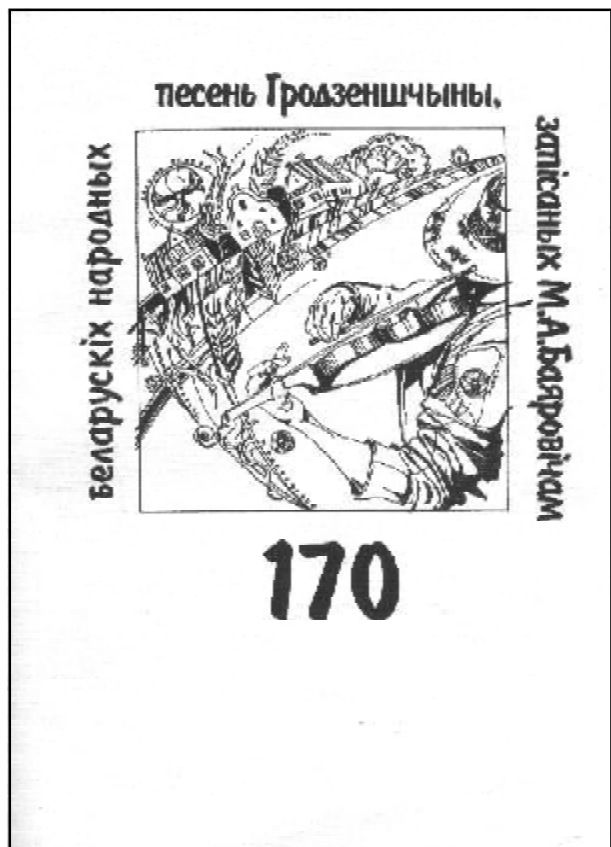
Мар'ян Баяровіч у дзень 70-годдзя

па выхаванні і арганізацыі педагагічнага калектыву на вырашэнне задач па падрыхтоўцы кваліфікаваных спецыялістаў для дзіцячых музычных школ і ўстаноў культуры. Пра гэта сведчаць паспяховыя выступленні на рэспубліканскіх конкурсах музычных калектываў і індывидуальных выканаўцаў, паступленне ў вышэйшыя навукальныя ўстановы выпускнікоў навукальні. Многае зроблена па ўмацаванні матэрыяльнай базы навукальні, па стабілізацыі і ўкамплектаванні педагагічнага калектыву.

Мар'ян Баяровіч праводзіў вялікую работу па адраджэнні беларускай культуры, па пераходу навукальні на выкладанне на роднай мове, па развіцці беларускага мастацтва ў горадзе і вобласці, па выхаванні ў навучэнцаў і супрацоўнікаў навукальні нацыянальнай самасвядомасці. Дзякуючы намаганням М. А. Баяровіча, агульнанавукальныя і групавыя пазакласныя мерапрыемствы праводзіліся на роднай мове, 43 выкладчыкі з 72 вучэбна-выхаваўчую работу праводзілі на беларускай мове.

Наогул, у навукальні ўсё гаварыла аб тым, што надыянальнае адраджэнне — не пустыя

словы ў гэтых сценах. Афармленне ўсёй нагляднай агітацыі было выканана на беларускай мове. Першы паверх вучэбнага корпуса аформлены тэматыкай беларускага музычнага мастацтва, у цантры якога была памешчана нацыянальная сімволіка Рэспублікі Беларусь — герб «Пагоня» і бел-чырвона-белы сцяг.

М. Баяровіч актыўна ўдзельнічаў ў метадычнай і грамадскай працы. З’яўляўся старшынём Лідскага метадычнага аб’яднання выкладчыкаў дзіцячых музычных школ, старшынём Лідскага аддзялення Беларускага Саюза музычных дзеячоў, сябар Управы БСМД. Быў старшынём рады Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны Лідскай музнавучальні, сябрам рады Лідскай арганізацыі ТБМ імя Ф. Скарыны. Пастаянна ўдзельнічаў з уласнымі распрацоўкамі ў Рэспубліканскіх конкурсах метадычных і творчых работ. За працу “Правое выхаванне ў Лідскай музнавучальні ўзнагароджаны бронзавым медалём ВДНГ СССР, а за твор “Фантазія на беларускую тэму” для баяна - Пахвальнай граматай Міністэрства культуры Беларусі.

Пры Мар’яне Баяровічы ў Лідскай музычнай навучальні была другая па велічыні арганізацыя ТБМ у горадзе. Выкладаць беларускую мову ў навучальню быў запрошаны старшыня Лідскай гарадской арганізацыі ТБМ Міхась Мельнік. І трэба разумець, што навучэнцы праходзілі цудоўную школу патрыятызму, любові да сваёй Бацькаўшчыны, любові да беларускай

мовы і беларускай культуры. Навучальня ўзяла неафіцыйнае шэфства над помнікам Францішку Скарыну, і на кожнае свята да помніка клаліся кветкі ад навучэнцаў музнавучальні.

Абвесткі і іншыя дакументы Лідскіх гарадскіх арганізацый ТБМ і БНФ “Адраджэньне” ў 90-я гады XX стагоддзя размнажаліся не дзе-небудзь, а на ксераксе музнавучальні, з ведама дырэктара Мар’яна Баяровіча.

М. Баяровіч выдаў два зборнікі: “Зборнік апрацовак беларускіх народных песень і танцаў, твораў беларускіх кампазітараў для двухраднага храматычнага гармоніка, баяна і акардэона ў дапамогу выкладчыкам пачатковага, сярэдняга і вышэйшага звяна музычнай адукацыі” (Мінск, Беларускі кнігазбор, 1998), “170 беларускіх народных песень Гродзеншчыны” (Гродна, Ратуша, 2002), якія на V Рэспубліканскім аглядзе метадычнай і творчай работы выкладчыкаў навучальных устаноў мастацтва і культуры ўзнагароджаны Граматай Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь.

Значную работу па развіцці і прапагандзе нацыянальнай культуры праводзілі музычныя калектывы навучальні: жаночы народны фальклорны хор, беларускі народны аркестр, рэпертуар якіх складаўся з беларускай народнай музыкі і твораў беларускіх кампазітараў. Канцэртныя выступленні гэтых калектываў былі вядомы не толькі ў вобласці, але і за мяжой.

Мар’ян Баяровіч глыбока ўсведамляў грамадзянскую адказнасць за лёс сваёй Бацькаўшчыны і яе духоўны патэнцыял. Часта выступаў у сродках масавай інфармацыі рэспубліканскага, абласнога і мясцовага значэння па розных пытаннях адраджэння нацыянальнай культуры (перыядычны друк, радыё, тэлебачанне).

Пастановай Прэзідыума Гарадзенскага абласнога савета ўзнагароджаны Ганаровай граматай за шматгадовую работу па адраджэнні беларускай нацыянальнай культуры і падрыхтоўку музычных кадраў.

За поспехі ў працы ўзнагароджаны:

1. Граматай і медалём Вярхоўнага Савета БССР (1960 г.).
2. Медалём “За доблесную працу ў азнаменаванне 100-годдзя з дня нараджэння У.І. Леніна” (1970 г.).
3. Нагрудным знакам “Выдатнік народнай асветы” (1972 г.).
4. Бронзавым медалём ВДНГ СССР “За дасягнутыя поспехі ў развіцці народнай гаспадаркі СССР” (1979 г.).
5. Медалём “Ветэран працы” (1990 г.).

Пахавалі Мар’яна Баяровіча 21 жніўня 2006 года на Лідскіх могілках па Крупаўскай дарозе.

Станіслаў Суднік.

Мар'ян Баяровіч

Паэма пра гузік

- Гузік ты, мой гузік,
Ад маіх штаноў.
Ці згубіўся дзе ты,
Ці знайшоўся зноў?

- Паміж намі ўсё прапала,
Я цяпер з табой на "ты",
Я цяпеў, павер, нямала –
Самай рознай дураты...

- Не бяда, што ён згубіўся,
Гэты гузік ад штаноў.
Куплю новы сабе гузік
І прышыю зноў.

Хай трымаецца трывала
Месца ён свайго,
Каб нішто не адарвала
Ад штаноў яго.

Як дырэктарам я стану,
Гузік не згублю,
Буду лепшыя мець справы,
Не раўня яму.

Планы, кадры, мэты, мары,
Справаздачаў калаўрот,
У жыцці тваім, мой гузік,
Будзе паварот.

Гузік той на старым месцы
Прыкляпаў, як змог,
Каб ад д'ябальскай спакусы
Устрымаць ён мог.

Цяжка жыць на свеце стала
Гузіку таму,
Бо нячыстае той сілы
Не стрымаць яму.

Тае сілы, пэўна, хопіць
Гузікаў на пяць,
Аднаму ж яму, бядняжцы,
Дзе тут устаяць.

Так прамыкаў бедалага
Тыдняў, можа, пяць,
Але сілы паступова
Сталі убываць.

То было дажджлівым летам,
Шмат ліло вады,
На работу стаў збірацца
Ранкам я тады.

Ўстаў, памыўся, прычасаўся,
Гальштук начапіў,
За штаны свае узяўся –
І ваўком завяў:

- Гузік. Ты, пракляты злыдзень.
Так жа ж, тваю маць,
Мне на педсавеце сёння
Трэба выступаць.

Гаварыць пра планы, мэты,
Мараў калаўрот,
Дзе ж з табой, праходзімцам,
Зробіш паварот?!

Гузік жа сабе тым часам
Справу туга знаў.
Закаціўся пад канапу
І цішком ляжаў.

Так ляжыць сабе тайком,
Думае, гадае,
Як яму надалей жыць,
З сабой разважае:

- І чаго ты раскрычаўся,
Ляешся на маме,
Не хачу ў твае штаны,
Сам трымай рукамі.

Мне абрыдла гэта ўсё,
Выступай, як хочаш,
Сам так лямку пацягні,
Дык жыць не захочаш!

Паміж намі ўсё прапала,
Жаль цяпер без толку,
Дружбу нашу не ўтрымала,
Нітка ў адну столку.

...Так хадзіў я без штаноў,
Сябры дарагія.
На работу (што ж рабіць?!)
Апранаў другія.

Дома ж без штаноў хадзіў,
Цёрся каля жонкі.
І, як вынік, вось, сябры,
Мыю я пялёнкі.

У лазні

Душа калышацца над парай,
Аж з кожнай клеткі пот імчыць...
І, ахапіўшы сэрца жарам,
З бярозкі венік шапаціць...

Прыходзіш стомлены, знямоглы –
Бадзёры выйдзеш, малады,
Бо ўсе хваробы выйдучь з потам:
Рэцэпт народны, дзедавы.

Звычайна потым піва вып'еш –
Дык сэрца песцю запяе,
Аркестрам кроў зайграе ў жылах –
Імпэт, імпэт мне надае!

Цуд прыроды

Ліда – Наваградак – Свіцязь –
Гэта вельмі дзіўны шлях.
Там прырода дорыць цуды,
Ды такія – проста “ах!”
Дуб стаіць у тры абхваты
Ля дарогі, не ў бары,
Глянеш ўверх: сасонка плача –
Вельмі ж сціснуў дуб стары.
Ствол адзін, а прыжыліся
Дуб з сасною навякі:
“Не, не плача тут сасонка, -
Шэпчуць нам беразнякі: -
Гэта спеў яе прывольны,
Спеў ад шчасця і цяпла,
Спеў пра дуба – велікана,
Спеў, каб музыка жыла!”
Зноў спяшаюся з ахвотай
На цудоўную зямлю;
І з ясенінскай пяшчотай
Я бярозку абдыму.

Жанчыне

Раманс-прызнанне

Я люблю цябе так, што живу, як у сне.
Тваё імя – мне ранкам світанне.
Сярод белага дня і ў начной цішыні
Паўтараю я гэта прызнанне.

Кожны дзень і цяпер цябе бачыць хачу,
Зразумей, што сапраўднае гэта жаданне.
Пазвані – я прыйду, прыбягу, прылячу,
Ты мне – свежага ветру дыханне.

Ты мой першы прамень пасля доўгіх начэй,
Ясны дзень пасля цемры мраістай,
Водар летніх садоў і крынічны ручэй,
Дзе вада з цяплынёю празрыстай.

Я цяпло тваіх рук зберагу назаўжды,
Захаваю салодкасць пяшчоты падзеяй.
Ты мне вельмі патрэбна. Заставайся і будзь
Маёй Верай, Любоўю, Надзеяй!

А куды мы ідзем...

Не даклічашся болей, не кліч,
Бо на сэрцы імжа і завая,
Лепш мне чыстых пачуццяў пазыч,
Я свае без кахання развешу.

Я цяпер прад табою раб,
Мне мінулае ўспомніць сорам,
І чаго я цягаўся да баб,
Да старых, што гадоў за сорок.

Сэрца б горкіх не ведала ран,
І не быў бы ў роздум закуты,
Я навек бы забыў рэстаран,
І крыштальнасці водар атрутны.

Я б гарэлкі ре браў бы і ў рот,
Але дзе там...?!
Калі смага і стома,
Бо што-дзень у жыцці паварот,
А куды мы ідзем – невядома!

Тост за жанчын

Калі я планета,
Тады жанчына неба нада мною,
Якая вечна корміць шар зямны
Пяшчотай і цяплынёй сваёю.

А калі сам я – неба,
Яна ў ім Сонца і пачатак усяго
Рухомага, гучнага і живога,
Таго, што тычыцца яго.

Калі крынічка я,
Яна вада бурлівая ў горных высах.
Відовішча няма смутней,
Калі ручэй маўчыць – ён высах!

Калі арол я,
Яна патрэбная ў маім палёце.
Як спадарожніца мая,
Як крылы ў дружным узлёце.

Хачу заўжды, каб было неба,
Хачу, каб сонца кожны дзень свяціла,
Хачу, каб сэрца маладзіла
Бурлівая крынічная вада.

Хачу, каб узляцеў арол туды,
Дзе пяруны з маланкаю бяруць пачын,
А гэта значыць,
Што тост мой – за жанчын!

Падрыхтаваў да друку Міхась Мельнік.

pawet.net
